

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

G
H.

KONINKLIJ

106

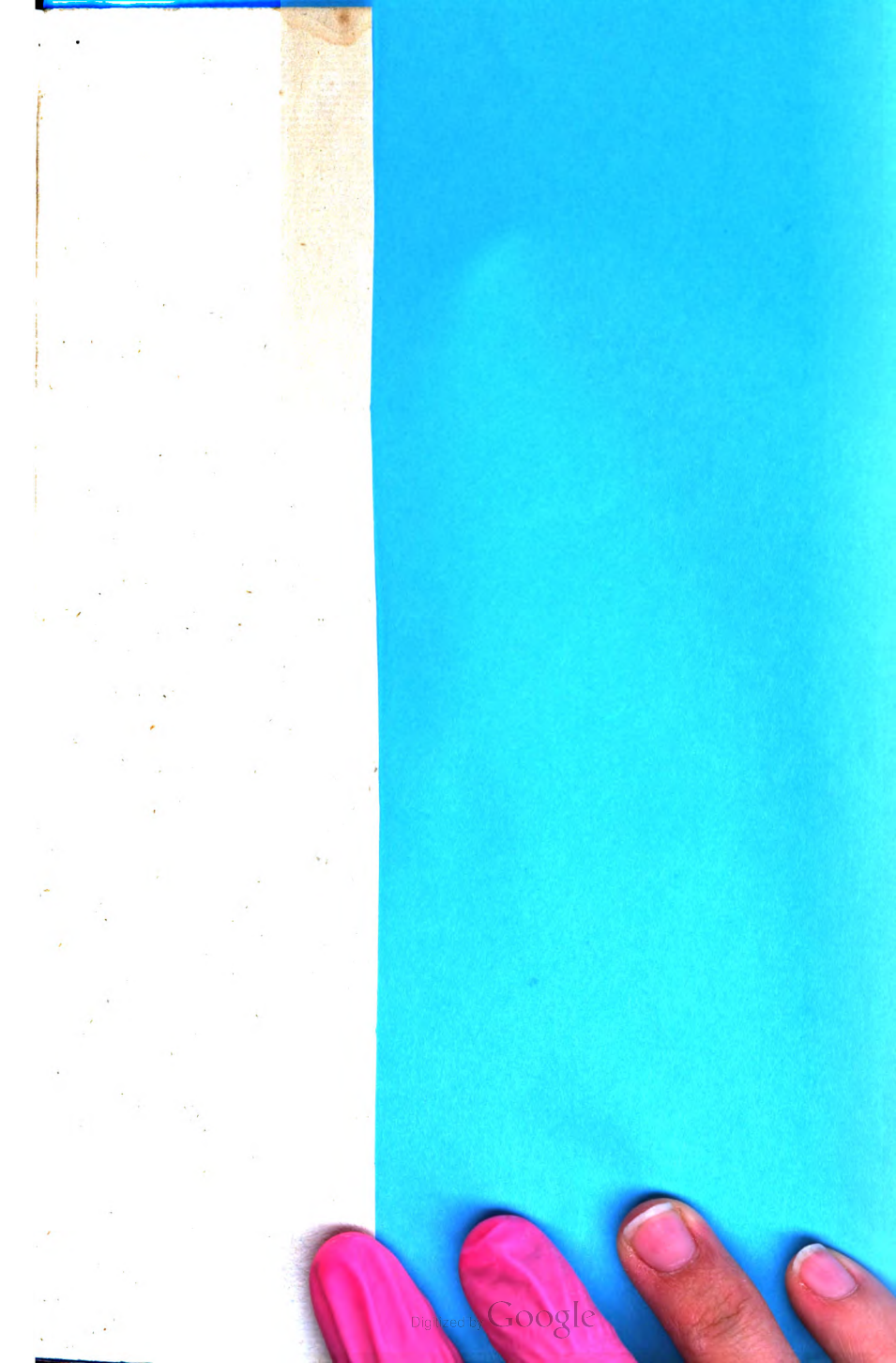

Gram. 587

x

BESPIEGELINGEN

OVER DEN

A A R D

EN DE

ONTWIKKELING

ONZER

T A A L.

MEMORANDUM

TO :

SECRETARY

FROM :

SECRETARY

SUBJECT :

SECRETARY

21

BESPIEGELINGEN

OVER DEN

A A R D

EN DE

ONTWIKKELING

ONZER

T A A L,

DOOR

Mr. L. Ph. C. VAN DEN BERGH.

TE LEYDEN BIJ

D. DU MORTIER EN ZOON.

1831.

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

1900

1900

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

V O O R R E D E .

Hoewel er in de laatste jaren verscheidene schriften over onze taal het licht hebben gezien, is echter deze nog niet dermate opgekhelderd, dat men vreezen moet in een nieuw kled slechts oude voorstellingen te vertoonen, en ik oordeelde dus met het uitgeven dezer beschouwingen den lezer, wien het om diepere en op reden steunende taalkennis te doen is, eene dienst te bewijzen; laat ik derhalve openhartig de gronden, waarop ik gebouwd, en het oogpunt, waaruit ik de spraak in 't algemeen betracht heb, mogen ontdekken.

Sedert mijne vroege jeugd was het mij eene behoefte, niet blootelyk de uitspraken van anderen over te nemen, maar dezolven eerst te toetsen, en dit deed ik ook met de taal. Ik gevoelde, dat alle Germaansche dialecten kinderen zijn van eens moeder, die, hoezeer ook door verschillende betrekkingen van elkander verwijderd, echter nog steeds den familietrek

op hun gelaat dragen. Twee zaken waren dus mijner bijzondere aandacht waardig: de betrekking namelijk van onze taal tot de oorspronkelijke, en die tot hare bloedverwanten. Om het eerste op te sporen, wendde ik mij tot onze oudere Schrijvers en tot de vroegere Duitſche dialecten; om het andere te leeren kennen, vergeleek ik de tegenwoordige taalspraken onderling met elkanderen. Het eene onderzoek toonde mij den aard der bouwſtoffen en der ſtjl, waarin het gebouw was opgehaald, het andere leerde mij de ontwikkeling van den weg, dien ieder volk ten aanzien zijner uitdrukking had ingeslagen.

De resultaten van dit tweeledig onderzoek deel ik hier den lezer mede, maar vereenigd; hij zal in dit werk den wortel en het thema der enkele woorden vinden, en daarbij de uitbottingen dezer wortels, de variatiën van dit thema.

Onder alle onze Taalkundigen is er mijns wetens slechts één, die ons Nederduitsch op deze wijze ontleed heeft, het is **BILDERDYK**; de diepe inzage en de echt wijsgeerige zin van dien Schrijver hebben mij overal verlicht, en menigwerf, ik beken het gaarne, van eenen dwaaweg teruggebragt; moge hij steeds wel verstaan en naar waarde geschat worden! Onze overige Taalleeraars **KILIAAN**, **TEN KATE**, **KLUIT**, **HUYDECOPER**, **SIEGENBEEK**, **WEL-**

LAND,

LAND, WILLEMS en anderen, waren mij mede zeer nuttig, schoon de aard der zaak medebragt, dat ik bij hen minder voedsel vond dan bij BILDERDYK; ook eenige wistlanders hebben mij niet zelden voorgelicht.

Intusfchen waren velen van hen dikwijls dwaallichten, en ik heb mij moeten verwonderen; zoo weinig oordeel en zulke grove mislagen aan te treffen bij Schrijvers, welke zich overigens als mannen van geleerdheid en kunde vertoonen; van de armzalige voortbrengfelen van HOOGSTRATEN, OUTHOF, TUINMAN en SCHILPEROORT gewaag ik niet, maar zelfs bij TEN KATE, MURRAY, WHITER en ADELUNG, fcheen fomtijds de dikfte duisternis te heerschen; terwijl de Taalmeesters van vroegeren tijd elken regel naar den eisch der Latijnsche grammatica wrongen, en om hunne geleerdheid ten toon te spreiden, een Belga Graecisfians, Hebraïzans en de Hemel weet wat al meer voor den dag hielpen, dwaalden de nieuweren in den doolhof der Gothifche, Angelfche en IJslandsche dialekten rond, en het hielp nog niet, omdat zij altoos eene dezer talen voor de moeder der onze wilden doen doorgaan.

De spraak is de fpiegel onzer indrukken, en deswegen in de kindschheid eens volks poëtisch, langzamerhand wint de reden bij den mensch veld en worden zijne voorftellingen meer van de fchors ontdaan;

eene wijsgeerige geschiedenis der talen zou tegelijk eene geschiedenis van den menschelijken goest zijn, maar wie zal, zoo iets leveren? in afwachting van hetgeen BILDERDYK beloofd heeft, is er voor den denker veel stof tot rijpe overweging in de schriften van YPEY, hoewel deze Geleerde meer aan de taal als taal, dan aan de ziel, die deze bestuurde, gedacht heeft. Zijn werk, hoe voortreffelijk op zich zelf, wijst niet op den tijdgeest van verschillende eeuwen en geslachten, en scheert alle onze provinciën, om zoo te spreken over ééne kam. Het is een ingewortelde gewoonte bij onze taalgeleerden, om het Angel-Saxisch te hulp te roepen, waar ons eigene bronnen ontbreken, en men vergeet onze naburen te bezoeken, de Nedersassen. Indien men bedacht, hoe sterk in de 12de en 13de eeuwen de landverhuizingen uit Noord-Nederland naar Holstein en de oevers der Elve waren, zou men zich niet bevreemden, in de oudste bescheiden dier gewesten de taal van M. STOKK te hervinden; ik wil alleen op de door mij soms gebruikte Skra van Nougarden (Novogorod), uit de twaalfde eeuw, en op het Lubeksche regt van 1240 en 1254 wijzen, men zal zich over de eensluidendheid met onze oudste schriften verwonderen, en ze veeleer tot onzen tongval betrekken, dan de meeste door YPEY en WILLEMS aangevoerde stukken, al ziet men

men er ook aan of meer een' bijzonderen tongslag in heerschen. *KINDERLINGS* bekroonde *Verhandeling*, bevat, bij vele onnaauwkeurigheden, desaan gaande, menige belangrijke opmerking, die den Hollander welkom zijn zal.

Intuschen blijven wij nog altijd van vroegere denkstukken vastoken, en het is alleen uit de achtergeblevene eigennamen dat men tot het averige besluiten kan; ik heb dan ook bij het aangeven der wortels, niet zoozeer op het bestaan derzelven in oude schriften gezien, als wel op de onveranderlijke wetten eener gezonde analogie; wat toch gaat het den nakomeling aan, of de wortel van een door hem gebruikt woord bij *NOTKER* of bij *OTTFRID* te zoeken zij, zoo hij naar wete uit welke bron en naar welke afleiding het gevloeid is!

In het beschouwen van sommige rededeelen ben ik van het gewoon gevoelen afgeweken, vooral heeft dit plaats gehad ten aanzien der zelfstandige naam- en werkwoorden; de afstamming der eersten uit verba of adjectiva kan ik niet geheel toestemmen, en evenmin de leer der zoogenoemde gelijk- en ongelijkvloeyende werkwoorden; het is er verre af, dat ik mijn gevoelen aan iemand zou willen opdringen, alle blind geloof is beneden den verstandigen man en verlaagt ons tot slaven, alleen hij, die onpartijdig
en

en zonder overijling onderzoekt, zal waarheid of ten minste waarschijnlijkheid vinden, en zulk een onderzoek wensch ik, dat dit werkje te beurt mag vallen. Immers het is ligt mogelijk, dat ik mij in eenige punten vergist en de zaken uit een verkeerd standpunt overzien heb; in de aantekeningen zal dit zeker wel nu en dan gebeurd zijn, daar ik deze soms in het leger en op de voorposten opgesteld heb, waar mij noodzakelijk vele hulpbronnen ontbraken, welke mij te huis ter dienst gestaan zouden hebben. Ook het nazien der proeven is hierdoor wel eens min of meer verwaarloosd, hetgeen de goedgunstige lezer, hoop ik, met verschooning zal behandelen.

Ik moet echter aanmerken, dat ik mij overal zorgvuldig onthouden heb mijn eigen gevoelens in de plaats van het algemeen aangenomene te stellen, wanneer ik niet op stevige gronden van de waarheid overtuigd was, en geene aanhalingen mij veroorloofd, dan die ik te voren genoegzaam beoordeeld had; veel verkiesfelijker reken ik het een bouwvallig huis te laten staan, dan het af te breken zonder er een beter voor te kunnen opbouwen. Tegenwoordig schijnt men er anders over te denken, zoo wel in de burgerlijke als in de letterkundige wereld, en het is te beklagen, dat zelfs wezenlijk groote mannen de

pig-

pigmeëen onzer eeuw hierin navolgen en omtrent andersdenkenden zoo scherp en onredelijk zijn, hoewel zij gestadig de woorden vrijheid van denken en schrijven in den mond nemen.

De Letterkundigen, en hiermede bedoel ik tevens de Dichters, schijnen tegenwoordig in de daad in gilden verdeeld te zijn, waar de oude zuurdeesfem der genootschappen nog werkzaam is, en dit beschouw ik als eene der redenen, waarom ons tooneel en onze schoone letteren niet dien graad van volmaaktheid verkrijgen, waarvoor zij vatbaar zijn, zelfs bij de min dichtelijke stemming van den landaard; waarom, mag men vragen, heerschen uitheemsche dichters op onzen schouwburg? Is men vergeten, dat VONDEL, ZEVECOTIUS, LANGENDYK, dat FEITH en BILDERDYK voor ons Hollandsch tooneel schreven? zal de vertaalkoorts dan eeuwig duren? en terwijl men aan den eenen kant de vaderlandsche letteren te gronde helpt, en alleen den smaak der vreemden huldigt, staat een heirleger van schrijvertjes den roem onzer vaderen uit te bazuinen, zonder te bedenken, dat die roem een erfgoed is, dat wij ongeschonden en in denzelfden toestand bewaard aan de nakomelingschap moeten nalaten, en dat deze ons rekenschap zal vragen voor het ijdel bewonderen van onze voorouders; wie zoudt gij liever zijn willen, vraagt zeker iemand
aan

aan een oud wijsgeer, ὁ δὲ ἄριος Ἀχιλλεύς of zijn zanger HOMERUS? en gij, antwoordt deze vragende, overwinnaar in de Olympische spelen, of diens heraut?

Ziedaar, waarde Lezer! hetgeen ik te herinneren had; ik vraag nogmaals uwe toegevendheid voor de mislagen, die in het werk mochten zijn ingeslopen, in de legerplaats toch is het moeilijker de Musen te dienen dan in het studeervertrek; maar de taalvorschcr, die mij zijne bedenkingen of beoordeeling gunstig wil mededeelen, zal mij steeds gereed vinden mijne dwalingen te erkennen en alleen de waarheid te huldigen.

Doch mij dunkt ik hoor FONTENELLE uitroepen:

Le secret d'ennuyer est celui de tout dire.

UTRECHT 28 Nov. 1831.

TAAL-

TAALKUNDIGE BESPIEGELINGEN.

INLEIDING.

Het is eene merkwaardige verschijning in deze wereld, dat van alle schepfelen slechts de mensch zich eene zielskracht verworven heeft, die hem in staat stelt zich hoog boven zijne overige levensgenooten te verheffen, en de eerst onmerkbare onderscheiding zoo treffend te maken, dat niet zelden elke vergelijking ophoudt. Onder deze schitterende juweelen, die ons boven alle dieren doen uitblinken, en de spiegel zijn moeten onzer verhevene hoedanigheden, en van onzen heerlijken aanleg, geeft ons niets een grooter overwigt, dan onze taal, die wij wel oorspronkelijk met alle levende wezens gemeen hebben, maar die zoo eigenaardig en veelvuldig bewerkt, veredeld en ontwikkeld is, dat zij, den Jupiter van Phidias vergelijkbaar, nauwelijks uit de ruwe stof, die haar grondde, gevormd schijnt.

A

Maar

Maar des niet te min is het den mensch niet geoorloofd, met den trofchen blik eens oppermagtigen meesters, op de schepping om zich heen te zien, en alle wezens slechts als omtrekken zonder middelpunt te beschouwen; hunne bestemming alleen tot dienst van den mensch bepalende, als ware alles slechts voor hem geschapen. Neen, geen stofje bestaat zonder doelwit, en elk levend wezen is eene baan, en aan het einde daarvan eene bestemming voorgeschreven.

Nergens is in het groot heelal eene gaping, nergens eene botfing; alles vormt, op onbegrijpelijke wijzen, schakels van de groote keten, die allen verbindt, en niets is ook in zijnen kring voor ontwikkeling geheel onvatbaar gebleven. Het geringste dier gevoelt, onderscheidt en oordeelt, en deelt deze gevoelens door zijne uitwendige zinnen mede; het heeft zijne spraak, zijnen zang, zijn gehuil, en ontwikkelt die door de uitbreiding van kennis, die hem min of meer in onderscheidene kringen te beurt valt.

Maar juist de grootere helderheid van begrip, de menigvuldigere aanraking met onderscheidene zaken is de reden, dat zich de menschelijke spraak zooveel meer dan die der dieren gevormd heeft. Want, naar gelang onzer kennis, vermeerderen onze begeerten, en dezen, eens gevoed zijnde, vermenigvuldigen zich in het oneindige, en worden hartstogten. Van alle dezen is er geen, die grooteren invloed op ons uitoefent, dan de liefde; door haar bezielde, galmt de onbeschaafde herder reeds zijne klagende

100-

voelen en opent zich bronnen van gevoelens en gedenkingen, die hem anders eeuwig gefloten zouden gebleven zijn.

Ook de zucht naar het verhevene, die zoowel het dier als ons eigen is, breidt den kring onzer denkbeelden oneindig uit. Want terwijl ieder scheepsel nog deze zucht voldoen kan, met op te zien tot die foorten, die op eenen hoogerem trap van veredeling geplaatst zijn, staat de mensch als op eene uitstekende rots, en over de golvende zee heenziende, is hij boven alles verheven; daarom rigt hij den blik omhoog en bidt een hooger wezen, bidt de Godheid aan.

In de kinderlijke tijden van het menschedom, moest de verbeelding door uitwendige middelen ondersteund en versterkt worden, en aldus ontstond langzamerhand de gewoonte van alles af te beelden, ten einde zich het denkbeeld door den vorm in het geheugen te roepen en op te helderen. Doch daar deze denkbeelden toen slechts het stoffelijke behelsden, en ook nog lang daarna het onbegrijpelijk schijnende door bekende beelden voorgesteld werd, ontstond de beeldspraak en het beeldschrift, dat zoowel de overlevering als de godsdienst, zoowel de gevoelens van hoop als van vrees, zoowel de poëzij als de redenering uitdrukken moest. Daarom was ook de eerste spraak dichting, en even als de koelere ouderdom zich allengskens aan de bloeiende wenschen en bedrijven der jeugd onttrekt, om be daarder en naauwkeuriger het leven te bespiegelen,

zoo was het ook eerst eenen lateren tijd voorbehouden, deze dichterlijke taal en gevoelens met de meer kalme, herfstachtige redenering te verwisfelen, en de onstuimige baren dier onrustige zee te vereffenen, om helder door de oppervlakte heen te zien.

Hieruit laat zich dus de invloed begrijpen, dien de kunsten, zelfs reeds in hare eerste ruwheid, op de taal gehad hebben. Bij de Hindoes en Egyptenaren, van wie, zoover ons bekend is, de beschaving uitging, is dit duidelijkt op te merken, en daarom was hun de geschiedenis altijd een heiligdom, dat slechts door den sluizer der fabel omgeven, vertoond werd. In den Timaeus van PLATO, waar SOLON zich met eenen Egyptifchen Priester over de oudste wereldgeschiedenis onderhoudt, wordt hem dan ook van dezen toegevoegd: Wij Egyptenaren hebben de heugenis dezer gebeurtenissen in onze denkstukken en tempelen bewaard, maar eerst sedert kort kennen de Grieken de letteren, Muzen en wetenschappen. — Onmenschkundig is het dus van sommigen, deze beeldspraak alleen aan de zucht tot geheime wijsheid en staatkundige oogmerken toe te schrijven, daar de jeugdige geest des volks dezelve niet ontberen kon, en haar verheven zin en bedoeling niet anders mogt bewaard blijven in de harten van een nog niet wijsgeerig volk.

Bij de Grieken was het anders, en al zweefde ook nog lang de adem des Oosterfchen Genius over hunne voorstellingen, toch werd deze allengskens door de eigene, welig opbloeiende kracht verdrongen, en hun-

hunne poëzij stelt reeds een helderer tafereel, eene meer openen horizont daar.

Eene voorname eigenschap hunner voorstellingen, en die zoo duidelijk in de vorming der taal, gelijk in die der bouw- en beeldhouwkunst merkbaar, en in alles ingeweven is, was zekere bloeiende schoonheid, het gevolg hunner edele vorming en hunner gelukkige natuur. Men ziet overal, hoe zich bij hen als het ware de rozenknop voor de stralen der zon opent, en den koesterenden licht- en warmtegloed indrinkt.

Doch langzamerhand verdween weder dit liefelijke lentewaas, toen de vreemde invloed en de spitsvondigheden der sophisten het bedierven, en hierdoor de geest des volks eene andere, minder edele en reine strekking bekwam. Zoo besmet werd zij den Romeinen overgebracht, en door dezen nog meer naar hunnen aard en gevoelens hervormd en veranderd.

De geest toch van dit beroemde volk was groot, edel, en in den echten zin liberaal, maar het ontbeerde die bevalligheid, die eeuwige jeugd, die den Grieken ten deel was gevallen. VIRGILIUS schetst dit verschil in zijne Aeneis:

Excudent alii spirantia mollius aera,

Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,

Orabunt causas melius, coelique meatus

Describent radio, et surgentia sidera dicent;

Tu regere imperio populos Romane memento;

Hae tibi erunt artes, pacisque imponere morem,

Parcere subjectis et debellare superbis.

Duidelijk is ook deze inborst in hunne schriften en gedenkstukken tot aan de tijden der Keizers op te merken; daarna veranderde die, zoowel door de ingedrongene alleenheersching, als door de valsche wijsbegeerte, die toen in zwang kwam, en waartegen LUCIANUS zijne vernuftige vertogen en hekelschriften uitschoot; hiertoe bragt ook de invoering van de Christelijke Godsdienst niet weinig bij; welke al vroeg tot zeker mysticismus ontvaard, de gemoederen ontzenuwde, en met treurige, in plaats van groote voorstellingen vervulde. Langzamerhand namen toen de heilige boet- en lofgezangen de plaats der klasieke poëzij in, en in stede van het *Iustum et tenacem* des Venusynfchen dichters, klonken de teedergevoelige mystische liederen: *Dies irae dies illa; Lauda Sion Salvatorem; Stabat mater dolorosa* enz., die onwedersprekelijk eene groote aantrekkelijkheid bezitten, en waarbij mij altijd de Helofse van POPE invalt, maar die, zoo als HERDER zegt, de wereld der verschijningen der oudheid, in hare bepaalde, liefelijke vormen, in hare veelbeteekenende gebaarden, in hare georganiseerde toonen *zu Graba geläutet haben*.

Dit was de toestand der poëzij en gevolgelijk ook der taal, toen zij zich met de Noordsche afftammelingen verbond. Wij moeten dus nu onze blikken naar deze onze voorouders wenden, wij moeten ook den geest hunner spraak, hunner poëzij, hunner voorstellingen betrachten; hieruit zullen rijke bronnen van denkbeelden ontspringen, en veel zal hel-

helder worden, wat nu nog in het oud Noordfche schemert.

Maar hier stooten wij dadelijk op eene zwaarigheid; eenvoudig in hare voorstellingen en haar geheele wezen, heeft de Teutonifche taaltak zich, zover wij weten, nooit een in elkander paffend zamenftel van godenleer opgericht, gelijk hare Noordelijke zuster, en zich slechts met de vereering van eenige ftamhelden, Man, Thuifko, en naar het oordeel van Tacitus, CAESAR en andere Romeinen, met sommige halve-goden, die aan de voorftelling van Mercurius, Saturnus en dergelyken beantwoordden, beholpen, terwijl het aloude verhevene denkbeeld van éénen Oppergod (Alfader) steeds bij hen levendig gehouden werd; Wodan echter, (Odin) Thor, Freya en Hertha waren ook hun bekend (1). Wij treffen dan ook eerst gedenkstukken hunner taal aan in den tijd, toen de Christelijke Godsdienst invloed op hen gekregen had, want de oudere overblijffels zijn niets berekenend. Doch in plaats van de ontbrekende theogonie, biedt zich ons eene reeks van bezielde wezens aan, die, niet ongelijk den leden des H. Roomschen rijks in lateren tijd, onafhankelijk, maar den Alvader onderworpen, elk over een klein gebied, als *Alfen*, *Nixen*, *Salamanders*, *Kobolden* en *Hexen* heerschten; en wier nagedachtenis altoos in de verbeelding van het nageflacht bewaard is gebleven, vooral in het met rotfen, bronnen en oude burgen rijk voorziene *Duitschland*; schoon deze wezens vaak, vooral ten aanzien van de heilzame werking der min-

rale bronnen, voor Heiligen hebben moeten zwichten, aan wier gunst deze weldadige kracht naderhand werd toegeschreven.

Doch daarenboven was ook hier de oude *Sage* van dwergen en reuzen, dat is, wanfchapene gedrochten, die de eeuwige vijanden van Goden en menschen, en in het geheele Noorden berucht waren, overal ingeworteld. (Men zie hierover de Yslandsche *Volu-Spá*, in het begin, en *Mone Geschichte des Heydenthums im N. Europa* Th. 2.) Waaron dit ook nog bleef voortduren in de heldenboeken en volksliederen, en eerst later, waarfchijnlijk omtrent den tijd der kruistogten, langzamerhand verdwenen is; in ARIOSTO'S *Orlando* ten minste, dat geheel den waren geest van de eeuw van KAREL DEN GROOTEN 'ademt, en op de oude overleveringen en romans gegrond is, komt dit denkbeeld overal voor.

Hierbij kwam de oorspronkelijk krijgsmoedige aard der Germanen, die de herinnering aan de dapperheid en groote bedrijven der vaderen in de nazaten levendig hield en de Barden uitlokte; en terwijl de Skandinavische vorsten en heeren meer zeeroof, ter vestiging hunner heerschappij en huns krijgsroems beoefenden, (gelijk NYERUP dit zoo heerlijk beschrijft in zijn lied: *Vikingen, eller den Skandinaviske Sömand i Oldtiden*.) (2) woedde het zwaard der Teutonen, gewoonlijk slechts te lande en in ongeregelde strijden of tweegevechten, en zij zelve waren niet zoo geheel woest en wreed als de Noormannen, vooral daár, waar zich de Romeinen indringen konden.

den. Toen de Christelijke Godsdienst zich in Ger-
manie begon te vestigen, en KAREL DE GROOTE
de Saxers en hunnen Hertog WITTEKIND bekeerd had,
werd deze aard met Christelijke indrukfels vermengd
en meer en meer *romantisch*. Hiertoe bragt zeker
de beschaving veel bij, die onder de regering van
het Zwabische huis, sterk toenam, en reeds vroeg
had men in Zwaben Minnezangers, wier aard en
trant echter van dien der Provençaalsche Troubadours
eenigzins verschilt. — In het hooge Noorden, waar
alles, vooral in den wintertijd, in eenen somber graau-
wen dos gehuld was, waar ijsbergen praalden, en
nevels over de tallooze *Fiorden*, meiren en onbekende
wouden zweefden, en het Noorderlicht in zijne won-
derbare gedaantewisselingen hemel en aarde in halve
schemering hield, die met de onzekere fabelen van
Hela en de Godenschemering strookte, hadden de
geesten noodwendig aan alles deel, en de schimmen
der afgestorvenen waarden over bergen en dalen, tot
herinnering, vermaning en toonbeeld der nazaten.
Ook in *Schotland* had dit denkbeeld ingang, en van-
daar die heerlijke beschrijvingen der heldenschimmen
bij hunne Barden, bij OSSIAN; vandaar dat SHAKES-
SPEAR zich nog in lateren tijd zoo gemakkelijk hier-
in voegde, en zijne helden, zelfs als Christenen,
nog altijd belangrijk in dat gewaad optreden, daar
zich de aloude beelden des volks in deze voorstel-
lingen zoo rein spiegelen.

Ook *Duitschland* kende deze schimmenwereld, en
de verbeelding des volks was in derzelve schadw-

rijk heiligdom ingewijd, Mogt dan ook de Christelijke Godsdienst met sterke hand de voorouderlijke denkbeelden pogen uit te wischen, deze waan bleef voortleven, en is door de geestelijken wel gewijzigd en op andere voorwerpen overgedragen, maar nimmer uitgeroeid, dat ook zoowel met den toenmaligen toestand des Christendoms, als met hun eigen belang en hunne bedoelingen overeenkwam, daar zij als geestenbezweerders en duivelbanners, met eene Goddelijke kracht toegerust schenen, wegens de bediening van het ambt van Christus zelve, wiens komst deze geesten, heksen en vijanden des lichts verdreven had, gelijk SHAKESPEARE zoo onbeschrijflijk schoon zegt:

*Some say, that over 'gainst that season comes,
Wherein our Saviour's birth is celebrated,
The bird of dawning singeth all night long,
And then they say, no spirit walks abroad,
The nights are wholesome; then no planets strike,
No fairy takes, no witch hath power to charm.
So hallow'd and so gracious is the time!*

Nederland is nimmer een land der fabelen geweest; plat en open, bood het geene schuilplaats aan voor duisterheid zoekende spoken, en de overleveringen der schimmen en geesten klonken onduidelijk, als eene verflaauwde echo uit andere gewesten, maar zij verdwenen weldra, want de klank der liederen sloot niet tegen de toppen der bergen, maar dreef

rc-

regelagt over de vlakke been naar zee. Onze vroegste kronijken melden daarom wel veelvuldig de wanderen der Heiligen, de droomen en voorstellingen van zoogenoemde verlichte personen, maar nergens klinkt ons de wonderbare toon der volksfabel in het oor, tenzij die uit vreemde gewesten overgewaaid was; want er was geen volkslied, geene *Sage*, en het licht der koele rede had onbarmhartig die liefelijke schaduwen en droomen, waarbij het menschedom elders in zijne kindschheid zoo gelukkig was, geheel verdreven. Zou dit dan misschien niet eene reden zijn, waarom de oudde geschiedenis van dit land geheel onbekend of vergeten is? De overlevering, die de eerste verhalen behelst, wordt in dichtelijke beelden, gemakkelijk en gaarne voortgeplant, gelijk OSBLAN ons toont, maar is deze eene door eigenlijke geschiedenis, waarheid zonder verbeelding, vervangen, dan leert het volk de daden en het leven der vaderen niet meer zoo ligt, en zuigt nieuwe begrippen, in zijnen tijd geboren en met hem opgevoed, noodwendig in.

Zoo was het geval met onze eerste kronijkschrijvers, die evenwel daarin nog den ouden trant volgden, dat zij in rijm schreven. Dit was waarschijnlijk door de Arabieren in *Spanje* in zwang geraakt, en daarop door de Provençaalsche Troubadours, wier dichtgeest oneindig van dien der Grieken en Romeinen verschilde, voortgeplant. Zoo werden ook velen hunner romans reeds zeer vroeg in het Nederduitsch overgebracht, en MAERLANT, die misschien zelf ook

ook vertaalde, maakt van verscheidene vroegere vertalingen door WTENHOVEN, CALFSTAF, NOYDEKYN, CLAIS VERBRECHTEN en anderen gewag. De hoofdtoon dezer Trovadores, in welken hunne gedichten gesteind waren, was, gelijk men het eigenaardig noemde, *gay sabér*; zij was, zegt HERDER, een spel, eene vermakelijke hofverskunst in rijmvormen, daar de toenmalige spraak den rythmus, en de toenmalige denkwijze het doel der ouden miste (3).

Maar nevens dezen uitheemschen dos, die zoo onbeschrijfelijk veel eigenaardigs aan de kronijken en romans der middeleeuwen geeft, en vooral bij MAERLANT en VAN VELTHEM, minder echter bij MELIS STOKE doorkijnt, had de poëzij in *Nederland* nog haar eigendommelijk karakter: zij onderwees namelijk; niet, als eene moeder, die hare nieuwsgierige kinderen dóór sprookjes en vertellingen hunne pligten leert, liefde voor deugd, en afschuw voor ondeugd inboezemt, maar integendeel betoogend, redenerend, vooral op het nut en de strenge waarheid harer verhalen lettend en daarom nog altijd als geschiedenis bruikbaar. Dit blijkt b. v. al dadelijk uit de voorrede van MELIS STOKE voor zijne Rijmkronijk, die ik hier gaarne zou inlaschen, zoo de plaats het mij toeliet; hij toch wil niet *zingen*, maar *zeggen*, wie de Graven van Holland geweest waren, en dit zal hij doen:

*Sonder favele, sonder lieghen,
Sonder yement te bedriegen.*

Waar-

Waarom hij den Hemel dan ook bidt hem dus te bestieren:

*Dat ic die waerheit so verclare,
Dat men weten moet dat ware.*

Doch genoeg hiervan. Naderhand zal ik overvloedig gelegenheid hebben over den bijzonderen invloed te spreken, dien de Skandinavische taaltak op ons gehad heeft, zoowel in de spraak zelf, als in de wijze van voorstelling en gedachte, en de schets, die ik hier geef, meer uitvoerig kunnen bewerken. Tot zooverre was de bereiding en ontginning van den grond gevorderd, toen men eigenlijk begon het gebouw op te rigten, dat wij in zijne verschillende deelen wenschen te beschouwen.

HOOFD.

HOOFDDEEL I.

IETS OVER DE GESLACHTEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

In alle taten zijn er zekere zelfstandige woorden, aan welken of het mannelijk, of het vrouwelijk geslacht verbonden is, en die dus ook overal dat geslacht handhaven, waartoe zij behooren. Zoo is b. v. het woord *man* altoos mannelijk, en het woord *vrouw* altoos van dit geslacht; hetgeen ook naar den aard der zaak aldus wezen moet.

Even zoo zijn er ook woorden, die tweeslachtig zijn, wegens hunne dubbele beteekenis, gelijk het Grieksche *παῖς*, dat zoowel eenen knaap, als een meisje beduidt; zoo ook het Latijnsche *infans*, en het Nederduitsche *genoot*.

Maar daarentegen gebeurt het dikwijls, dat een woord onverschillig is, en zijn geslacht niet aanwijst, hetgeen dus gewoonlijk slechts door den uiterlijken vorm, of ook wel door het gebruik beslist wordt; waaromtrent men echter het volgende mag opmerken.

Woorden, die iets onbepaalds uitdrukken moesten, dat noch aan het eene, noch aan het andere geslacht eigendommelijk toegeschikt kon worden, zijn in hunnen oorsprong gewoonlijk onzijdig, doch zoodra

dra men ze tot een van beide geslachten meende te kunnen betrekken, vaak, doch niet altijd, tot dit geslacht overgebragt, en vooral heeft dit plaats gehad met de zamelwoorden, (collectiva) zoo als wij dit hierna breeder zullen ontwikkelen; keeren wij tot de eerstgenoemden terug.

Behalve de betamingen van mannelijke of vrouwelijke personen in verschillende betrekkingen, die steeds het eigenaardig geslacht aanduiden, en zonder taalverkrachting nimmer in een vreemd zich kunnen voordoen, (4) zijn er vele woorden, die, naar het schijnt, onverschillig, evenwel getrouwelijk aan zeker geslacht verbonden zijn, en wel, in de eene taal anders dan in de andere, b. v. het Latijnsche *vinum* is onzijdig, terwijl *wijn* in het Nederd. mannelijk is; *Sol* wordt door de Latijnen mannelijk, *zon* door ons vrouwelijk gebezigd. Zelfs is dit niet zelden in stamverwante talen het geval, gelijk het Duitsche *der Mond*, en het Nederduitsche *de maan*, dat vrouwelijk is, bewijst. Vele oppervlakkige taalkundigen hebben hierom, vooral in vroegere tijden, gemeend, dat dit alleenlijk van het willekeurig gebruik afhing, en, daar zij niet tot op den bodem der spraak konden doorzien, hebben zij zich met gisfingen beholpen, of geene vaste regelen hierin erkend, en bijzonder ongelukkig kwam hun het vers van HORATIUS te stade:

Sic volet usus,

Quem penes arbitrium est, et jus, et norma loquendi.

Even

Even als of de Romeinen, gelijk in vele andere wetenschappen, ook in de taalkunde de beste voorbeelden aanboden. Zelfs de groote TEN KATE zondigt hierin, naar ons gevoelen niet zelden, wanneer hij bijna op elken, door hem vastgestelden regel, menigvuldige uitzonderingen aanneemt, in plaats van de wettigheid zelve dezer afwijkingen te onderzoeken en op te geven.

In onze dagen evenwel is men verder in de kennis der taal doorgedrongen, en bij het licht eener zuivere beoordeeling, zijn reeds velen derzelven verdwenen. Zien wij, of hiertoe nog iets bijgedragen kan worden.

De taal van een volk vormt zich door en naar zijne godsdienst, zeden en gebruiken, en is met dezelve zoo naauw verweven, dat zij alleenlijk uit elkanderen naauwkeurig en juist kunnen verklaard worden. Men moet dus, om taalkundige te zijn, ook tevens in de kennis van al hetgeen een volk kenmerkt, en in de geschiedenis van zijne eigenaardigheden ervaren zijn.

Om dit op ons onderwerp toe te pasfen, merken wij aan, dat de benamingen veler zaken, dat is, vele zelfst. naamw. uit de eene of andere fabel, in de godenleer, of de overlevering (saga) hunnen oorsprong vinden, waaruit dan de reden der verschillende geslachten van sommige hunner in onderscheidene talen dadelijk blijkt. Zoo is de Grieksche benaming van de zon, *ἥλιος*, van het mannelijk geslacht, omdat de fabel hem als eenen God, als den zoon namelijk van Hyperion en Thia, en den broeder van *σελήνη* (de maan) voorstelt. De Noordsche goden-

denleer integendeel maakt. *Sunna* tot eene maagd, en *Mana* tot haren broeder; waarom het eerste woord nog heden in de Germaansche talen het vrouwelijk geslacht aankleeft. Maar, men zal mij mogelijk tegenwerpen, dat bij ons *de maan* eveneens van dit geslacht is, hetgeen tegen deze fabel strijdt. Ik erkent het, doch hiervoor was eene bijzondere reden: in lateren tijd namelijk, toen men met de Grieksche en Romeinsche godenleer bekend werd, (dat reeds zeer vroeg gebeurde,) volgde men in dezen haar grootendeels na, en de eenvoudige, door de geestelijkheid alom fel vervolgte vaderlijke overlevering en godsdienst verdween langzamerhand. In *Duitschland* was dit mischien minder het geval, en hier bleven ook meerdere sporen der oude zeden en denkbeelden over. Ook deze fabel verviel niet geheel, en in het mannelijk geslacht stelt zich *der Mond* nog aan ons voor. Zoo herinnert men zich bij *den donder aan den God Thor*, bij *de liefde aan de Godin Lövna* enz., terwijl de Romeinen bij hun *tonitru*, slechts aan het uitwerkfel van Jupiters toorn dachten, en het dus *neutrius generis* maakten, terwijl *amot* hun een God, de zoon van Mars en Venus was, die zelfs op *Psyche* verliefde en tot de gelukkigste beelden en dichtingen aanleiding gaf (5). Want, even als in de kindschheid des menschelijken geslachts, beeldspraak (hieroglyphen) den vorm van schrijven, dat is van de stomme spraak, uitmaakte, zoo bestond ook de levendige spraak eerst grootendeels in beelden, en daarom ging ook bij alle volken de dicht-

B

kunst

kunst de redenering, en in het algemeen de kunst de wetenschap voor.

Eyenwel om in onze taal in deze afleidingen niet te verdwalen, en vreemde overlevering voor inheemsche aan te zien, bedenke men, dat de Teutonische en de Skandinavische takken, beiden van Germaansche afkomst zijn, waardoor zich nog menigvuldige sporen van onderlinge verwantschap in hunne fabelleer opdoen, doch dat zij door eené langdurige afscheiding, beiden veel nieuws hebben aangenomen, en ook soms het oude naar het nieuwere hervormd. De inwoners dezer gewesten, offchoon grootendeels tot den Teutonischen taaltak behoorende, hebben door hunne ligging aan zee, door hunne vroege scheepvaart en door de herhaalde invallen der Noormannen, naar het schijnt, meer van deze laatste overgenomen dan de meer landwaarts in wonende, en op rotfen en in wouden zetelende Duitschers, bij wie men daarentegen hier en daar weder sporen van Slavischen, Finnischen en Celtischen invloed aantreft. Men werpe zich dus niet roekeloos in den doolhof der Ijslandfche *sagen*, maar men onderzoeke vooraf, in hoeverre dezen van den algemeenen Germaanschen oorsprong af te leiden zijn, en hetgeen overblijft, toetsse men naauwkeurig aan de geschiedenis, en de verschillende zeden en gebruiken.

Deze opmerking geleidt ons van zelve tot eene tweede, namelijk, dat men, bij het opsporen van den oorsprong der woorden, de tijdbekende niet verwaarloozen mag, en steeds in het oog

Oog moet houden, dat niet alle denkbeelden, en derhalve ook niet de fram van alle woorden, gelijktijdig bij een volk geboren worden, dat er dus velen dezer uit de godsdienst, de zaden, of gebruiken van latere dagen omtreafeld en verklaard behooren te worden. Want geen volk ondergaat eene belangrijke verandering, die niet dadelijken invloed op de taal uitoefent, en het is bezwaarlijk op te geven, hoe zeer b. v. de invoering van het Christendom, de heerschappij der Spanjaarden, de hervorming, en andre dergelijke gebeurtenissen onze taal veranderd, en ook in vele gevallen verminderd en vervalscht hebben.

Er zijn zekere grondvoorstellingen, welke geen volk, zelfs in zijne vroegste kindschheid ontberen kan, en die de eerste en eenvoudigste denkbeelden uitdrukken, gelijk *vader*, *moeder* en dergelijken; dezen zijn dan ook in de meeste talen min of meer gelijkvuldig, daar zij nog van gemeenschappelijken oorsprong zijn, terwijl daarentegen die woorden, welke hunnen vorm aan tijdelijke of plaatselijke omstandigheden te danken hebben, meer het kenmerk van bijzonderheid en eigenaardigheid dragen. Deze laatste zijn evenwel ook niet zelden uit vreemde talen overgenomen, en wegens armoede of gemakkelijkerheid, heeft men vaak van niet verwante volken benamingen geleend, en naderhand wederregtelijk behouden.

Toen men vooral in de voorgaande eeuw zich hoofdzakelijk naar de aangebedene Fransche letterkunde neigde, heeft de taal daardoor ook veel in het aard van dien geest ingezogen, en hierdoor zijn

mischien ook de geslachten van vele woorden naar den aard der Franschen geschikt, en hebben de Schrijvers dezelve soms willekeurig veranderd. Doch niettegenstaande deze ziekten der taal, heeft men te allen tijde zich nog zeer dikwijls naar den aard der denkbeelden en het gevoel geschikt, en het is zeker, dat naar mate een volk gevoel voor regt en orde heeft, ook zijne taal zuiver en passend zijn zal, terwijl integendeel dáár, waar alleenlijk de zoetluidendheid heerscht, gelijk bij de Italianen, ook de taal haren eigendommelijken uitdruk verliest. Zoo is bij hen het Latijnsche *domus*, dat vrouwelijk was, schoon met eene andere beteekenis, in het mannelijke *il duomo* veranderd. Bij deze opmerkingen willen wij er nog eene voegen, die van groot gewigt is in het bepalen der geslachten. De taalkenners dan, of die zich daarvoor uitgaven, vonden bij de oude Schrijvers vaak den tweeden naamval door den uitgang *S* gevormd, zelfs bij woorden, die heden vrouwelijk zijn, waaruit zij besloten, dat dezen oudtijds tot een ander geslacht behoord hadden. Doch zij wisten niet, dat men eerst alle woorden in den tweeden naamval dus liet uitgaan, terwijl deze *S* oorspronkelijk de aanduiding was van den staat van vreemdheid of afstuiting, welke even zoo in *siene*, *siue*, *siere* of dergelijken bestaat, welke *sijn* (*zijn*) zoo wel mannelijk als vrouwelijk was, gelijk het in het Deensch nog is, waar men, van eene vrouw sprekende, altijd *sin* gebruikt: *sin Bog*, *sin Datter*, *sin Frijd*, haar boek, hare dochter, hare vreugd. — Daar tevens de *R* en de *S* zeer dikwijls met elkander ver-

verwiscfeld werden, schijnt het, dat men naderhand ook de *R* begon te gebruiken, waardoor men misschien op het denkbeeld gekomen is, in de bijv. naamw. deze alleen voor het vrouwel. geslacht te bezigen, zoo als wij dit op eene andere plaats breeder zullen ontwikkelen.

Dezelfde dwaling had plaats ten aanzien van de aangevoegde *E*, want oudtijds schreef men b. v. meestal *rechte, lande, ere, fride*, waar men tegenwoordig deze stomme *E* weglaat. Doch hiervoor waren bijzondere redenen, terwijl men echter steeds het eigenaardig geslacht eerbiedigde, en nimmer aan een woord iets vreemds en met zijnen aard strijdigs opdrong, gelijk uit alle Schrijvers der dertiende en veertiende eeuw, blijken zal.

Wij gaan nu tot de onzijdige naamwoorden over, waarvan wij reeds boven aanmerkten, dat zij, wegens de onbepaalde denkbeelden, aan hunne benamingen verknocht, tot dit geslacht geraakt zijn, doch naderhand, zoodra men hun eene mannelijke of vrouwelijke betrekking kon toevoegen, dikwijls tot zulk een geslacht zijn overgebracht.

Hier komen dan vooreerst in aanmerking de benamingen van soorten, (Gattungen) die, als geene bijzondere wezens uitdrukkende, eerst onzijdig waren, gelijk *het paard, het schaap, het kind, het mensch*, enz. waarvan de drie eersten nog hun oorspronkelijk geslacht behouden hebben, daar men vervolgens de enkelen onderscheidde, *een hengst, eene mere* of *merrie*. Maar het laatste heeft daar-

door zijn geslacht veranderd, dewijl men hier eigenlijk een bijv. naamw. heeft, dat van *man* of *man* afstamt, en dit beteekende oudtijds zelf eenen mensch, gelijk nog het Engelsche *man*. Zoo noemden de Angelsaxen de vrouw, naar haar geslacht, *Wamb-* of *Wombman*, of *Wif-man* waarvan het Engelsche *woman* afkomt.

Het is waar, *man* was van het begin af mannelijk, even als *tijger*, *haas*, en meer dergelijken, doch zoodra men het woord *mensch* gevormd had, werd dit onzijdig, en de latere Schrijvers hebben het eerst weder mannelijk gemaakt. Hetzelfde had in andere talen plaats: *homo*, *il uomo*, *l'homme*, zijn allen van dit geslacht (5).

Ten tweede verschijnen hier de zamelwoorden, die daardoor van de vorigen onderscheiden worden, dat zij eene menigte, of zekere hoeveelheid bevatten, welk denkbeeld niet dadelijk in de anderen opgesloten is. Hiertoe behooren b. v. *het volk*, *het geslacht*, *het ras*, *het getal*.

Ook de diminutiva of verkleinde woorden zijn uit hunnen aard onzijdig. „Het is 't algemeen denkbeeld van iets bestaande, zegt BILDERDYK, afgescheiden van alle andere hoedanigheid, dan die men er bij die uitdrukking mee verbindt, waarom het geslachteloos (anders gezegd, onzijdig) is.” — En dit onbepaald iets, dat in den vorm ligt, is dan ook de oorzaak, waarom onze bijv. naamw. wel in kracht verminderd, maar niet eigenlijk verkleind kunnen worden, gelijk in het Latijn plaats heeft,

Ver-

Vervolgens hebben wij de bijv. naamw. die als zelfst. gebruikt worden, gelijk *het goede*, *het noodige*; en zij, welke geheel tot zelfst. naamw. gevormd zijn, als: *het goed*, *het geheel*, *het heelal*, *het gemeen*. Doch dezen zijn slechts dan onzijdig, wanneer het daarin opgelooten denkbeeld geheel onbepaald is, en niet tot een der twee andere geslachten gebragt kan worden, hetgeen somtijds gebeurt: b. v. *de Vorst*, (Princeps, van primus) eigenlijk *de eerste* of *voerste* man, *the first*, *den förste*; *de naaste*, (le prochain) t. w. mensch, (wanneer dit mannelijk is,) zoo zelde reeds TATIAAN: *minna thinen nahiston*; *de schoone*, t. w. vrouw of maagd, enz. En dit zou men dan geslacht door toepassing kunnen heeten. Iets dergelijks heeft ook somtijds plaats met bijwoorden, die dan gewoonlijk onzijdig zijn, zoo als *waarom*.

Dit lang waerom verveelt u overlang;

zegt HUYGENS ergens, en men moet VONDEL niet volgen, wanneer hij, even als HOOFT, het mannelijk maakt, want het sluit iets onbepaalds en onbekends in, dat uit zijnen aard onzijdig is.

Wij geven hier allcen eenige opmerkingen, maar putten het onderwerp niet uit, dat rijk van stof is; liever gaan wij van deze bespiegelingen over den grond der taal, tot hare verdere behandeling en beschaving over. Naderhand toch, toen men niet meer alleen zich bij eenvoudige vormen en afbeeldin-

gen bepaalde, maar ook buiten die kring trad, om door het verstand geleid, en het oordeel voorlicht, het ongevormde voor te stellen, toen de fabel verzponk, waarin, zoo als BOILEAU zegt:

Tout prend un corps, une ame, un esprit, un visage;

toen begon men, om de uitdrukking der spraak te hulp te komen, en de nieuwe benamingen zekere geregelde bepaling te geven, het geslacht aan den uitwendigen vorm der woorden te hechten, en, naar zekere wetten, de drie geslachten onder den voorraad van woorden te verdeelen.

Op deze gronden zijn de latere taalregelen gevestigd, en wanneer men TEN KATE en zijne opvolgers naauwkeurig in hunne werken volgt, zal men weldra van de waarheid dezer opmerkingen overtuigd worden.

Het is waar, nadat de oorspronkelijke fabelleer des volks vergaan was, werd men met de Christelijke beelden en fabelen langzamerhand gemeenzaam. De wondergeschiedenissen der martelaren, der heiligen en hunner overblijffels (reliquiën) werden ingevoerd, en door geestelijkheid en adel, bij wien de zucht voor het wonderbare en fabelachtige nog niet vervlogen was, gretig omhelsd. Doch deze overleveringen waren niet met de taal en de grondvoorstellingen des volks geboren, niet met zijne kinderlijke denkbeelden verweven; zij stelden een vreemd tafereel voor oogen, en meldden de namen en be-

drij-

drijven der vaderen niet. Daarom hechte zich ook nog lang de ziel des volks bij voorkeur aan de voorouderlijke overleveringen van *molikken*, *elfen*, *kabouters* en dergelijken, en eerst langzamerhand maakten dezen voor vreemde indrukken plaats. Daarenboven was een gedeelte des lands reeds vroeg tot koophandel gebragt, en de middelstand uit de vroegere slavernij losgerukt. Hier konden zich dus die beelden niet lang vestigen, en zij vervlogen als schaduwen bij het licht der redenering.

Evenwel lieten deze wonderverhalen eenige sporen van hun aanzijn achter. Vele nieuwe woorden werden gesmeed, en aan sommige ouden een andere vorm gegeven, of een ander geslacht, met het nieuwe denkbeeld overeenkomend, toegevoegd. Hetzelfde geschiedde daarna, toen de hervorming in dit land opkwam, desgelijks ten tijde van den Spaanschen oorlog, en later, zoo als wij gezien hebben, door den invloed der Fransche letterkunde.

Na deze korte waarnemingen, moeten wij ten slot nog met weinige woorden spreken over het gezag, dat aan de beste Schrijvers, ter bepaling van de geslachten, wordt toegekend. Veel heeft men voorheen hieromtrent **HOOFT** en **VONDEL**, en in lateren tijd, ook **WAGENAAR** gevolgd, die algemeen voor klasieke Schrijvers werden aangezien. De voornaamste taalkundigen, **MOONEN**, **VERWER**, **TEN KATE**, en vooral **HOOGSTRATEN** en **HUYDECOPER**, werden desgelijks bijzonder geëerbiedigd, en veelal waren hunne gevoelens als onfeilbare godspraken vereerd.

Doeh, om niet te zeggen, hetgeen sonderling is, dat men dit doende, voor alle meerdere taalkennis de deur sluit, willen wij alleenlijk aanmerken, dat men in de wetenschappen geheel verkeerd redeneert, bijaldien men de geschiedenis derzelve en hare ontwikkeling en bespiegeling daarlatende, zich blootelijk aan de kennis van anderen toevertrouwt, en nimmer zal men van elken regel, van iederen vorm rekenfchap kunnen geven, zoo men niet, de deskundigen tevens als leidraad gebruikende, zelf in het onbekend gebouw intreedt, waarnaemt, onderzoekt, vergelijkt en oordeelt.

Ook het gewoon gebruik, de volkstaal, dat is die der beschaafde standen, is niet voldoende tot bepaling van vaste regelen. Te regt zegt Huydecoper ergens, dat dan alle regelmaat zou vervallen, en de verbastering der taal onvermijdelijk zijn zou.

Maar hierom verwerpe men echter niet terstond de oude vormen, noch het algemeen gebruik. Zoolang men geene overtuigende gronden ter zijner verdediging kan aanvoeren, is het noodzakelijk, het gevoelen der Geleerden en het gebruik te eerbiedigen, opdat niet alle regelen toemeloos verbroken, en de taal door een heil van onkundigen bedorven worde.

Daarom is ook geen Schrijver bevoegd, zijne meening als onfeilbaar aan anderen op te dringen, maar zijn eenig doelwit moet wezen, door zijne aanmerkingen gelegenheid ter navorsching te geven, en bij te dragen, niet zoo zeer tot zijnen roem, als wel tot de bevordering van kennis en wetenschap.

HOOFD.

HOOFDDEEL II

EENIGE KORTE OPMERKINGEN OMTRENT DE BIJVOEGDE GEWIJKE NAAMWOORDEN.

De Heer BILDERDYK heeft in zijne Verhandeling over het Letterfchrift en elders, pogen aan te toonen, dat de letters eigenlijk slechts eene afbeelding waren van den vorm der in beweging gestelde spraakdeelen, en offchoon wij ons niet vermeten, over de volkomene waarheid dezêr stelling uitpraak te doen, erkennen wij gaarne de zuiverheid dezêr grondbeginselen. Trouwens, men heeft nimmer genoeg hierop gelet, men heeft de taalkunde te veel als eene op zich zelve staande wetenschap behandeld, zonder in de kindfche geardheid des nieuwen volks dieper in te dringen, die evenwel voor den opmerker nog overal duidelijk is. De eerste beoefenaars (cultores) der taal waren dichters, en dezen werden door dubbele redenen gedrongen, den geest des volks hierin in te willigen en zelfs te begunstigen, zoo wel in den bouw der woorden, als in dien der uitdrukkingen.

Indien ik dit nauwkeurig beschouw, stelt zich dadelijk eene reeks van onderwerpen ter bespiegeling voor mijnen geest, en hieruit kiezende, wil ik het

het een en ander over de bijv. naamwoorden opteekenen, dat mij der behartiging waardig schijnt. Vooreerst ontdek ik in eenige bijzondere letters reeds eene zekere beduiding, die, in vele voorstellingen merkbaar, echter daarna in anderen weder verdwijnt. Hiertoe zijn voornamelijk te brengen de *L* en de *R*, waarvan de eerste iets aangenaams en liefelijks, de andere iets grimmigs en woests te kennen wil geven. In alle Germaansche talen is dit onderscheid hoorbaar, en de Nederduitsche woorden *licht*, *glad*, *glinsterend*, *glimmend*, *gloeiend*, *liefelijk* en duizend anderen zijn even zoo reeds uit hunnen aard aangenaam, als de Zweedsche *lycka*, *lilla*, *klunga*, de Deensche *lyst*, *lycke*, *glad*, *smil*, *lystig*, de Duitsehe *licht*, *lieblich*, *glühend*, *lächelnd*, *glücklich*; terwijl intussendeel zeker onaangenaam gevoel ons treft, bij het hooren van *ruw*, *grimmig*, *gruwelijk*, *grässlich*, *grausend*, *ingrimm*, *raue*, *graad*, *gruelig*, en dergelyken meer. Dit was eertijds zonder twiifel met de meeste letters het geval, hoewel het allengs afgesleten, en voor ons nu weinig of niet meer hoorbaar is, en daarom hebben ook in lateren tijd sommige Dichters de klank-nabooding dikwijls gezocht, gelijk POPE, in zijnen bekenden lierzang: *on St. Cecilia's day*, en SCHILLER in zijn lied: *Laura am Claviere*; en beroemd is de uitdrukking *πολυφλάσθου θαλάσσης* bij HOMERUS, van eene wijd opbruiscgende, onrustige zee.

Deze opmerking geldt bijzonder ten aanzien van de bijv. naamw.; dezen toch uit hunnen aard afbeeldin-

din-

dingen van eigenschappen, en wel eerst van stoffelijke, moesten zich naar de natuurlijke afbeelding voegen. Wanneer zij uit zelfst. naamw. ontsproten waren, volgden zij dezelve; in een ander geval vormden zij zich dadelijk naar het beeld, dat den spreker voor den geest zweefde.

Daar de bijv. naamw. dus eene eigenschap aanduiden, afhankelijk van het zelfst. naamw., waaraan zij gehecht waren, behelsden zij noodwendig eene bezitting, en moesten derhalve dikwijls de benaming van het bezittelijk voornaamwoord, *zijn* (sijn, sin, sina,) nabootsen. Maar, dewijl dit soms niet met den aard dier woorden strookte, zocht men dit (altijd afbeeldend,) door het aangehechte woord *lijk*, d. i. gelijk, (gleich, leich, lich, lig,) te vergoeden. Zoo ontstonden b. v. de bijv. naamw.: *heerlijk*, dat is: als een heer, gelijk een heer, *landelijk*, *vrouwelijk*, *moeilijk*, enz. In lateren tijd heeft men dit met verschillende andere bijv. naamw., zoo als *rijk*, *ruchtig*, *gierig*, *achtig* en anderen nagevolgd, waarvan zelfs eenigen van werkwoorden afstamen. Eene merkwaardige bijdrage hiertoe levert het Deensche werk van VEDEL SIMONSEN: *Den danske Adels og Ridderbands Historie*, D. I. bl. 219 en volg.

Bij de beschouwing van den aard der bijv. naamwoorden, komt het nog bijzonder opmerkingswaardig voor, dat velen hunner hunnen oorsprong in de fabel vinden, en dat zij vaak deze afkomst duidelijker verraden, dan de zelfst. naamwoorden.

Zoo

Zoo is *verhenge*, indien ik mij niet bedreeg, aan de overlevering van den raaf *Hugin*, zijnen oorsprong verschuldigd, hetgeen men in het zelfst. naamwoord *vreugd* niet vermoeden zou (*). Anderen evenwel zullen deze fabel mistchien anders verklaren, en beweren, dat even als *moed*, *gemoed* van den naam *Munin*, en *roede* van *Runir* afftamt, zoo ook van *Hugin* het woord *hoede* ontleend is. Hiertegen merk ik alleenlijk aan, dat deze afleiding mij voorkomt tegen de fabel te strijden, waar deze beide raven *Hugin* en *Munin*, Odin al het gebeurde influisteren, daar hij reeds het toekomstige weet, vermits hij uit *Mimirs* bron gedronken heeft. Doch het zij hiermede, zoo als het wil, van vele bijv. naamwoorden is het ten minste onbetwistbaar; en *vreemd*, is zonder twijfel uit *verheemd* gesproten, dat van *heem* (IJslandsch *heima*) en den God of geest *Heimthallar* afftamt, en dit heeft even zoo met eenige werkwoorden plaats, men denke slechts aan de fabel van de drie Nornen of Schikgodinnen, waarvan LAMOTTE FOUQUÉ zingt:

Wur-

(*) De Heer BILDERDYK geeft in zijne *Geslachtslijst der Naamwoorden*, eene andere afleiding van dit zelfst. naamwoord. *Vreugde* (zegt hij,) is *ver-heug-ede* of *verhogede*, van het Thema *ho*; en dit is zeker waar, wat den eersten wortel aangaat, maar hiervens kan onze afleiding zeer goed bestaan, die niet zoo hoog opklimt.

*Werdur hat das Vergangne gelenkt,
Werdandi lenkt das Werdende jetzt,
Und Skuld hat Kunde was kommen soll.*

Zonder dat wij hierdoor willen betwisten, dat deze eigen namen omgekeerd, van het denkbeeld zelf ontleend zijn (7). Gaan wij voort.

Sommige bijv. naamwoorden hebben eenen of meerdere trappen van vergelijking verloren, die zij eerst bezaten, of zijn te dezen verbasterd, gemerkt men den tweeden of derden trap onverschillig voor den eersten, of wel omgekeerd gebruikt; eene dwaling, die onzes inziens, niet weinig heeft bijgedragen tot de taalverzwakking, en de oude Schrijvers dikwijls een aanzienlijk overwigt geeft. Daarenboven zijn door de gedurige veranderingen in zeden en gebruiken, vele woorden van hunne echte en ware beteekenis afgedwaald, en hebben aldus de oorspronkelijke kracht verloren, welke in de benaming, als de afbeelding van het denkbeeld lag opgesloten. *Rijk* b. v. als bijv. naamwoord beteekende eigenlijk *magtig*, in welken zin het in de tweede eeuw onzer jaartelling voorkomt: *Dag hinn rijkur*, d. i. Dag, de magtige, en de oudste IJslandsche benaming voor rijk, (dives) was *audgi*.

Nu is het ontwijfelbaar, dat de oude beteekenis oneindig beter en eigenaardig is, daar het verwant is met *rijk*, (regnum) en hij, die rijken of staten bezat, *magtig* was, doch naar den aard dier oude tijden, niet altoos van geld voorzien.

Het-

Hetzelfde heeft plaats met het bijv. naamwoord *vermogen*, dat tegenwoordig ook al het denkbeeld van schatten influit, schoon de ware beteekenis nog niet geheel verloren geraakt is.

Ik voeg hier nog eene opmerking bij, schoon zij eigenlijk meer tot de taalkennis in het algemeen, dan tot de bijv. naamwoorden betrekking heeft, edoch ook hieraan raakt.

Men heeft gewoonlijk, en vooral in Nederland, wat ook sommige Schrijvers hiervan zeggen mogen, de wetenschap te veel van de kunst afgezonderd, en ieder als iets geheel afgescheidens behandeld. Men vergat, dat Griekenland alleen aan deze vereeniging de schoonheid zijner voorstellingen, en de gelukkige denkbeelden der Dichters en Wijzen te danken had, en dat nooit de reine zucht voor het schoone, en het fijn gevoel voor welstand en welluidendheid, kortom, dat nooit de ware beschaafdheid zoo diep in aller harten zou doorgedrongen zijn, indien deze twee zusters, kunst en wetenschap elkander niet de hand geboden hadden.

Hoe veel de Grieksche taal hierbij gewonnen heeft, is nog overal te ontdekken, en offchoon hier de ruwere hemelstreek en de mindere geneigdheid voor zinnelijke voorstellingen, die uit de geringere aandoenlijkheid der zenuwen voortvloeit, waarschijnlijk nooit dien hoogen trap van welluidendheid aan onze taal zouden veroorloofd hebben, is het echter niet te ontkennen, dat de toonkunst ook hieraan veel ten goede heeft toegebracht. In vele benamingen
is

is dit nog duidelijk, en gelijk ik het te voren reeds omtrent sommige medeklinkers opmerkte, even zoo, en nog meer is het hoorbaar, ja voelbaar bij de klinkers. *Fare* of *fari* is eigenlijk slechts de daad van het toonloos blazen; *luiden* is klank geven, geluid voortbrengen, *flare*, het geluid uitblazen; en nu merke men op, bij verschillende volken en voorstellingen: *flaute*, *foite*, *fluiten*, *flöten*, *flute*, *vlieten*, *fliefsen*, *fut*, *ft*.

HOOFDDEEL III

ENIGE DENKBEALDEN OVER DE LIDWOORDEN.

In de huidige taal wordt het lidwoord *onbepalend* wanneer men voor het naamwoord *een*; *bepalend*, als men voor hetzelfde *de* (het) plaatst. *Een* moet dan de zaak meer algemeen, *de* meer bijzonder voorstellen; zegt men: *die man*, dan is er een aantoonend voornaamwoord in de plaats van het lidwoord getreden, en bij de uitdrukking *één man*, is *een*, telwoord geworden.

De Ouden zeiden altoos: *die man*, *die vrouwe*, *dat huys*, waar wij heden *de* en *het* gebruiken, en eerst (zoo het schijnt,) in lateren tijd, kwam het woordje *de* en *het* in zwang. Laat ons dit eerst kortelijk overwegen, daarna zullen wij over het onbepalend lidwoord *een* redeneren.

Wanneer men de voortgaande beschaving der spraak nagaat, is het duidelijk, dat de eerste uitdrukkingen tusfchenwerpsels waren; (gelijk nog bij elk kind dat zich begint uit te drukken.) Hierop volgden de benamingen van voorwerpen, dat is, de zelfst. naamw. toen dezen in hunne eigenschappen beschreven werden, ving men aan meer bepaaldelijk te spreken, en hieruit ontstond het lidwoord.

Daar

Daar de bepaling dus in hetzelfde tag, werd er natuurlijk bij het spreken op gedrukt, en de klinker moest helder gehoord worden: van hier het Oosterfche *el* of *al*, dat misschien eerst door de Arabieren in de Spaanfche taal ingevoerd is: *el-Rei*; de Koning; dit hebben de Italianen mede aangenomen, maar den klinker verzacht: *il*; b. v. *il Re*. De Portugezen daarentegen laten den medeklinker geheel weg, en vergenoegen zich met den aanduidenden klank *o*; *o Rei* (*), dat waarschijnlijk verwant is met het Italiaanfche *lo*. Van dezen algemeenen ftam is ook het Fransche *le*, *la*; maar hier ontwaart men reeds de latere uitbreiding der taal, toen het lidwoord niet meer volftrekt ter aanduiding van het bepaalde noodig was; want het oud Fransch gaf aan hetzelfde eenen krachtigeren toon, en zeide *li*; b. v. in den ouden Roman Girard de Viennois

Carlon li roi n'y fit plus de morde;

en dit is misfchien de reden, waarom de Romeinen het geheel weggelaten hebben, want hun *ille* is eigenlijk niets anders en van dien zelfden wortel, gelijk ik dit beneden breeder zal aantoonen.

De Germaanfche taalftam nam daarentegen eenen

(*) In den ftijl der Geregthoven echter zegt men *El Rei*, en zelfs vele Portugefche Gefchiedfchrijvers, gelijk FERNAM LOPES, ERICEIRA, en anderen gebruiken dit zoo,

anderen vorm van lidwoord aan. Het oud IJslandsch had *hinn*; *Saemund hinn froodur*, d. i. Saemund de wijze. Door den invloed echter van den Teutonischen taaltak heeft het Zweedsch en Deensch *den* aangenomen, en het Engelsch uit het Angelsaxisch of IJslandsch zijn *the* gekregen, dat naderhand den ouden helderen toon verloor. De tegenwoordige Duitschers zeggen *der*, (bijna met den klank van de Grieksche *η*,) en in de veertiende eeuw was hier nog overal *die* in zwang,

Er heerschte in ouden tijd; bij de armoede der talen, eene merkwaardige gewoonte, om namelijk het lidwoord tevens als aantoonend, en als betrekkelijk voornaamwoord te bezigen, zelfs in het Grieksch is dit min of meer waar, en het komt mij voor alleen uit den eersten tijd overgebleven te zijn. Meer nog is dit in andere talen gebeurd, schoon sommigen het reeds vroeg nagelaten, en een ander woord ingevoerd hebben; het IJslandsch heeft dus benevens het betr. voornaamw. ook het woord *sem*, en het Deensch *som* aangenomen, maar daarentegen zegt men nog meestal in het Duitsch: *der Mann*, *der das sagte*, *das Weib*, *das mich sah*, offchoon men ook hiervoor *sa* bezigt; *der Mann so dieses sagte*.

Dat dit tweeledig gebruik in het Nederduitsch even zoo was, leeren ons de oude Schrijvers, MELIS STOKE b. v. wanneer hij zegt:

Wil

*Wil ick u alhier ter stede
Seggen wie die Graven waren
Die Hollant in haren jaren
Hadden onder haer bedwanc.*

Waar het eerste *die*, lidwoord, het andere betrekvoornaamw. is. Naderhand evenwel, bij de meerdere buigzaamheid der taal en de verschillende modulatie der toonen, is het lidwoord in klank verminderd, daar men het niet meer volstrekt noodig had, om iets bepaalds te verbeelden; enkel is dit reeds op te merken bij de oudere Schrijvers, wanneer zij zich korter en krachtiger zonder hetzelfde konden uitdrukken; en merkwaardig is de plaats bij VAN VELTHEM:

*Dus wapenden hem die gene daer,
Ende sat op 't ors saen daer naer,
Ende scilt om hals, ende spere in hant,
Ende helm in hoeft.*

Zelfs heeft men dikwerf het bep. lidwoord verbannen, wanneer het gemist kon worden, en schoon men de korthed van HOORR niet altijd behoort na te volgen, ware het veelligt wenschelijk hierin hem niet geheel uit der acht te laten. Wij zullen hierop naderhand nog eens moeten terug komen, en gaan dus over tot het niet bepalend lidwoord *een*.

In zijnen oorsprong is dit, als het mij voorkomt, niets anders dan het telwoord, maar, dewijl er niet op behoefde gedrukt te worden, zonder

soonverheffing uitgesproken; want, zoo als ik reeds meermalen te kennen gaf, de modulatie der stem heeft oneindigen invloed op de vorming der taal gehad, maar in lateren tijd heeft men dit ongelukkig voorbijgezien; BILDERDYK geeft hieromtrent eenen belangrijken wenk, wegens het veranderen van het oude *qu* in *kw*. „Of het niet beter wãrd,” zegt hij, „met de Oudèn het zachtere en inniger *queler*, dan het harde en stoucklinkender *kwelen* van tegenwoordig te gebruiken, is een vraagstuk, dat lang bleef dobberen. In de worsteling over dit punt als in zoo vele andere, moest de latere verharding het natuurlijkerwijze op de oorspronkelijke zachtheid overhalen, en weinigen zijn meer vatbaar voor 't onderscheid.” — Doch keeren wij van dezen uitstap terug.

Het woord *een* dus, als niet bep. lidw. gebezigd, behoefde de toonverheffing niet, en is daarom in het beschaafde Grieksch en Latijn geheel weggevallen. Maar, daar de Germaansche taalfam, als ik het zoo uitdrukken mag, meer oorspronkelijk was, of liever getrouwer aan den aard en want der vaderen, behield het dit bij, echter altoos en overal met wijziging van toon.

Het Deensch heeft dus voor *een* als lidwoord *en*, en als telwoord *enn*, het Engelsch voor het lidw. *a*, en voor het telwoord *one*; en waarlijk, nergens is dit beter uitgedrukt, want in het Duitsch zoo wel, als bij ons, hangt het alleenlijk van den spreker af, die dan ook, zoo hij de taal goed verstaat, het on-

onderscheid laat hooren. Maar het Italiaansch is op dit punt eenigermate onzeker, en het hangt ook vaak van den toon af, welke de kracht van het woord zijn zal; men zegt wel *un uomo*, *un re*, wanneer men het lidwoord meent, maar *un* is ook in gebruik, waar het eigenlijk *uno* zijn moest, dewijl de klemtoon hierop valt. Zoo zegt *RASSO* ergens:

Quando dall' alto seglio il Padre eterno
Gli vech in giù volse, e in un sul punto e in una
Vista mirò ciò che in se il mondo aduna.

Waar de geheele kracht der voorstelling enkel en alleen in het woord *un* ligt, want de Dichter zegt, dat de Almachtige in éénen blik alles zag, wat de wereld in zich besluit.

Van alle deze talen is er, naar mijn oordeel, geene, die het onderscheid duidelijker uitdrukt, dan het Deensch, dat daarenboven nog het voorregt heeft van onderscheid te maken tusschen het mannelijk of vrouwelijk geslacht en het onzijdig. De Hollander zegt wel: *de man*, *de vrouw*, *het kind*, maar hij maakt in het niet bep. lidwoord geen genoegzaam onderscheid bij het onzijdig geslacht: *een man*, *eene vrouw*, *een kind*, waar de Deen zegt: *en Mand*, *en Frue*, *et Barn*. Zoo heeft elke taal, gelijk elk volk, hare volkomenheden en gebreken, en somtijds laat zich door onderlinge vergelijking, van beide zijden iets verbeteren en aanvullen.

Ik moet hier iets bijvoegen, dat, zoo ver mij bewust is, nog door niemand is opgemerkt, en evenwel van belang moet gerekend worden. Het is dit: bij het kerkgezag niet alleen, maar ook vaak bij het lezen van deftige stukken, vooral door de Voorlezers in de kerken, hoort men op het lidwoord *de* drukken, en daaraan den klank van de lange *E* geven; wij willen hier de oorzaak dezer uitspraak, of het tuit gewoonte, dan wel uit onkunde, of zucht tot duidelijkheid en om goed verstaan te worden, zijnen oorsprong hebbe, niet onderzoeken. Genoeg blijkt het, dat het verkeerd is, dewijl de taal niet meer voltrekt de aanwezigheid of liever de kracht van het lidwoord, noodig heeft. Maar er kunnen echter gevallen voorkomen, waarin juist de duidelijkheid vereischt, op hetzelfde te drukken, en er den klemtoon aan te geven. B. v. *men zegt niet: de paard, maar het paard; juist het woordje de maakt het onderscheid van geslacht; enz.* waar het eenigzins moeilijk is, de stomme *E* te gebruiken, vooral wanneer men in een groot gebouw en voor vele toehoorders spreekt. Zou het dan niet in zoodanig geval geoorloofd zijn, den klank te veranderen? (8). De Franschen hebben dit gebrek in hun woord *je* (ik) gevoeld, en daarom zal men hen altijd op de vraag: *qui a fait cela?* hooren antwoorden: *moi*, of *c'est moi*, in plaats van *je*, terwijl de Hollander vrijelijk hier zijn *ik* gebruiken kan. Om-trent de verbuiging der lidwoorden is er nog het

cen

een en ander op te merken. *De* in het mannelijk geslacht geeft in den tweeden naamval of *genitivus*, dien men mischiën niet méér regt *possesivus casus* zou kunnen heeten, *des*, in den derden en vierden naamval *den*, terwijl het Duitsch voor den derden *dem*, voor den vierden *den* heeft, even als dit van *er*, *ihm*, en in den vierden naamval *ihn* maakt. Waarschijnlijk had men dit te voren gevoegelijk kunnen volgen, doch nu, daar de verbuiging van het lidwoord zoo wel, als van het persoonlijk voor-naamwoord op eene andere leest gefchoeid is, blijft dit, geloof ik, ondoenlijk, of ten minste niet raadzaam, zoo als wij beneden breeder zullen aanwijzen.

Het onzijdig geslacht van het bepalend lidwoord is *het*, dat waarschijnlijk het onzijdig is van het IJslandsche *hinn*, en hieruit, gelijk zoo veel anders overgenomen. Eigenlijk zou het moeten zija *det*, even als in het Deensch en Zweedsch, doch dit is nimmer, zoo ver mij bewust is, in het Hollandsch gebezigd. De Ouden zeiden *die* ten *dit*, maar toen men dezen tot voornaamwoorden schiep, werd hiervoor *het* ingevoerd, dat waarschijnlijk reeds lang in de taal bestaan had, maar niet, of minder gebruikt was, dewijl men het niet noodig had. De tweede naamval hiervan, is *des* of *van het*, en mogelijk wel van *det* afkomstig, schoon dit moeilijk te bewijzen is. Wij zullen hierna nog weder op dit onzijdig geslacht van het bepalend lidwoord moeten terugkomen, en gaan dus verder.

HOOFDDEEL IV.

EENIGE OPMERKINGEN OMTRENT DE VOORNAAMWOORDEN.

Meer dan eens heb ik te voren mij, ten aanzien van sommige punten, op eene nadere ontwikkeling beroepen, die dan nu, daar de oorspronkelijke vormen eenigermate behandeld en onderzocht zijn, van zelve zich zal voordoen.

Wij gaan derhalve over tot de Voornaamwoorden, en het is merkwaardig, dat bijna geen spraakdeel zoo weinig grondig onderzocht en opgehelderd is, als dit, want men heeft meestal alleenlijk de verdeling in verschillende soorten aangewezen, zonder hare gronden, haren oorsprong en voortgang nauwkeuriger te bepalen.

De voornaamwoorden zijn geene oorspronkelijke, echte, terstond tot hunne dienst gestempelde vormen, maar hiertoe door nood, gewoonte en wat dies meer is, gebogen, waarvan ik echter eenigen wil uitzonderen, wier oorsprong eigenaardig is.

Bij deze beschouwing doen zich vooreerst op de persoonlijke voornaamwoorden, die men even zoo goed *zelfstandigen* zou kunnen heeten, vermits zij, in de plaats van het naamwoord tredende, de persoon aanduiden, zonder den eigenlijken naam te be-
vat.

vaften, en in dien zin verschillen zij weinig van de zoogenoemde *aanvoerende* voornaamwoorden, behalve dat deze laatsten somtijds eenen meerderen trap van bepaling behelzen en afhankelijk zijn.

De persoonlijke voornaamwoorden in het Nederduitsch zijn, gelijk bekend is: *ik, gij, hij, zij, het*, die in het meervoud *wij, gij, zij* vormen. Zij dulden allen de verbuiging, maar, dat opmerkelijk is, niet op dezelfde wijze, als de naamwoorden. Zoo maakt *ik*, niet *van ik, aan ik, ik*; maar *van mij, aan mij, mij*; het Fransch geeft *je, de moi, a moi, me*; het Italiaansch *io, di me, a me, me (mi)*; het Grieksch *ἐγώ, ἐμοῦ, ἐμοί, ἐμὴ*, en even zoo de meeste talen. Het is dus blijkbaar verkeerd, met sommige Fransche Taalkundigen te beweren, dat deze ongelijkvormige tweede en derde naamvallen van eenen sedert lang vergetenen; en ons onbekenden eersten naamval afstammen moeten. Neen, het ligt in den aard der talen, dat de verbuiging dezer woorden van de gewone afwijken moet, zoo als wij hier zullen pogen op te helderen, al is het, dat nog niet alles volkomen duidelijk wordt.

Dat dit woord van de vroegste oudheid is, en zijnen oorsprong in de eerste ontwikkeling der menschelijke spraak vindt, zal men wel niet ontkennen, dat ook door den eenvoudigen vorm, en de overeenstemming van zoo vele talen, die, na hare gemeenzame verwantschap uit *Azië*, weinige betrekking tot elkanderen hadden, genoegzaam blijkt. Zonder ons dus met nuttelooze afleidin-

dingen uit het Oostersch op te houden, zal het mischien gelukken, uit het denkbeeld zelf, dat in het woord huist, eenige belangrijke ontdekkingen te doen.

De daarin heerschende klank is *E* of *I*, zelfs nog hoorbaar in het Zweedsche *jag*, en is dus zoo wel in den klank, als in den lateren vorm der letter, de eenvoudigste uitdrukking, die men zich voorstellen kan. Indien men nu overweegt, dat de eerste uitdrukkingen van den mensch, waarin hij met de overige dieren overeenkomt, tusfchenwerpfels waren, dan stelt zich ons dadelijk het denkbeeld voor den geest, dat de enkele toon des klinkers oorspronkelijk reeds het denkbeeld van het woord *ik* opleverde. Zoo zou een klein kind, dat men bij zijnen naam riep, dadelijk door een geluid, hetzij *A*, *I*, *E* of iets dergelijks antwoorden, en dit geluid is niets anders dan de gearticuleerde toon van *ik*, *hier*, enz.

Deze bespiegeling leidt ons verder, want zij leert, dat in deze gronddenkbeelden, in deze eerste vorming van bepaling reeds de zaden opgesloten liggen, van de naderhand daaruit gesprotenen voor-naamwoorden en lidwoorden, die daarom ook in vroegen tijd eengrepig waren (monosyllaba) en dit meestal nog zijn, omdat de bijgevoegde medeklinkers slechts als uitwendige vormen van het geluid aangebragt zijn. (*Pour rendre un son articulé*, gelijk de Franschen het noemen). Waaruit dan ook bij verder nadenken, de onderlinge verwantschap van *die*, *hier*, *hin*, *I* (het Engelsche woord voor *ik*)

ik) *hij*, *he*! *het* en vele anderen merkbaar wordt.

Het is derhalve blijkelyk, dat dit zoogenoemd perfoonlijk voornaamwoord *ik*, oorspronkelyk niets anders is, dan het geartikuleerde geluid van aanwyzing, dat als het ware een eenvoudige en ondeelbaar denkbeeld bevatte, en dus geene verbuiging, dat is vermenging van vreemde voorstellingen dulden kon. Want, als wij boven reeds gezien hebben, de tweede naamval bevat eene bezitting, de derde eene toevoeging, of liever aanhechting. Eene zelfstandige zaak kan in verschillende betrekkingen gedacht en voorgesteld worden, en daarom was ook de verbuiging der zelfstandige naamwoorden eigenaardig en gemakkelyk, maar eene eenvoudige uitdrukking van aanwezigheid is uit haren aard voor verbuiging onvatbaar, omdat zij geenen zelfstandigen vorm eener zaak voorstelt, en dus niet in betrekking van bezit of aanhechting kan gedacht worden.

De Grieken hadden den tweeden naamval $\mu\omicron\upsilon$ of $\mu\epsilon\omicron\upsilon$, den derden $\mu\omicron\lambda$, den vierden $\mu\epsilon$, en even zoo is het in het Nederduitsch, dat ons op het vermoeden brengt, of niet de *m* reeds op zich zelve zekere duiding geeft. Hooren wij, wat BILDERDYK hiervan zegt: „ hoe toch zal ik thands den „ onwetende leeren beseffen, dat, bij voorbeeld, de „ wortel *ma* kracht uitdrukt in *man* en *macht*; de „ wortel *ma* breking te kennen geeft in *maaien*, „ *made* en *mangelen*; de wortel *ma* de verbinding „ mee-

„ meebrengt in *maken*, en *maze*, en *vakker*; en
„ nog, de vermenigvuldiging in *menig* en *menichse*,
„ oudtijds *maniche* en zoo wijders. Hoe, dat die
„ zelfde *m* in *mi*, *mu*, *mo*, nu eens *peinzing*,
„ dan *inspanning*, dan het *eten*, dan het *spreken*,
„ dan weder het *rieken* uitdrukt en aanduidt. Dit
„ alles is onverstaanbaar, zoo iemand niet weet
„ op hoe velerlei zeer onderscheiden wijzen, of
„ met wat en hoedanige nuances die *m* door de
„ spraakdeelen gevormd en uitgebragt wordt, en
„ moet worden; en hoe veel onderscheiden letters
„ of elementen door die eenige *m*, en zoo door
„ de meeste letters bevat zijn; hetgeen tot de eer-
„ ste beginfels der *Spraakkenntnis*, zoo wel als der
„ *declamatie* behoort; en te gelijk ook, voor hoe
„ vele zeer kennelijke en alle even zeer belangrijke
„ nuances de klank die aan elke vokaal eigen is,
„ vatbaar zij.” Men zie zijne *Gest. der Z. N.*
Voorr. bl. 18.

Openhartig beken ik, nog niet genoeg in de in-
nige kennis van de zenuwen der spraak doorgedron-
gen te zijn, om vast te durven beslissen, welke hier
de ware duiding dezer letter is, en welke kracht
zij aan het woord verleent; alleenlijk komt het
mij voor, dat het dezelfde is, die in het woord
maken, of mischien die, welke in *menigte* zich
bevindt, waartoe mogelijk de vorm van de letter,
die uit anderen zamengesteld schijnt, kan bijdra-
gen, terwijl dan de toonverandering der klinkers de
verschillende betrekking, waarin deze *m*, of liever
het

het door haar voorgestelde denkbeeld geplaatst wordt, uitdrukken moet.

De benaming voor den tweeden persoon was oudtijds bij ons *du*, dat *van di* of *van z* maakte; de derde persoon geeft *hij*, *zij*, *het*, en het niet bepalend zamenwoord *men*.

Terwijl men bij de aanwijzing van zich zelven, een eenvoudig geluid gaf, dat den toon in zich behield, en meer aantrekkelijk, dan afstootend was, bragt de aard der voorstelling mede, dat bij het noemen van eenen vreemden, de klank wegstootend en dus gescherpt zijn moest. Daarom kwam bij de benaming van de tweede zoo wel, als van de derde persoon, de medeklinker of de aanblazing, die de Romeinen *spiritus asper* pleegden te noemen, voor den klinker, en ziet daar den oorsprong van *du*, (*du*, *tu*, *ghi*,) en ook van *hij*. Want de verschillende volken hebben in hunne afwijkende tongvalken alleen het geluid van het afstooten behouden, en de benamingen voor deze twee personen willekeurig aangenomen; zoo is dan ook *hij* met het Ijslandsche *hinn*, het Deensche *hin*, het Duitsche *hin*, *hier* en *her*, en mischien zelfs met het Grieksche *tu* en het Latijnsche *hic* in duiding min of meer verwant. Daarom heeft bij de Romeinen *ille* de dubbele beteekenis van *hij* en van *die*, en daarom werd het Grieksche *su* bij de Romeinen *tu*.

Het was namelijk al genoeg, zoo men slechts den grondklank van afwijzing hoorde, en hierin ligt reeds, zoo ik mij niet bedriege, de muzijk-

ka-

ke de aanleg tot gesprek, daar de vrager of aanspreker het woord van zich stoot: *gij, du*; de antwoordende het opvangt en tot zich trekt: *ik*. Trouwens, er was waarschijnlijk eerst geene bijzondere onderscheiding in toon tusfchen den tweeden en derden perfoon, daar men namelijk altoos eenen vreemden aanduiden wilde, in tegenoverstelling van zich zelve; langzamerhand evenwel is dit onderscheid grooter en vaster geworden, en toen begon men ook de bijzondere aanwijzende voornaamwoorden te vormen; zoo is het IJslandsche *hinn, hin* en *hid*, en het Nederduitsche *het* in zijnen oorsprong niets anders, dan *hij*, en het onzijdig geslacht hiervan. Want nog zegt men: *hij doet het, zij doet het, het doet het*, waar het eerste *het* in de laatste zinsnede geen lidwoord, maar onbep. persoonl. voornaamwoord is, tenzij men er een zelfst. naamwoord onder versta, dat echter min of meer gedwongen schijnt.

Ik wil hier nog eene opmerking bijvoegen, over de buiging der persoonl. voornaamwoorden, die bij ons van die der Duitschers min of meer verschilt, vooral bij den derden perfoon. Deze verbuigen zij aldus: *er*, (in het oud Frankisch *her*,) *vos ihm, ihm, ihn*, dat kennelijk hetzelfde is als *him* en *hij*, met weglating van de aanblazing, en daarom anders dan *ik* kon verbogen worden, dewijl het eene bepaalde aanduiding bevatte, even als *die*, en in verschillende betrekkingen, bijna als bijvoegel. naamwoord kon gedacht worden.

Terwijl dus de Duitscher den derden naamval
door

door den uitgang *m*, van den vierden, op *n* eindigende, onderscheidt, gebruikt de Hollander onverschillig voor beiden *hem*. Hooft plag voor den derden *hum* te schrijven, even als men in het meervoud in dien naamval nog de *u* bezigt: *hun*; maar dit is niet nagevolgd, waarvan, zoo het schijnt, de reden is, dat noch de geaardheid der taal deze toonverandering gedooft, noch de oude Schrijvers of het gebruik er voor pleiten, en zoo was ook mischien de ingevoerde onderscheiding in het meervoud meer het gevolg van vermengde tongvalen, dan van den eisch der taal zelve.

Uit deze perfoonlijke voornaamwoorden zijn de zogenoemde bezittelijken gesproten, en wel zonder onderscheiding der geslachten. Zoo is *haar* of *heer* afkomstig van *hij*, *han*, *hin*, *hun*, en eigenlijk samengetrokken uit *hanre* of *haanre*; en *zijn* of *sijn* stamt af van *sij*. Trouwens, oudtijds werd hierin geen stadig onderscheid van geslachten waargenomen, en het was voldoende, zoo men door de aanblazing het vreemde aanduidde. Nog zijn hiervan in sommige talen overblijffelen, en het Engelsche *his* en *her* komt even goed van één stamwoord af, als het Deensche *sin* voor beide geslachten gebruikt wordt.

De overige pronomina hebben meestendeels meer dan eene kracht; zoo worden de vragende *wie*, *welke*, ook als betrekkelijke voornaamw. gebezigd, en ofschoon de beteekenis, of liever de kracht der duiding verandert, is het nogtans niet met de natuur der spraak strijdig, deze beide betrekkingen of op-

D

vat-

vattingen aan hetzelfde woord te geven. Want, hoe men ze gebruikte, er is altijd iets onbepaalds in, zoodat het gronddenkbeeld niet verdelgd en uitgewischt wordt, ten minste zoo men ze gepast gebruikt, en niet *die* voor *welke* of *wie* onverschillig aanwendt.

Sommige volken, met name de IJslanders, Zweden, Deenen en ook de Duitschers hebben het betrekkelijk voornaamwoord voor een ander verwisseld, dat bij ons eene verschillende beteekenis bezit, en ook door hen somtijds anders gebezigd wordt, namelijk ons *zoo*, *zoo als*. De IJslander b. v. *hin Kvinna, sem segir*; de Deen: *den Kone, som siger*; de Duitfcher: *die Frau, so dieses sagt*; terwijl evenwel deze volken ook het betrekkelijk voornaamwoord gebruiken. Ja zelfs laat het Deensch vaak het geheele woord weg, en zegt eenvoudig: *den Mand, jeg mener*, de man, dien ik meen, en wordt hierin door het Engelsch gevolgd: *the man, I suppose*, of *I mean*. En zoo is het ook gesteld met het woord *dat*, (*dass, ut, che, que*) hetgeen insgelijks niet zelden wordt weggelaten, waardoor de taal zekere krachtige korthed verkrijgt, die bijzonder geschikt is, om in weinige woorden veel uit te drukken. Want het is eene groote voortreffelijkheid in de taal, zoo de denkbeelden, in de vormen vervat, weinige hulp van koppelwoorden behoeven, om aaneengeschakelde gedachten voor te stellen, en merkwaardig is mij daarom altijd het begin der Ilias voorgekomen, waar er bijna geene gevonden worden:

Mij

Μῆνιν ἄειδε θεῶν, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος
Οὐλομένην, ἣ κερὶ Ἀχαιοῖς ἄλγε ἔθηκε·
Πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς ἄϊδι προΐαψεν
Ἑρώων· κ. τ. λ.

Bij deze opmerkingen wil ik er nog eene voegen, omtrent het zoogenoemd wederkeerend voorn. *zich*.

Reeds vroeger zagen wij, dat het persoonlijk voor-
naamwoord *hij* in zijnen oorsprong de afwijzing en
het vreemde aanduidt, en in tegenstelling staat tot
het eigene *ik*. Men begrijpt dus ligt, dat de derde
en vierde naamval *hem*, weder tot eenen anderen
betrekking moeten hebben, afgescheiden van den per-
soon, die door den eersten naamval werd aangeduid;
wanneer ik dus zeg: *hij prijst hem*, spreek ik
hier van twee verschillende individuen, die weder-
zijds tot elkander in den derden persoon staan, de-
wijl het onmogelijk is, het eigene en het vreemde
door éenen klank, en den vorm, aan één denkbeeld
verknocht, voor te stellen; hierom dan heeft dit
voornaamwoord *hij*, daar het in twee tegenoverge-
stelde gevallen kan gedacht worden, natuurlijk twee
buigingen, en dit zoogenoemd wederkeerend voor-
naamwoord *zich*, is dus in onze huidige taal niets
anders dan de betrekking van dien vreemden persoon
tot zich zelven (9).

HOOFDDEEL V.

GEDACHTEN OMTRENT DE VOORZETSELS.

Even als de Schilder, in zijne tafereelen meestal zekere min gewigtige voorwerpen noodig heeft, om de hoofdpersonen, die elkanderen geheel vreemd zijn, te zamen te verbinden, zoo gebruikt ook de spreker minder beduidende woorden, om de denkbeelden, die in twee of meerdere zelfstandige naamwoorden, of persoonlijke voornaamwoorden vervat zijn, geschikt aaneen te schakelen. Elk zelfstandig naamwoord toch bevat slechts ééne voorstelling, en deze is het aanwezig; wil men de hoedanigheid van dit aanwezig naauwkeuriger bepalen, men voegt er een bijvoegelijk naamwoord bij, even als de Schilder b. v. zijn beeld met eenen helm op het hoofd afbeeldt; en moet dit beeld in eenige andere betrekking gesteld worden, zoo geschiedt dit, hetzij door middel der Voorzetsels, hetzij door verbuiging.

Tot dusverre geloof ik, dat taal en schilderkunst *min* of meer gelijk staan, maar, wanneer zich de werkwoorden in de rede mengen, dan wordt de voorstelling voortgezet, en de taal verheft zich zoo verre boven hare mededingster, die slechts een eenig ondeelbaar ooggen-

oogenblik afbeelden kan, als de mimische voorstelling eener gebeurtenis de plastische achter zich laat. Deze aaneenschakeling of liever toeneiging van verschillende denkbeelden, in de vormen overgebracht, duidt juist de kracht aan der voortzetsels, en wanneer wij als grondregel mogen aannemen, dat de eigenaardige vorm der zelfstandige naamwoorden slechts aan een eenig denkbeeld beantwoordt, dan zullen wij, zoo ik mij niet bedriege, gemakkelijk over den waren invloed der voortzetsels op dezelve kunnen oordeelen.

De Grieksche taal en hare aftammelingen hebben eene lenigheid (om zoo te spreken) van klanken, in de woorden zelve, die uitwerkt, dat men uit dezen reeds den toestand der gedachten raden kan, gelijk de Schilder, door eene donkere tint over sommigen zijner voorwerpen te verspreiden, verschillende toonen van licht en duister duidelijk weet voor te stellen. De Germaansche talen misfen dit voorregt, ten minste gedeeltelijk, en nimmer is bij hen de buiging der zelfstandige naamwoorden, schoon niet geheel onbekend, zoo evenredig en zoo volmaakt geworden, als bij de Grieken of Romeinen.

Wij vinden echter bij beide stammen de voorzetsels ingevoerd, en juist dit toont aan, hoe ongeschikt zelfs de rijkste en zoetstvloeijende taal zij, om iedere betrekking, waarin eene zaak kan voorkomen, aan te duiden. Want de Griek, schoon hij steeds aan zijne toonverandering getrouw bleef, moest even goed zijn denkbeeld door voorzetsels te hulp

komen, als de ruwere Noord-Europeër, wien deze toonbuiging, door de stroefheid zijner spraakdeelen, minder bekend was. Wij zullen dus nog eerst eenen kleinen uitslap in de buiging der zelfstandige naamwoorden moeten doen, om te zien in hoe verre dezen dit volgens hunne natuur lijden kunnen.

Men heeft, naar mijn oordeel, tot nog toe in de Germaansche talen twee zaken onderling verward, die onderscheiden zijn, hiertoe waarschijnlijk verleid door de kennis aan het Grieksch en Latijn, dat andere regelen volgt. Het komt mij namelijk voor, (doch misschien dwaal ik,) dat de verandering van een zelfstandig naamwoord, in den eersten naamval van het meervoud, geheel iets anders is, dan de verandering des woords in den tweeden of eenigen anderen naamval van het enkelvoud; want in het eerste geval blijft de toestand van het voorwerp dezelfde, schoon het getal vermeerdert, terwijl in het laatste geval de verandering niet den persoon, maar veeleer zijnen toestand betreft. Hierom komt ook in het eerste geval geen voorzetsel hoegenaamd te pas, maar in het laatste laat zich die toestand even goed door zulk een voorzetsel aanduiden, b. v. *de man, des mans of van den man; de mannen, der mannen of van de mannen*, enz. Men heeft echter al van ouds de verbuiging der zelfstandige naamwoorden aangenomen, en dewijl het hier de plaats niet is, dit onderwerp breedvoerig uit te pluizen, wil ik slechts in het voorbijgaan aanmerken, dat men waarschijnlijk de verandering
van

van het woord door aanhechting van de *S* of *N* aan de verkorting van eenig voornaamwoord of wel misfchien van een voorzetsel zelf te danken heeft, en dat dit wegens zijne onheugelijke oudheid, *praescriptione*, gelijk de Regtsgeleerden het noemen, wettig kan gerekend worden.

De aanduiding van den tweeden naamval (om tot de voorzetsels terug te keeren,) wordt ons door het voorzetsel *van* gegeven, terwijl de zoogenoemde zesde naamval (ablativus) even zoo dit *van* bezigt, en terecht, vermits het iets aanduidt, dat de eerste naamval affluit, hetgeen in den tweeden naamval geenszins plaats heeft, b. v. *het boek van Pieter*, geeft eene bezitting van het voorwerp (de eerste naamval) te kennen, en hier komt dus te pas, wat ik van den aanlokkenden klank voorheen gezegd heb. Daarom zegt ook de Deen en Zweed hier *af*, de Engelschman *af*, en zelfs MAERLANT en zijne tijdgenooten dikwijls *af*. Zoo zegt JAN VAN HEEU ergens:

*Van den ghewinne daer hem af
Die biscop goeden troest gaf.*

De zesde naamval integendeel geeft, zoo als ik zeide, iets affluitends te kennen, en vereischt dus, naar hetgeen ik te voren betoogd heb, de scherpe aanblazing, of den medeklinker voor den klank. Duidelijk is dit b. v. in de volgende plaats van MAERLANT, waar hij zich aldus uitdrukt:

D 4

Neemt

*Neemt deze cleenode van mi,
Dat u lyctekyn altoes si,
Dat ic u doepste mitter hant
Hier in de kerke en̄ hout den pant.*

Welk *van* hier niet het voorzetfel des tweeden of bezittelijken, maar wel dat des zesden naamvals is; het kan dus, hoewel dit even goed met den zin overeenkomen zou, niet door *mijn* (meus) vertolkt worden, maar het is hier het afftootend geluid, *V*, dat ook in *weg*, *weg van mij*, uitgedrukt wordt, en de spreker wil hier het kleinood van zich geven, om het den anderen toe te voegen. Daarom gebruikt het Engelsch hier teregt *from*, het Schotsch *frae*.

Het is mogelijk, dat dit *af* en *of* verwant zij met het Grieksche *ἀπό* en het Latijnsche *ab*, dat de beteekenis van *from* en *fra* heeft, maar bij de Grieken gaf de *x* vaak nog eene andere duiding aan het woord dan ons *af*, en werd hierom ook *α privans* geheeten, even als wij dit door *on* en *ont* plegen uit te drukken, of wel door *loos*; b. v. *ἄπαις*, *kinderloos*, *ἀγνωστος*, *onbekend* enz., waarvan de reden in eenen anderen hoek ligt, en ons hier niet ophouden kan.

Het voorzetfel *aan* geeft toevoeging, aanhechting te kennen, en regeert, gelijk men het noemt, den derden naamval. De kracht van hetzelfde ligt duidelijk in den klinker, en dus zegt het Latijn in dezelfde beteekenis, bij de zamenvoeging *ad*, en het Fransch en Italiaansch eenvoudig *a*.

De-

Dewijl het derhalve eene aanhechtende kracht heeft, wordt het ook zeer gepast met andere woorden verbonden: *aanstelling*, *aanspreken*, *aantrekken*, enz. even als dit met het voorzetsel *af* plaats heeft, terwijl daarentegen ons *van* (hetgeen opmerking verdient,) nimmer aldus aangehecht wordt, wegens zijne natuurlijke aftuitende kracht (10).

Deze zijn de voorzetsels, die bestemd schijnen, aan eenen bijzonderen toestand der zaken geketend te zijn, terwijl de overigen vrijer rondzwerven, en ten minste bij de Germaansche taalstammen, slechts die plaats innemen, die voor het oogenblik aan hen voegt, waarom zij zich dan ook gemakkelijk aanhechten en weder afscheiden, al naar dat de denkbeelden het vorderen, en zich vrijer of trager willen bewegen.

De voorzetsels zijn daarenboven van verschillenden oorsprong. Sommigen, zoo als wij te voren aanwezen, zijn door de nabootsing zelve der klanken, of zoo men wil, der denkbeelden, ontstaan; anderen stammen van werkwoorden, of liever deelwoorden af, gelijk *volgens* van *volgen*, *volgend*; anderen eindelijk hebben hunne geboorte aan twee of meer te zamen gevoegde woorden te danken, zoo als *ingevolge* en anderen. Bij de verdere uitbreiding der taal en de samenstelling van meerdere klanken in één woord, zijn vele eenvoudige voorzetsels ook vergroot, en vereischen eene sterkere wringing van den mond; b. v. ons *door* is reeds bij de Duitschers *durch*, en bij de Friezen *trog* geworden,

D 5

dat,

dat, zoo het niet uit de zamenvoeging van twee woorden ontstaan is, alleenlijk uit eene muzikale wet moet verklaard worden, die bij het gebruik den spreker voorkwam, op het woord toegepast te moeten worden.

Van de allereerste eenvoudigste woordklanken, van de kinderlijk uitgebouwde wiegenliederen af, tot aan de verhevenste poëzij, is de muziek, dat is, zeker duister gevoel van welluidendheid, van maat en toon, in de spraak overal werkzaam. Daarom zingt ook de onbeschaafde Rusfische voerman steeds bij zijn werk, en de Malabaarsche roeijer weet de riemen, naar de maat zijner deunen te bestieren. Daarom was ook overal en ten allen tijde de muziek eene voorname verlustiging van het volk, en hoe meer dit bij den natuurlijken staat van eenvoudigheid bleef, des te zuiverer en edeler klonken zijne toonen.

HOOFD-

HOOFDDEEL VI

KORTE BESCHOUWING DER VOEGWOORDEN.

Gelijk de Schilder in zijne voorstellingen duizend onbeduidende kleinigheden dienstbaar weet te maken aan het groote doel, dat hem voor den geest zweeft, namelijk de vereeniging der hoofdpersonen tot den uitdruk van één geheel, zoo heeft ook de levendige voorstelling van zaken en denkbeelden zeker bijwerk (indien ik het dus noemen mag,) noodig, om de zelfstandige beelden in levendige en dadelijke werking te brengen, en ze onderling verbonden, tot een werkzaam tafereel, tot eene wereld van verscheidene, maar verwante denkbeelden te vormen.

Daarom is de eerste bestemming der voegwoorden te verbinden en in orde te schikken. Want, moogen deze in vormen vervatte denkbeelden, niet ongeregeld en wild door elkander dwalen, even als de schimmen van verschillende eeuwen in den Orcus, (gelijk VIRGILIUS het schildert,) maar moeten zij de afbeelding zijn van een wezenlijk leven, eene inderdaad bestaande wereld, waar, gelijk het Grieksche treurspel te regt vermaande, *Reiniging der hartstogten*, (opmerking van HERDER) door

door Goddelijke orde, en naar een, door duizend hinderpalen voortgezet plan, ten doelwit gesteld is, dan moet dit spraakdeel altoos slechts tot dit doel gebruikt worden, en derhalve zoo wel de verwante voorstellingen op eene gepaste wijze aaneenschakelen, als door duidelijke kenmerken, het onderscheid der afdwalende, of tegen over elkander staande denkbeelden bepalen.

Dewijl dan het eenig doel dier voegwoorden in deze twee verrigtingen gelegen is, kan het niet anders, dan dat zij min of meer in de schaduw zinken, bij de uitstekende zelfstandigheden. Het laat zich dan ook hieruit duidelijk verklaren, waarom de meesten hunner eengrepig, en velen zelfs kort of stom van klank zijn. Zoodanig was b. v. het Grieksche *τε, δέ, μέν*, het Latijnsche *que, et*, en zoo is nog ons *en, of, wel*, en het Italiaansche *e*, dat in klank duidelijk te onderscheiden is van *è* (hij is.) Maar is het de taak van het koppelwoord, de onderscheiding aan te teekenen, dan verheft zich dadelijk zijn toon, en wordt of langer of scherper, naar mate van de kracht, die de spreker er aan geven wil; echter nimmer dusdanig, dat hierdoor de hoofddenkbeelden in de schaduw verzinken, ten zij bij de kunstgrepen van den Redenaar, en in zeer weinige gevallen van het gemeenzaam gesprek, waar het dan omtrent dezelfde kracht heeft, als het *hear! hear!* der Engelschen, bij de parlementaire redevoeringen.

De koppel- of voegwoorden zijn of eenvoudig,
of

of zamengesteld. Deze laatste zijn grootendeels van meer dan ééne lettergreep, en bevatten dikwijls een zelfstandig naamwoord, dat met een of ander eenvoudig voegwoord verbonden is, welke foort slechts door het gestadig gebruik en de voorbeelden der Schrijveren onder het getal der voegwoorden opgenomen is, even als de zelfstandige naamwoorden ook weder andere woorden zich toeëigenen, gelijk wij boven gezien hebben. Velen dezer zamengestelde koppelwoorden dragen nog de duidelijke kenmerken van hunne oudheid, terwijl anderen, als van lateren oorsprong, meer met de tegenwoordige taalvormen overeenkomen, en daarom van sommigen, hetgeen, naar mij voorkomt, niet te verwerpen is, afgescheiden in hunne deelen geschreven worden.

Ik zou hier, zoo het niet tegen mijn oogmerk streed, eene geheele verhandeling kunnen invoegen, over den invloed van de plaatsing der leesteekenen op de voegwoorden zelve. Trouwens, het is onloochenbaar, dat door het stilzwijgen van één oogeblik, soms het onbeduidendste woord zekere kracht, zeker aanzien verkrijgt, dat anders aan hetzelfde niet toegeëigend wordt, alleen daardoor, dat het afgezonderd staat, en dus den toon, die in elke zinsnede liggen moet, uit zich zelf moet putten. En dit leidt mij nog verder, namelijk tot de vaak gemaakte, maar zeldzaam toegepaste waarneming, dat één eenig woord, gepast uitgesproken, niet zelden honderdmaal meer invloed heeft, dan eene lange redenering, dewijl dan al de kracht
op

op één punt vereenigd is; en wie herinnert zich hier niet aan het treffende: „*MARIA! en zij, zich omkeerende, zegt tot hem: „MEESTER!*”

Doch wij willen hiervan aftappen, om niet geheel van ons onderwerp af te dwalen en in het gebied der tuschenwerpsels te vervallen, waar wij er nog het een en ander over zullen mededeelen.

Er is zekere overeenkomst tuschen sommige voegwoorden en voorzetsels, welke bij den eersten blik, onbestaanbaar schijnt met de grenzen, elk van beiden aangewezen. Sommige voorzetsels toch bewerken even goed eene verbinding tuschen verschillende zelfstandige naamwoorden of dergelijken, als de dit bedoelende voegwoorden. Zoo is het even duidelijk, en drukt het juist hetzelfde uit, of ik zeg: *Jan is bevriend met Pieter*, dan of ik zeg: *Jan en Pieter zijn vrienden*. Het is hetzelfde gezegd: *A. en B. zijn gelijk*, of *A. is gelijk aan B.* enz. (11).

Iets dergelijks heeft in de rekenkunde plaats, en daarom wordt de vermenigvuldiging ook teregt eene verkorte optelling, en de deeling eene verkorte aftrekking genoemd; b. v. $1 + 2 + 3 = 6$ is even goed, en geeft eene gelijke som met $1 \times 2 \times 3$ of liever $2 \times 3 = 6$. En $10 - 5 \times 1$, geeft hetzelfde restant, als $\frac{10}{5}$, waar het quotient ook 5 is. En eigenlijk zou de optelling en aftrekking nog wijdloopiger kunnen zijn.

Hoewel deze regelen elkander onderling het gebied betwisten, zijn zij echter beiden noodig, en dit heeft ook plaats in de taalkunde. Daar-

Daarenboven geeft het voorzetsel doorgaans nog eene andere duiding aan den zin, dan het voegwoord; *Jan gaat met Pieter*, geeft eene vereeniging van deze twee personen, ook buiten het werkwoord te kennen; *Jan en Pieter gaan*, is alleen de uitdrukking, die aantoon, dat deze twee gaan, maar nog niet zegt, zoo als de eerste zinsede, dat zij te zamen gaan, en dus geene verbinding dier twee personen buiten het werkwoord insluit; en dit heeft even zoo met de overige, hiertoe betrekking hebbende voorzetsels plaats, wier overeenkomst met de vermenigvuldiging en deeling in de rekenkunde, nog duidelijker blijken zal; bij de zamenvoeging van meerdere personen. Ja, dikwijls treden zelfs de bijwoorden hier in die zelfde kracht op, en vervullen het ambt der voegwoorden, terwijl men nogtans niet beweren kan, dat dit tegen den aard der taal strijdt, noch zelfs noodeloos is.

Bij deze gelegenheid zal het niet onnuttig zijn, nog kortelijk over het voegwoord *of* te spreken, dat mij tevens in staat stelt, het hierboven voorgestelde nader te verklaren.

De oorspronkelijke toon van dit woord in het Nederduitsch schijnt de *o* te zijn, en deze is ook bij sommige stamverwante talen bewaard. Het Duitsch heeft *oder*, het Engelsch *or*, en het oud Hollandsch *ofte*. Zelfs eenige andere talen kennen min of meer dezen klank. Het Italiaansch heeft *o*, *ove*, dat vrij wel met ons *of* overeenkomt, het Portugeesch en Fransch *ou*; het Latijn zelfs zegt
aut,

aus, dat zeker niet zoo hard uitgesproken werd, als wij dit plegen te doen. Dit alles schijnt dus op eene algemeene afkomst uit *Azië* te duiden, en is mischien van het Zuiden tot ons gekomen. Maar de Deen kent dit woord niet, en heeft zich dus met een bijvoegelijk naamwoord of liever bijwoord beholpen: *eller*, d. i. *anders*, bij ons *el*, dat onze vroegere Schrijvers ook nog kenden en bij den ouden DATHEN dikwerf voorkomt, en waarvan wij nog ons *elders* hebben, dat mischien verwant is met het Latijnsche *alius* en *alias*, en het Grieksche ἄλλος; in allen is ten minste de *l*, met den klinker voor zich, de wortel van het woord (12).

Hoe het zij, het blijkt hieruit zekerlijk, dat men een oorspronkelijk bijwoord aldus tot voegwoord herschapen, of liever herdoopt heeft, waarvan onderscheidene voorbeelden zijn.

Even zoo is het met vele anderen gelegen; *omdat*, *dewijl*, en dergelijken, zijn alleen door het gebruik bind- of voegwoorden geworden, nadat men, bij eene meerdere beschaving, bij eenen grooteren kring van denkbeelden, die in het gesprek verschenen, noodig vond, ten einde gedurige herhalingen te vermijden, zekere vaste vormen ter verbinding van verschillende onderwerpen aan te nemen. Zoo ging het den beoefenaar der Noordsche, en vooral der latere Teutonische talen; het oud IJslandsch, dat slechts in eenen naauwen kring van denkbeelden verkeerde, had in zijne krachtdadige uitdrukkingen, even als het bloeiende Grieksch, dat onder eenen gelukkigen hemel geboren werd, deze banden en aanhechtfels minder noodig.

HOOFD-

HOOFDDEEL VII.

OVER DE WERKWOORDEN.

---

§. 1.

Aard en beduiding der Werkwoorden.

Merkwaardig blijft het altijd voor den opmerker, dat onze taal, die het dichterlijke mist, aan vele anderen ten deel gevallen, daarentegen weder zulk eene groote klaarheid van uitdrukkingen bezit, dat uit het woord zelf, dikwijls de geheele omvang van denkbeelden geraden kan worden, welke er uit ontspruiten. Zoo ook hier; werkwoorden zijn *werkende, bezielende, leven gevende* woorden, en zoo wij het geringe met het grootste vergelijken mogten, even als bij de schepping alles gevormd en volmaakt daar stond, maar stiel en onbewegelijk bleef, zonder onderlinge aanraking, als eene levenlooze beelden-galerij, tot dat de adem des Almagtigen er over heen blies en leven in de schepselen stortte, zoo geeft ook het werkwoord aan de eerst doode taalvormen beweging en handeling, en wordt zoo doende de *werkende* ziel, die het daargestelde tafereel bestuurt en beweegt.

E

Maar

Maar deze bewegingen zijn verschillend; de mensch kan in en op zich zelven, of tegen, of met anderen, of dadelijk, of lijdelijk handelen. Van daar de onderscheidene kracht der werkwoorden. De gewone Taalkundigen verdeelen ze in *bedrijvenden*, (activa,) *lijdenden*, (passiva,) en *onzijdigen*, (neutra;) maar hoe vele foorten zijn er niet daarboven, spruitende uit den aard der taal! en terwijl men aan de *verba passiva*, die bij ons, in den gewoonlijken zin, niet bestaan, eene plaats inruimt, let men niet op de *verba media* der Grieken, de *bewegende*, (b. v. gaan, loopen, wandelen, reizen,) de *rustende*, (liggen, staan, enz.) en zoo vele andere foorten. Maar het gaat hiermede, als met andere dingen; ik heb eens gelezen van zeker merkwaardig onderaardsch hol, dat nog niemand ten einde toe doorwandeld had, wijl onderweg het licht uitgaat. De toepassing laat ik daar.

De handeling, in het algemeen betracht, is weder veelvoortig; zij sluit den omvang van tijd en plaats in, zij is de uitoefening van een besluit der ziel, en werkt dus ook hierin, dat zij afzonderlijke toestanden en gesteldheden vereenigt, dan eens, door ze in één gesmolten uit te drukken, dan weder, door ze afgescheiden in den vorm, maar door den zin verbonden, voor te stellen. Van daar onze *perfecta*, *futura*, *conditionalia* en anderen, en ook de zoogenoemde *verba passiva*, die wel is waar *lijdelijk* zijn, maar ook tevens in zekeren zin rustend.

De

De omvang van tijd, dien de aard der werkwoorden toelaat, geeft aan dezen eene tweeledige eigenschap; in het tegenwoordige handelende, bevat het werkwoord zekere onbepaalde voortduring, en is dus noodwendig werker; maar eenmaal de zaak afgehandeld hebbende, wordt het rustend, en zelfs lijdelijk, en hangt altijd min of meer van een ander voorwerp of denkbeeld af, waarom dan ook op deze wijze de lijdelijke verledene deelwoorden ontstaan, en dezen weder afhankelijk zijnde, als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt mogen worden; b. v. *een bewind man, eene gelukke zaak, een gekocht paard*, enz.

Het werkwoord omvat ook, gelijk ik zeide, ruimte van plaats, niet ongelijk aan den wind, die, op zich zelve onstoffelijk, andere voorwerpen doet bewegen, en bovendien ook onbepaald kan aangeduid worden. Even zoo in het werkwoord, want de plaats hebbende handeling kan hierdoor beperkt of onbeperkt beschouwd blijven. In het eerste geval neemt zij een voorwerp, eenen persoon aan, in het laatste geldt alleen de daad, of liever het bestaan derzelve. Maar zelfs in de perfoons-aanname heerscht meerdere of mindere beperktheid, van hier de persoonlijke en onpersoonlijke werkwoorden, en de algemeenere perfoons-aanduiding *men, zij, (they) het*. De Engelschen gebruiken hier *one, some* en *they*.

Deze korte inlichtingen over den geest der werkwoorden, mogen genoegzaam zijn voor eene inlei-

ding tot den bouw en de vorming van dezen, waartoe ik nu overga.

---

§. 2.

Vorming der Werkwoorden.

Vermits de verba eene inspanning van kracht aanduiden, is het natuurlijk, dat de eerste poging tot uitbrenging van geluid reeds een werkwoord daarftelt, van daar *a-en*, *a-em-en*, *a-dem-en*; en nu mogen wij met BILDERDYK, tot grondslagen van dit spraakdeel, de volgende vormen aannemen. 1°. De natuurlijke kreten. 2°. De nabootsing der klanken, welke men gewoon is *onomatopoya* te noemen. 3°. De nabootsing van de werking, gedaante of betrekking der zaak door de spraakdeelen. 4°. Eenen natuurlijken zamenloop van geluiden met zekere zaken, waardoor dezen ons door de eersten herinnerd worden.

Maar ontleden wij nu deze eens ontstane vormen, dan vinden wij dadelijk, dat zij zich in twee hoofd-bestanddeelen laten oplossen, als vooreerst den wortel, die de hoedanigheid en kracht der handeling aanduidt, en dan ten tweede den uitgang, namelijk *en*. Beschouwen wij beiden afzonderlijk.

Reeds vroeger over de trapsgewijze ontwikkeling der spraak handelende, stelden wij als grondbeginsel vast,

vast, dat de mensch in het begin slechts geluiden voortbragt, aan zijne soort eigen en ongevormd, *ongebeiteld*, om dit woord te gebruiken, dat hier de zaak duidelijkst uitdrukt. De ontwikkeling en beschaving derzelven geschiedde door aanblazing en toevoeging van medeklinkers, even als de toonen eerst duiding verkrijgen door het stooten of slepen, en wat men voordragt pleegt te noemen. Dit op de werkwoorden toepassende, zien wij, dat de eersten en oorspronkelijksten hunner zijn moeten: *a-en, e-en, i-en, o-en, u-en, oe-en, ou-en* enz. Hiervan echter sluiten sommigen ongemerkt reeds eenen medeklinker in, namelijk: hetzij de *J*, hetzij de *W*. Verder gaande, ontstaan door de haking in de spraakdeelen en de verschillende aanblazingen, de *spiritus asper*, de *F* en anderen.

Deze wortel, als duiding aan de handeling gevende, is dus noodwendig zelfstandig, zonder nogtans dadelijk een zelfstandig naamwoord te vormen, dat er eerst naderhand uit ontspruiten kan; het bevat alleen de eerste kiem, die door de aanvoeging en verschillende ontwikkeling, hetzij naamwoord, hetzij werkwoord wordt.

De uitgang integendeel is eigendommelijk, en kenmerkt terstond de soort; *a-em* (aam, adem) is zelfstandig naamwoord, *a-en* is werkwoord. Daarom is het van belang, den oorsprong van dien uitgang op te sporen.

Men heeft, ik heb het reeds vaak opgemerkt, de taalkennis meestal op zich zelve beoefend, zonder

ze in verbinding te brengen met de schoone kunsten; en het onverfijnd gehoor, de mindere geneigdheid voor zang, voor volkszang, deed de naauw hoorbare modulatiën der klanken in de taal, die alleen voor het geoeffend gehoor merkbaar zijn, bijna geheel verdwijnen, hetgeen vooral in de zachtluidente woorden duidelijk is. Trouwens de Nederduitfche taal bezit onder anderen eene groote verfcheidenheid van toonen in de *E*; deze is namelijk of lang en fleepend, als in *keten*, *wezen*, *leest*: of min of meer vermengd, b. v. in *heer*, *leeren*, *begeerte*; of fcherp en helder, gelijk in *helder*, *wel*, *fchelling*; of ftomp en flauw, als in de woorden, *de*, *ge*; (gezelfchap b. v.) of eindelijk afhankelijk, en op zich zelve onhoorbaar, en min of meer gelijk te ftellen met de Scheva der Hebreeuwen. Van de verbasterde volksuitpraak willen wij niet gewagen (13).

Deze laafte *E* dan, deze Scheva, mengt zich bijkans in alle woordvorming, en is ook hier de eigenlijke grond van den verbaalen uitgang *en*, der oorfpronkelijke werkwoorden, dien men zeer verkeerd helder uitpreekt, even als had die den klank van de fcherpe *E*; neen, het is slechts de uitfmelting, de laafte zucht van den ftervenden zelfftandigen zoon. Daarom voerden ook de Ouden, die eene veel bevalligere taal hadden, dan wij tegenwoordig doen hooren, deze *E* achter; alle lange klinkers, gaven hierdoor aan dezelve de genoegzame during, en lieten ze dan zacht uitfmelten. Hoort heeft dit ongelukkig uit de taal doen verbannen. Zoo is *tael*, *taal*, *paerd*,
paard,

paard, *muur*, *muur*, *hoefst*, (spreek ho-efd) *hoofd* geworden; slechts in de lange *E* en *I* is de oude spelling gebleven, maar de zoete wegsmelting is in het gesprek verloren gegaan. Ter loops mogen wij hier nog aanmerken, dat het met andere klanken even zoo was, en dus is het oude, liefelijke *quelen*, ons harder en stoutklinkender *kwelen* geworden. Zie boven (14).

Maar achter deze *E* volgt de *N*, en schijnt dus het eerst onhoorbaar geluid tot eenen geartikuleerden klank te vormen. Zien wij, wat hiervan zij.

Niet alle talen hebben dezen medeklinker in den uitgang der werkwoorden opgenomen; het Ijslandsch en Zweedsch doet ze uitgaan op *A*: *ad elska*, *att vara*. Het Deensch, dat zachter klinkt, en meer door letterkundigen beschaafd is, heeft integendeel de stomme *E*: *at elske*, *at vaere*, *at give*. Even zoo het Engelsch, waar de *E* niets meer is dan Scheva, *to give*, *to have*, *to take*; somtijds wordt zij er zelfs ingesmolten; als in *to say* voor *to say-e*, *to be* voor *to be-e*, *to hear*, *to beat*, in plaats van *to heare*, *to beate*; men ziet dit nog in het oud Engelsch; zoo zegt de Schrijver van het boek: *The vision of Peirce Plowman* ergens:

*And asked him with that, whetherward he would;
To holy kirk, said he, for to heare masse.*

De Angel-Saxen, zegt HICKES, hebben twee soorten van infinitiven, waarvan de eene overeenkomt met den Latijnschen infinitivus, de andere met de

supina, gerundia, of de deelwoorden in *rus* en *dus*. Dit mag zoo aangenomen zijn, maar het komt mij voor, dat die geleerde taalvorscher zich vergist, en dat de *infinitivus primitivus*, gelijk hij dien noemt, b. v. *Tufian* (beminnen,) in kracht niets verschilt van den zoogenoemden *infinitivus derivativus* *to Tufienne*, en dat de laatste slechts een verlengde vorm is, even als men dit bij ons ook vaak in de zelfstandige naamwoorden ziet, b. v. *blad*, *bladen*, *bladeren*; *volk*, *volken*, *volkeren*. En hieruit zou dan blijken, dat het Angel-Saxisch de beide uitgangen gehad heeft (15). Even zoo is het met het Latijn, dat de enkele *E* of liever *re*, en het Grieksch, dat den uitgang *en* heeft. Ook het Perfisch gaat uit op *dan* of *tan*; zie BILDERDYK. De oorzaak is deze: de onbepaalde wijs drukt eene voortdurende handeling, en dat wel zonder de minste bepaling uit, maar om de uitspraak te hulp te komen, en den *infinitivus* niet met het zelfstandig naamwoord te verwarren, en omdat deze achteraan gevoegde *N* zekere helderheid aan den klank, en grenzen aan de handeling geeft, is zij er waarschijnlijk bijgekomen. Daarenboven is zij het kenmerk van den *infinitivus*, als eene bijzondere wijze (modus.)

De Scheva was oudtijds bij ons veel gemeener dan nu, en werd bijkans in alle personen der werkwoorden waargenomen, omdat toenmaals de uitspraak zachter, en de echt Hollandsche melodie nog niet door het later opgekomen Hoofstiaansch verdrongen was. „ *Im-*
pe-

petratum est a consuetudine, (zegt CICERO,) *ut peccare suavitatis causa liceret*, doch bij velen onzer Schrijvers zou men bijna wel kunnen zeggen: *impetratum est, ut peccare duritiei causa liceret*. Schoon wij gaarn erkennen, dat de historische taal van HOOFT, voor zijn onderwerp geschikt was, en groote verdiensten bezit, vooral door de gespierdheid en kortheid haar eigen.

Deze Scheva kan verhelderd, en tot de scherpe *E* gebracht worden, en even zoo kan de stompe of doffe *E* hare plaats vervullen, b. v. *ik geve, ik leve*.

De vorming der perfonen in de werkwoorden is gegrond op dezelfde beginselen, die wij reeds vroeger, bij de behandeling der perfoonlijke voornaamwoorden opgaven. De eerste perfoon van het enkelvoud gaat uit op de stomme *E*, die er naar welgevallen afgelaten wordt, de tweede neemt de *T* aan, zoo ook de derde: *ik leze* of *lees*, *gij lezet* of *leest*, *hij lezet* of *leest*; men herinnere zich, wat ik hiervan gezegd heb bij de voornaamwoorden, en alles zal helder worden. De eerste perfoon van het meervoud gaat uit op *en*, even als de infinitivus, terwijl in die talen, waar de laatste op *E* eindigt, ook de eerste perfoon van het meervoud gewoonlijk of op *E*, of op eene andere letter uitgaat. Wat is hiervan de reden?

De letter *N* vormt bij ons den uitgang van het meervoud in alle zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, behalve bij den tweeden perfoon, even als in het Latijn en zijne afftammelin-

gen de *S*; (uitzonderingen zijn er aan beide kanten, waarvan de redenen hier niet behooren.) Dit ziet men dadelijk: *man* oudtijds *manne*, maakt *mannen*, *vrouw* (*vrouwe*) *vrouwen*; maar nu is er eene merkbare overeenkomst tusschen het meervoud en den infinitivus, deze namelijk, dat beiden de zaak of de handeling in het algemeen, en min of meer onbepaald uitdrukken. *Man* is in het enkelvoud reeds bepalend, er wordt nooit van meer dan ééne gesproken, schoon deze eene niet aangeduid wordt, doch *mannen* is onbestemd, er kunnen er twee, drie, honderd en meer zijn, terwijl de vorm dezelfde blijft. De Grieken en de IJslanders hadden daarom hunnen *dualis*, afgescheiden van den *pluralis*. Even zoo in het werkwoord: *ik doe*, *gij doet*, *hij doet*, wijst den persoon aan, maar *wij doen*, *zij doen*, is reeds meer onbeperkt, en *doen* in den infinitivus, is geheel vrij en onbegrensd. Vandaar de overeenkomst.

---

§. 3.

*Verskillende toonen, gelijk- en ongelijkvloeiende
Werkwoorden.*

Even als een muziekstuk in meer dan eene toon gezet kan worden, en echter hetzelfde thema en dezelfde beduiding behoudt, zoo kan ook een woord
door

door verschil van tongvallen, eenen anderen toon aannemen, en echter hetzelfde woord blijven. Voorbeelden ontbreken ons niet. Want om nu niet van het onderscheid tuschen de benamingen van onze taal en andere talen te gewagen, in het Nederduitsch zelf is dit zeer gewoon. Van hier *vriend*, *vrund* en *vrind*, *kieken* en *kuiken*, *rieken* en *ruiken*, *hart* en *hert*, enz.

De tongvallen hier te lande waren eertijds menigvuldig, dat door de verschillende zeden en gebruiken, het klimaat en de ligging der Provinciën, de zucht van elk voor de zijne, en de grootere moeilijkheid van het reizen bevorderd werd; terwijl de een aan de harde en scherpe uitspraak de voorkeur gaf, liet de ander zijne rede zoet en zacht klinken, en de *Y* b. v. der Hollanders, werd in *Gelderland* en elders altoos als *I* uitgesproken.

Maar daar de Schrijvers, en vooral de Dichters, offchoon uit verschillende Provinciën gesproten, zich meer naar de eens aangenomene, en door de beste Auteurs gevolgde schrijftaal, dan naar hunnen eigenen tongval voegden, werden vele toonen en uitgangen [weinig of in het geheel niet gebezigd, en bleven alleen in de omgangspraak over. Naderhand, toen men allengs eene eenparige spelling zocht in te voeren, kregen die vormen de voorkeur, die het meest in geschriften gebruikt waren, en dewijl *Holland*, na den Spaanschen oorlog, de meeste en beste Proza-Schrijvers en Dichters kweekte, werd de Hollandsche tongval toen natuurlijk de heer-

heerschende, en hierdoor later tot alleenheerscher uitgeroepen. Hadden deze Schrijvers nu den schoonsten en best luidenden der bestaande vormen aangenomen, zoo won de taal hierbij, maar hadden zij, gelijk dikwijls gebeurde, slechts de gewoonte en hunnen luim den teugel gevierd, dan raakten de peerlen in het zand verloren; en de bekrompene, op een los gezegde van HORATIUS leunende leer, dat het gebruik alles beslist, dat men de verouderde en in onbruik geraakte vormen niet terug moet roepen, verarmde de eertijds rijke taal zoodanig, dat zij, even als eene slechte huishoudster, vaak van de naburen ontleenen moest, en naderhand het geleende voor zich behield en aan geen terug geven dacht. Mogt men zich hier den gulden regel des Romeinschen regts inprenten: *Quod contra rationem receptum est, non est producendum ad consequentia*, en onze taal zou in rijkdom en zuiverheid de schoonste talen naar de kroon steken.

Het is hier de plaats niet dit alles uitvoerig te betoogen, BILDERDIJK en anderen hebben daartoe reeds eenige wenken gegeven, tot welke ik den lezer verwijzen moet; maar in zooverre dit verschil van tongvallen op de werkwoorden invloed gehad heeft, in zooverre daardoor hunne vervoeging soms deerlijk verward is, en men de echt liberale beginselen, die in de wetenschappen heerschen moeten, miskend, en uit het oog verloren heeft, in zooverre wil ik de zaak nasporen, en zien, of het mij gelukt, den draad van ARIADNE te bekomen, om

om den weg in dit duister labijrinth te vinden, en den minotaurus der vooroordeelen zegevierend aan te tasten.

Ordiamur ab ovo. Vroeger betoogde ik reeds, dat als oorspronkelijke werkwoorden te noemen zijn: *a-en*, *e-en*, *i-en* enz., en dezen langzamerhand met aanblazingen en medeklinkers voorzien zijn. Maar het is eene onbetwistbare, op ondervinding steunende, en door alle taalkundigen toegestemde zaak, dat die klinkers vaak met elkander verwisseld, en de een voor den ander gebruikt wordt. Zoo is *a* of *aa*, *ee* en *eau* en het A. S. *æ* (spreek uit *ie*) hetzelfde; (zie de uitvoerige ontwikkeling bij BILDERDIJK en WELAND.) Zoo ook heeft men nog *bleeken* en *bleiken*, *rieken* en *rui-ken*, *sporen* en *speuren*, *spelen* en *speulen*, en duizend anderen. Zoo is *gift* van *given* afkomstig, en *geven* altoos in gebruik gebleven. Zoo rijk was de taal in modulatiën en spelingen, en gelukkig zoo zij het gebleven ware!

Wanneer wij nu de Taalmeesters vragen over de vervoeging der werkwoorden, bieden zij ons dadelijk de verdeeling aan in *gelijk-* en *ongelijkvloeienden*, en gaan voort met te betoogen, dat de laarsten de oudsten, en de anderen slechts naderhand van dien ouden vorm ontaard zijn, schoon het gemakkelijk is te bewijzen, dat de alleroudste geschriften van den Germaanschen stam reeds beide vormen kenden. Maar dit doet niets ter zake; het moet uit den aard der woorden zelve, uit hunne vorming

ming en ontwikkeling aangetoond worden, dat deze meening verkeerd is, of zij moet blijven bestaan. Daarom zij het vergund, de zaak van het begin af aan te ontvouwen, en hieruit voort te redeneren.

Vooraf is het noodzakelijk op te merken, dat wij hier van de oorspronkelijke vorming der werkwoorden, niet van hunne latere regelmatige schikking spreken, en hier werpen wij dus de vragen op: ligt de vervoeging der verba in de grondtoonen, of in de uitgangen en wijzigingen der aangevoegde medeklinkers, of in beiden? en vervolgens: zijn er vaste regelen, die deze vervoeging bepalen, en op welke gronden steunen zij?

Wij hebben reeds vroeger betoogd, dat er geldige oorzaken bestaan voor den bijzonderen uitgang van sommige wijzen en personen, met name voor den infinitivus en den eersten persoon van het meervoud, in alle tijden der overige wijzen. Deze vormen echter betroffen alleen de wijziging der personen, zonder zich tot het gebied van tijd of plaats uit te strekken. Maar deze beiden worden evenwel van den aard der verba geenszins uitgesloten, en moeten dus door den uitwendigen vorm, door de buiging des woords aangeduid worden. De wortel, hoewel voor verandering vatbaar, is zelfstandig, en wanneer er een andere grondklank gehoord wordt, verandert *gewoonlijk* niet zoozeer de duiding van het woord op zichzelf, als wel de toon, de tongval van den spreker. Helderer wij dit door eene vergelijking op.

Elk

Elk thema in de muziek gaat van zekeren grondtoon uit, en wordt daarin, gelijk men zegt, gezet. Hiermede moeten alle modulatiën, variatiën en spelingen overeenstemmen, ten einde geen wanklank te veroorzaken en de harmonie van het geheel niet te storen; maar dit thema kan in eenen anderen toon gesteld worden, en echter hetzelfde thema blijven, wanneer weder het overige zich daarnaar voegt. Even zoo is het met de taal; en men ziet het nog in eenige werkwoorden duidelijk, b. v. *willen*: *ik wil, gij wilt, hij wil*, (volgens den regel *hij wift*) *wij willen, ik wilde, ik heb gewild, willende* enz. Het Duitsch daarentegen heeft dit zelfde woord in eenen anderen toon: *wollen*, hiervan *ich will*, (eigenlijk *ich woll*, gelijk het ook nog in sommige Provinciale tongvallen gebruikt wordt;) *wir wollen, ihr wollt, ich wollte, ich habe gewollt, wollend*; het Italiaansch wijzigt den toon weder eenigzins anders; *voglio, vuoi, vuol, voglia-mia, volete, vogliono, volere* enz. Het Fransch heeft *vouloir*, even als het Grieksch (*βούλωμαι*); het Latijn geeft *velle*; maar kende ook den zwaardereren toon: *volo, vult*; (spreek uit *voelt*;) en de Noordsche talen hebben den toon helder: *at vilia, at ville*.

Deze verschillende grondklank is nogtans niet geheel willekeurig of toevallig in de verschillende talen, maar hangt, ten zij er eene onregelmatigheid plaats hebbe, met den aard en de geheele vorming van de taal of den tongval zamen; zoo ook in het Nederduitsch, waar de verschillende gewesten

ze-

zeker invloed op den bouw en de toonleiding der spraak gehad hebben, al moest ook één tongval de heerschende worden; van hier *ik wilde* en *ik wou*, welk laatste de Nederduitfche omsmelting is van *ik wol*, even als dit in vele woorden plaats heeft, *eenvoudig*, *houden*, *stout* enz. Doch deze vermen- ging der onderscheidene dialekten in onze taal is meestal voorbijgezien en heeft de voornaamfte aan- leiding gegeven tot het denkbeeld van ongelijkvloei- jende werkwoorden, als moest de klankverandering al- leen het verschil der tijden, ten minste den verle- denen tijd aanduiden. Hierbij kwam nog, dat onze oudfte Schrijvers, die uit verschillende Gewesten waren, (MELIS STOKE b. v. MAERLANT, VAN VEL- THEM, HELU, NOYDEKYN,) deze zoogenoemde onge- lijkvloeiende werkwoorden reeds gebruikten; en of- fchoon de oorzaak daarvan voornamelijk in de toen- malige armoede der spraak lag, gaf het eenig ge- wigt aan het gevoelen diergenen, die wanen, dat de klankverandering in den aard der taal lag, en daarom van oudsher, zich in ongelijkvloeiende werk- woorden geopenbaard had, ja dat deze laatste de regelmatigen, de gelijkvloeienden daarentegen van lateren stempel waren. Men zie b. v. het groote werk van TEN KATE, *D. I. bl.* 545. En de meeste nieuwere taalkundigen zijn van dit gevoelen.

Het is bijzonder merkwaardig, dat alle Germaan- fche talen deze dus genoemde gelijk- en ongelijk- vloeiende werkwoorden kennen, en dat zelfs het Yslandsch, hetgeen, voor zoo ver mij bewust is, ge-

genoegzaam overal in denzelfden toetigval gesproken werd, reeds in zijne oudste gedenkstukken, in den lijkzang van Koning RAGNAR LODBROK, de Volu-spá en de oudste *sagen*, beide tijden huldigt; maar men lette op de betrekking der IJslanders tot *Noorwegen*, op de reizen hunner vroegste geleerden naar *Duitschland* en elders, en dan wordt het zeer natuurlijk, dat vreemde talen invloed op de hunne verkregen, offchoon zij deze nooit vervormen en naar den stijl der nieuwere Skandinavische talen mogten bewerken.

Wanneer wij oplettend den geest der aloude Duitche spraak gadeslaan, en deze in hare verschillende aftammelingen en spruiten vervolgen, vinden wij in de werkwoorden zekere algemeene regels van afleiding en vorming, die daarom allen even eigendommelijk blijven moeten, dewijl zij in den aard der voorstelling en de denkbeelden van zang, zoo wel als van maat en spraakkunst gegrond waren. Dit heeft inzonderheid in de vorming van den onvolmaakt verledenen tijd (*imperfectum*) plaats, waar iets voorgesteld of uitgedrukt wordt, dat, gelijk de naam zelf aantoot, begonnen, doch nog niet voleind is. *Ik maak* of *make*, is de handeling, die mij nu eerst bezig houdt, en mischien nog verder zal bezig houden; deze verbindt dus min of meer het toekomstige met het tegenwoordige; *ik heb gemaakt*, staat hier tegenover, en sluit zoo wel het tegenwoordige als het toekomstige uit, omdat de handeling voleind is; maar deze beide tijden

F

wor-

worden door het imperfectum verbonden, want dit laat het voortduren der handeling toe; daarom is deze tijd van het praefens ontstaan, en heeft als toevoegfel, wegens de verbinding van twee tijdpunten, de lettergreep *de*: achter zich moeten slepen. Indien wij ook de zaak regt beschouwen, is de verlenging des woords, als praeteritum, de meesten der overige Europifche talen gemeen, en alleen de uitgang *de* eigendommelijk Germaansch. Zoo heeft het Latijn van *facio*, *faci-ebam*, *feci*; (oudtijds *faxi*) van *habe-o*, *habe-ebam*, (*habebam*) *habui*. De daaruit gefprotene talen hebben dit behouden; de Italiaan zegt *am-o*, *am-ava*, *amai*, *prendo*, *prendeva*; zoo ook het Spaansch en Portugeesch. BILDERDYK houdt dezen uitgang voor het verbum *ire*, zoodat het zijn zou: *amo*, *amo-ibam*, *habe-o*, *habe-ibam*; gelijk het IJslandsch dit met het verbum *ad vaera* heeft: *eg elskar*, *eg var elskande*, enz. Doch dit gevoelen komt ons om vele redenen niet aannemelijk voor. De voorftanders der ongelijkvloeiendheid, zullen dit misfchien mij wel toestaan. In het Grieksch is het anders, en de verlenging gefchiedde door het augmentum, doch het Latijn, dat, zoo het fchijnt, oorspronkelijk een Duitfche taalfprank was, moest deswegens eenen anderen weg inlaan, en de verlenging kwam achter aan het woord.

Indien het dan eenmaal aangenomen is, dat de natuur der fpraak eenen verlengden vorm vereifcht, komen wij van zelve tot het besluit, dat de ongelijk-

lijkvloeiende praeterita niet regelmatig zijn, daar zij de woorden in hunne eerste gedaante laten, en alleen den grondtoon veranderen. Want *ik geef*, maakt *ik gaf*, niet *ik gafde*; *ik wil*, maakt *ik wou*, (*wol*) *ik koop*, *ik kocht*, dat eigenlijk regelmatig, en van *kofen* of *kochen*, Hoogduitsch *kau-fen* gesproten is, maar op de wijze der Engelsche gelijkvloeiende werkwoorden de *E* verloren, of tot scheva verminderd heeft, b. v. *I say*, *I sayd*, *I ask*, *I asked*. Doch juist dit vreemd praeteritum toont ons, hoe men onverchillig de verschillende tongvallen ondereen gemengd heeft, om aldus de taal te verrijken, of omdat men bijna nergens eenen dialekt geheel zuiver sprak; en daar de latere Taalkundigen dit uit der acht lieten, verklaarde men alle dergelijke praeterita voor *ongelijkvloeiend*, hetgeen dan ook den grooten HUYDECOPER deed aanmerken: *dat hij vond, dat de Ouden al wonderlijk met de praeterita der werkwoorden omsprongen*. En hieruit mogen wij besluiten, dat men zeer verkeerdelijk eene onderscheiding tuschen gelijk- en ongelijkvloeiende werkwoorden ingevoerd heeft, daar zij allen oorspronkelijk gelijkvloeiende zijn of kunnen wezen, en dat de ongelijkvloeienden onregelmatig en slechts door het gebruik gewettigd zijn, dewijl de wortel des werkwoords, als zelfstandig, niet verbogen kan worden, en dit wordende, wel de duiding, maar niet de betrekking van het verbum verandert, waarbij tevens opmerking verdient, dat een woord, in twee onderscheidene toonen gebruikt, bij

éenen tongval, gewoonlijk twee verschillende duidingen heeft, terwijl één dezer toonen in eenen anderen dialekt, niet altijd van kracht en beteekenis verandert, hoewel de latere spraakvermenging en de min fijne onderscheidingsgeest der nakomelingen, dit zeer hebben doen verdwijnen.

Doch offchoon de ongelijkvloeiende werkwoorden volgens deze gronden, onregelmatig schijnen, heeft het aloud en bestendig gebruik dezelve genoegzaam gewettigd, en hij, die met eenen helderen blik en een onbekrompen oordeel, het gebouw onzer spraak overziet, zal ze geenszins hierom verwerpen, en voor onbekende of geheel versletene gelijkvloeiende vormen verwisfelen. Zoo ergens, dan geldt hier het meestal verkeerdelijk toegepaste gezegde van den Latijnschen Dichter:

*Multa renascentur, quae jam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, et jus et norma loquendi.*

Maar men vergete niet te onderscheiden tusschen onbekende en verwaarloosde, tusschen versletene en slechts minder gebruikte woorden:

In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.

Want is ons doel, de taal niet slechts zuiver te spreken, maar ook in haren rijkdom en luister te doen pralen, en de wetten van schoonheid en be-
val-

valligheid tevens, met die van reinheid en eenvoud te vereeren, dan zal ons elk hulpmiddel, dat daartoe strekt, welkom wezen, en wij zullen geenszins in de vóóroordeelen van hen vervallen, die, zoo als **BILDERDYK** aanmerkt, altijd op eene volftrekte eenparigheid van spelling dringen, en b. v. niet zouden durven schrijven *vrind*, in plaats van *vriend*, alleen om zich zelve gelijk te blijven, daar zij eens *vriend* gebruikt hadden, en *vaak* of *dikmaals* uit de taal verbannen, vermits men ook hiervoor *dikwijls* bezigen kan. Zoodanige bekrompenheid heeft reeds een oneindig nadeel aan onze letterkunde toegebracht, en door de slaafsche navolging van den eenen of anderen Schrijver, dien men zich in stijl zoo wel als in taal, geheel en al ten voorbeeld gesteld had, heeft men zich, daar de navolging zelden het oorspronkelijke evenaart, langzamerhand in eenen al naauweren en naauweren kring van uitdrukkingen en voorstellingen gewrongen, en die bevalligheid en eenvoudigheid, die nog in de vroegere tijden onze spraak eigen was, geheel verwaarloosd en vergeten. Zoo is onder anderen de tweede persoon van het enkelvoud in de werkwoorden, *du*, die bijna in alle talen behouden is gebleven, geheel verloren gegaan, en te gelijk daarmede de gemakkelijheid der zamenkomsten, vooral in onze blijfspielen; en moet men zich, vooral in *Holland*, in den dagelijkschen omgang, niet nog gestadig in bogten wringen, om het stijve en stuitende *gij*, het onbeschaafde *jij*, en het onhollandsche *UE.* te vermijden, of ten minste niet geheel ondragelijk te

maken? Hoe veel bevalliger en ongedwongener is onze Volksdichter cats niet, die toch reeds in zijnen tijd hiertegen moest worstelen; en wie, die onze oudere Schrijvers naleest, kan nalaten zich die ongekunstelde sierlijkheid, en dien naïven toon hunner rede terug te wenschen, dien wij tegenwoordig bijna alleen in de schriften onzer naburen aantreffen. Men hoore onder anderen eens een oogenblik onzen **LODEWIJK VAN VELTHEM**, de H. Maagd in de taal des gevoels en der edelste vertrouwelijkhed vierende:

*Dit es die dach mede 't waren,
Dat tie Brudegoem sine bruut
't Siere eweliker bliscap al wt,
Ende 't sere glorien riep gemene
Der edelre maget Marien rent.
Stant op, (sprac hi,) lieve vriendinne,
Mine bruut, mine werdinne,
Comt mine Duve vord,
Mine vercorne vor alle gebord,
Dyn ansichte es so sierlyc,
Dat nieman en es dyn's gelyc.
Deus, hoe scone es mine vriendinne,
Al dat ic an haer kinne
Es wtnemende boven al,
Om dat icse ewelike minnen sal,
Si es vol scoenheden openbaer,
En gene smette es in hare.
Comt mine brut van Libano,
Comt ic sal di maken vro.*

Du

*Du moet's van mi die crone ontfan
Van ewelycheden sonder waen.
Com myn fuster, volch mi terftor,
Du heef's my herse so gewont
Met dire minnen so vermogen
Ende dat in ere uwer ogen,
Ende in een haerkine clene; enz.*

Het is eigenlijk eene vrije vertaling van een stuk uit het *Hoogelied* van SALOMO, dat wel verdient met onze gewone vertaling vergeleken te worden. Nog veel bevalliger en ongedwongener is deze Schrijver, wanneer hij eene *spellicheit* (grap) van den bekenden toovenaar ALBERTUS MAGNUS, of broeder ALBRECHT met eenen schoenmaker verhaalt. Dit stukje, dat in het eerste boek van zijnen *Spiegel Historiaal* gevonden wordt, zou, onzes inziens, ten aanzien zoo van verhaaltrant als van gemakkelijke leiding des gespreks, weinig in het Nederduitsch zijns gelijken vinden. Jammer slechts, dat de taal van dezen Dichter zoo geheel verflaten is.

Ongevoelig zijn wij van onzen eersten weg afgedwaald, doch eer wij er op terugkomen, zij het vergund, nog eenige los opschietende halmten op te gaderen, om ze in den verzamelden bondel in te voegen, want een vlijtig landbouwer behoort niets nutteloos te laten verloren gaan. Doch ter zake. In de vroegere tijden onzer letterkunde, toen de spelling en schrijftrant nog niet taalkundig geregeld was, aarzelden men niet de gewone verkortingen, ineen

smeltingen en verzachtingen der woorden, zoo als die in den gewonen omgang gehoord worden, ook in de geschriften op te nemen, en hierdoor bevoordeelde men zich grootelijks. De gegronde aanmerking, die men te dezen tijde dikmaals hoort, dat de Hollander eene andere taal schrijft, dan hij spreekt, verviel toen, en de vreemdeling zoo wel als de inlander, werd met den geest des Schrijvers en den besten trant van voordragt bekend gemaakt, en daarenboven bleef de gemeenzaamheid der omgang-spraak in de werken der Schrijvers levendig. Zop schreef men (vooral in den tijd der Rijmkronijk-Schrijvers) dikwijls *isfet*, voor *is het*, *siedi* in plaats van *siest du*; (ziet gij) *swat's* in stede van *wat is*, 'em voor *hem*, *bragte* voor *bragt hij*, *datten* of *dattem* voor *dat hem*, *zuldij* voor *zult gij*, gelijk nog bij VONDEL, *Hierus. verw.* Bedr. 1 T. 2.

Wijdheerschende Godin! waer zuldij Titus zetten?

En somtijds werd zelfs een of ander woord uitgerekt, dat de melodij bevorderde, of gemeenzamer klonk. Zoo lees ik in de oude Romance; *Het daget uit den Oosten:*

*De heeren zwegen stille,
Zij gaven geen geluit,
Het meiske keert haer omme,
Zij ging al weenend uyt.*

Dit

Dit alles is verloren gegaan, terwijl het bij de naburen daarentegen behouden en ontwikkeld is; de stroeve, koude, weinig voor zang geschapene inborst der Nederlanders was hier de oorzaak van, die hun meer wiskundige geregeldheid dan bevalligheid en welluidendheid in de taal deed zoeken; want, wat ook sommige Schrijvers, door eene bekrompene vaderlandsliefde gedreven, mogen beweren, men had hier te lande weinig schoonheidsgevoel en eenen wel voor regt, maar niet voor verhevenheid gevormden geest; ten bewijze mogen onder anderen de Schilders dienen, die gewoonlijk meer in zoogenoemde *stille levens*, of in het schilderen van bloemen, dieren, vruchten, binnenhuizen, of Hollandsche landelijke tafereelen uitmunteden, dan in het malen van onsterfelijke daden of grootfche geschiedkundige tooneelen, en even zoo onze bouwkunstenaars; zoo heeft het tegenwoordig Koninklijk paleis te *Amsterdam*, van den beroemden VAN KAMPEN, ondanks alle zijne pracht, geen ingang, die met het overige eenigzins overeenstemt.

De naburen dan, gelijk ik zeide, keurden deze inschikkelijkheden in hunne Schrijvers goed, en dit bragt, onzes inziens, veel toe, om den gemeenzamen stijl, dien wij bijna geheel verloren hebben, dichtelijk te kunnen veredelen, zonder denzelven zijne eigenaardigheid te benemen. Zoo is het geval met SHAKESPEAR, GARRICK, FOOTE, bij de Engelschen, GÖTHE, SCHILLER, BLUMAUER, LANGBEIN, CRANER,

bij de Duitschers, met den Portugeschen SAA DE MIRANDA en zijnen mededinger GIL VICENTE, en het is opmerkelijk, dat terwijl de Nederduitsche taal de vrijheid laakte, die COORNHERT, BREDEROO en STARTER zich veroorloofd hadden, en zelfs de twee regt naïve blijspelen van LANGENDIJK: *De bedriegerijen van Cartouche* en de *Spiegel der Vaderlandsche Kooptlieden* van het tooneel verwijderd werden en plaats moesten maken voor vertalingen uit het Fransch en Hoogduitsch, de Portugesche taal het tegenovergestelde einde naderde en hoe langer hoe zachter en weeker werd; waarom zij dan ook bij uitnemendheid in de landelijke poëzij bloeide, maar daarentegen den statigen Spanjaard als een gebroken Castiliaansch in de ooren klonk, en door hem veelal uit minachting den Gracioso in den mond gelegd werd. Het Spaansche *padre*, *madre* b. v. werd *pai*, *mai*; *lo* en *la* werd *o* en *a* enz. Ja, wanneer men de Herderszangen leest, die de bekende Dichter FERREIRA, tijdgenoot van CAMOENS, in zekere boerentongval vervaardigd heeft, zal men zich nog meer van deze neiging tot weekheid kunnen overtuigen. (16) Maar keeren wij eindelijk van onzen langen uitstap terug.

Wij hebben in deze bespiegeling ons tot nog toe slechts de beantwoording der vraag voorgesteld, of de vervoeging der werkwoorden in de verandering der grondtoonen, of wel in die der uitgangen moest gezocht worden, nu blijft ons dus over te onderzoeken, of deze vervoeging, het zij van de gelijk-

het

het zij van de ongelijkvloeiende verba, vaste regelen erkent, dan wel of zij willekeurig en slechts van de gewoonte afhankelijk is, waarbij minder de aard der oorspronkelijke woorden in de zich ontwikkelende taal, dan wel hun vorm, zoo als die eenmaal geregeld was, in aanmerking komt. Beide foorten echter hebben hunne bijzonderheden, en verlangen derhalve afzonderlijk behandeld te worden. Aan de gelijkvloeienden geven wij den voorrang.

Het voornaamste verschil, dat zich bij dezen aan den opmerker voordoet, is de uitgang van het imperfectum, dan eens in *de*, dan weder in *te*.

Indien wij nu de vorming van den onvolmaakt verledenen tijd geschiedkundig nagaan, blijkt het, dat deze altoos op *de* uitging, of ten minste mogt uitgaan, in de eerste tijden der taal, toen de uitdruk nog eene grootere zachtheid bezat, die hierin, dat merkwaardig is, nimmer geheel verloren geraakt is; zoo zegt men nog: *hij muntte uit* en *hij muntede uit*, *hij zotte* en *hij zettede*; doch zeer vroeg reeds onderging de uitgang eene verandering, en de werkwoorden namen, naar gelang van de scherpe of zachte uitfmelting der wortels, hetzij *de*, hetzij *te* in het praeteritum aan. Diegenen, welke den uitgang *de* behielden, laten zich gevegelijk in drie foorten verdeelen, als 10. De grondwoorden, waarvan de wortel uitgaat op eenen klinker, en die door de verlenging van dien klinker, oorspronkelijk de zachte wegfmelting hebben, als *ve-en*, (waarvan het zelfstandig naamwoord *vede* en het frequentativum *vechten*.)

ten,) *la-en*, (naderhand in *laden* veranderd) *be-en*, *vlij-en*, en alle dergelijken. — 2°. De werkwoorden, welker wortel op eenen zachten medeklinker uitgaat, te weten op *b*, *d*, *g*, *j*, *v*, *w* en *z*, of de zachte *s*, die veelal naderhand den wortel der grondwoorden floten, om den uitdruk te verlevendigen; want zoo is van *ba-en*, *babben* en het frequentativum *babbelen*; van *va-en*, *vaden* en zijn frequentativum *vademen*; van *vli-en*, *vlieden* ontstaan, en hier ontwaart men weder de langzame ontwikkeling der spraak en de afscheiding van taal en muziek. — Eindelijk komen nog in aanmerking de werkwoorden, waarvan de wortel eindigt in *l*, *m*, *n* en *r*. Deze letters, die in het Nederduitsch geene verzachting of scherping toelaten, hebben alzoo geene reden gehad, om zich van den ouden regel te verwijderen, en hebben den uitgang *de* bewaard, met uitzonderingen nochtans, gelijk wij straks zien zullen.

De aangevoegde lettergreep *de*, die eenen zachten smeltenden klank gaf, schein minder aan die wortels der verba te voegen, die uit hunnen aard afgesneden en scherp waren; hier vereischte de geest der taal eenen puntigen staart, en de *d* veranderde zoo doende in *t*, bij alle verba, die in *chen* en *ken*, (de twee trappen van scherping des uitgangs *gen*) in *fen*, *pen*, *sen* of *ten* eindigden. *Leggen* onder anderen geeft *legde*, *lachen*, *lachte*; en hier mogen wij ter loops opmerken, hoe verkeerd het is *lagchen* te schrijven in plaats van *lachen*, daar de wortel nimmer twee in kracht verscheidene, maar tot hetzelfde

zelfde doel, tot ééne klankwijziging gebruikte medeklinkers naast elkander dulden kan.

Behalve deze twee uitgangen, die geregeld elk aan eenen bijzonderen vorm des wortels verknocht zijn, vindt men evenwel somtijds, inzonderheid bij de oudere Schrijvers, nog den uitgang *ste*. Zoo zegt VAN VELTHEM b. v.

*Doen dese halseberch was ontlost,
Ende ontdaen, ende ontploken,
Daer menige maelge af was te broken
Eer men ne daer ontdoen conste;
Want alsfe men dat verroste begonste
t'Ontone, so braken daer die ringe
In 't vergaderen 'sonderlinge.*

Zoo heeft men nog tegenwoordig van *durven*, ik *dorst*, schoon de eigenlijke vorm *darren*, *derren* of *dorren* is, en van *beginnen* is ook nog het praeteritum *ik begost*, dat van *begonst* verbasterd schijnt, in zwang, gelijk van *konnen*, ik *kost*.

Sommige taalvorfchers hebben, zonder verder onderzoek, dezen vorm voor onregelmatig verklaard, terwijl de Heer BILDERDYK in zijne *Spraakleer*, over dien uitgang in *st* sprekende, hem door de verwisfeling van de *ch* met de *s* verklaart, en van den gelijkvloeienden vorm afleidt. (*Spraakleer* bl. 150.) Doch ik moet bekennen, dat mij deze uitlegging geenszins voldoet, want het praeteritum in *st* of *sse* komt niet alleen voor bij die woorden, die in de onbe-
paal-

paalde wijs op *gen* eindigen, als *moeten*, dat gelijk aeze geleerde zegt, eigenlijk in oorsprong met *mogen één* is, en vandaar zijn imperfectum ontvangen heeft, maar het betreft ook andere wortels, zoo als ik met het verbum *beginnen* getoond heb. Eerder zou ik dus oordeelen, dat het een verbasterde volksdialekt was, die in *Vlaanderen* te huis hoorde, en uit achteloosheid, nu en dan in de schriften opgenomen is, gelijk men meer sporen van dergelijke verbasteringen en afwijkingen vindt. Misfchien evenwel is het niets anders, dan eene verkeerde en in de schriften uit onkunde opgenomene uitspraak van de Noordfche *th*, hetgeen waarfchijnlijk wordt, wanneer men overweegt, hoe het oudfte Hollandsch naauw verwant was aan het Angel-Saxifch en deszelfs *th* kende, (17). — Doch openhartig gezegd, de zaak is mij nog twijfelachtig, en ik geef mijner gifing volftrekt geen gewigt, nogtans komt het mij voor, dat men door de befchouwing en ontleding van fommige zelfftandige naamwoorden, als: *gunst*, *kunst*, *vonst*, *winst* en dergelijken, misfchien op het regte fpoor zou kumen geraken, dat tot nog toe met nevel omhuld is.

Van de gelijkvloeiende werkwoorden gaan wij tot de ongefijkvloeienden over, van de regelmatigen tot de ongeregelden; want, gelijk blijken zal, ondanks de pogingen der taalkundigen, ondanks den regelmaat minnenden geest des volks en den aard der Nederduifche fpraak zelve, is het ondoenlijk van alle toonen en modulatiën in deze vormen reken-

kenfchap te geven, en wij zullen op onzen togt door dit gebied vaak op klippen ftooren, die wel over te trekken, maar moeilijk vlak te maken zijn.

Twee grondbeginfelen moeten wij vooreerst huldigen, ten einde eenen onbekrompenen en helderen weg te kunnen vinden, en deze zijn: 1°. dat het verfchil der tongvallen oudtijds fterken invloed op de klankverandering gehad heeft, en 2°. dat naderhand de klankverandering naar vaste wetten geregeld is. Trouwens wij merkten reeds vroeger aan, hoe de verfcheidene volken, naar hun klimaat, zeden en den aard hunner uifpraak, grovere of hellere toonen uitbragten, en hoe dit nog in ontelbare woorden blijkbaar is. Zoo is ons *hebben*, (eertijds *heven*), in het Hoogduifch *haben*, in het Deenfch *have*, in het Zweedfch *hafva*. Van dit Deenfche *have* komt in het imperfectum *jeg hayde*, in het Zweedfch *jag hade*, en zie daar ons *had*, door de aflating der *e*, op de wijze der Engelfchen: *I had*. In alle deze talen is dus het verbum regelmatig gelijkvloeiend, en men ftelt het bij ons zeer verkeerdelijk onder de ongelijkvloeienden, daar men alleen de vermenging der twee tongvallen had behooren aan te wijzen (*). Zoo zijn er honderden: *willen*, *zullen*, *worden*, *komen*, *wezen*, *fpreken*, en indien men dit nagaat, wordt het getal van die woorden, die den wortelklank veranderen, reeds oneindig minder. Maar
nog

(*) In het Ijflandsch is het weder anders; de infinitivus is *ad hafva*, dit geeft in den tegenwoordigen tijd *eg hefve*, en in den onvolmaakt verledenen *eg hafde*.

nog moet dit kleiner worden, wanneer men voor eenen vasten regel aanneemt, dat alle praeterita, die op *d* of *t* uitgaan, eigenlijk gelijkvloeiend zijn; en de oorzaak van de klankverandering, in eenen afwijkenden tongval te zoeken is. (18) Men weet de veelvuldige verwisfeling van de *ch* en *f* of *v*, en aan deze ééne oorzaak is men eene reeks van miskende woorden verschuldigd. *Neven* of *neffen* b. v. veranderde soms in *nicht*, *nichte*, en van hier de naam van het dorp *Nichtevecht*, d. i. *nevens* of *aan de Vecht*. HUYDECOPER heeft dit, zoo ik meen, reeds ergens gezegd. Even zoo heeft men *zacht* en *zajt*, *lucht* en *lust*, *koopen*, *kaufen*, *kiöbe*; *ik kocht*, Hoogduitsch *ich kaufte*, Deensch *jeg kiöbte*; desgelijks *stichten* en *stiften*, *kracht* en *kraft*, en *maag*, in het Deensch *mave*. Hetzelfde heeft in de Zuidelijke talen plaats. Het Latijnsche *levis* is ons *ligt*, *clamare* is in het Italiaansch verzacht tot *chiamare*, het Spaansch heeft *llamar* (spreek uit *liamar*), het Portugeesch weder *clamar* en *chamar*; *facere* wordt in het Italiaansch *fare*, in het Spaansch *hazer*, in het Portugeesch en oud Spaansch *fazer*, en deze letterwisfeling is de Europeische talen zeer gemeen, en ligt, behalve in andere redenen, ook dikwijls in de gemakkelijheid der eene uitpraak boven de andere, of in de wijziging van het daarin vervatte beeld voor den zin des sprekers; wij hebben het reeds vroeger in het woord *fluiten* aangewezen. Daarenboven vergete men niet, dat bijna elke taal in eenen eigenen stijl gebouwd is, en daaruit beoordeeld moet worden, hoe vele onregelmatige leden zij ook door vermenging met vreem-

vreemde volken, heeft aangenomen; eene goede hand-
leiding tot dit onderzoek geeft GRIMM, en vooral
WAGNER in MURRAY'S *Europäischer Sprachenbau*. Wij
mogen hier een enkel voorbeeld aanbieden. De Ne-
derduitsche *V* wordt in het Hoogduitsch *B*: *geben*,
geben, *schrijven*, *schreiben*; in het Deensch *W* met
het teeken *V*, *give*, *skrive*; in het Zweedsch *W*
met het teeken *FF*, *gifva*, *skrifva*. Het Nederdui-
tsche *-ch* wordt in het Hoogduitsch *sch*, (met
den uitdruk van het Fransche *ch*) in het Deensch
en Zweedsch *sk*; (19) de Nederduitsche uitgang
schap is in het Hoogduitsch *schaft*, in het Engelsch
ship, in het Deensch *skab*, in het Zweedsch
skap; b. v. *viendſchap*, *freundſchaft*, *friendſkap*,
vänſkab, *vänſkap*. Maar dwalen wij niet te ver
van den tekst?

Men zou ons misſchien, bij het zien der voor-
beelden, die wij boven gegeven hebben van gelijks-
vloeiende praeterita niet de klankverwiſſeling, da-
delijk tegenwerpen, dat deze tijden het kenmerk
van het imperfectum ontberen, te weten: de letter-
greep *de* of *te*: doch ook hierin heeft het gebruik
zijnen invloed doen gelden, en den vorm afgeknot.
Dit blijkt nog uit de praeterita *ik kon* en *ik kon-
de*, *ik zei* en *ik zelde*, *ik wou* en *ik woude*, *ik
zou* en *ik zoude*, en meer anderen, die beiden on-
verſchillig gebruikt worden; doch, men ga daarin
niet te ver, en vervalle niet in de verkeerde libe-
raliteit van den onnoezelen oudhof, die alle vor-
men goedkeurde, waarvan hij voorbeelden, al

G

was

was het bij den onkundigsten Schrijver, uitvinden kon. Wij komen nu tot ons tweede grondbeginsel, dat namelijk de klankverandering der ongelijkvloeiende werkwoorden naderhand door vaste regelen bepaald is, en ziedaan een der gewichtigste, maar tevens een der moeilijkste punten uit de taalvorming, en die evenwel reeds door verscheidene Geleerden dan eens breedvoeriger onderzocht, dan weder slechts even aangeroerd is. Wij zullen er hier eenige opmerkingen over geven.

De klinkers hebben vooral in den mond des volks, toonmenging, en daar is er bijna geen, die geheel zuiver uitgesproken wordt; de *A* wordt half *O*, (even als de Deensche *aa*) de *E* wordt min of meer de Grieksche *u*, de *I* verhardt dan eens tot *ei*, dan weder klinkt er de Scheva in; de lange *O* verandert in den Franschen klank *au*, zoo als men dien uitspreekt in het woord *Mauve*, en de *U*, die in de vroegere Werken van hoort met de *I* verlengd werd, b. v.

Een wullepsch knaepjen altijd stuijrt

Nae nieuwe lust de zinnen,

Niet langher dan het weyghren duijrt

Niet langher duijrt het minnen.

Deze *U* wordt met de Scheva vermengd, of ook wel half tot den klank *eu* overgebracht, en de *IJ*, die voorheen, toen de taal nog zachter en lieflijker

ker was, als *I* klonk, verbastert in den ruwen volks-tongval tot *ai*, terwijl men in sommige streken van Gelderland en elders, nog den ouden bevalligen toon hoort. Zoo wordt ons *ou*, *au* of *o*, en ons *ui*, somtijds gelijk aan het Fransche *ou* in *heure*.

2°. Deze klankverbastering had invloed op de vorming der ongelijkvloeiende praeterita, en hieraan moet men, naar mijn inzien, (misschien dwaal ik) den worteltoon van *sommigen* dezer onvolmaakt verledene tijden toeschrijven. (20) Zoo geeft *staan* (behalve het tegenwoordige *ik stond*) *ik sto-ed*, dat uit de Deensche dubbele *A*, bij het volk bekend, kan gesproken zijn, in die taal toch geeft het verbum *as staae*, *jeg stod*, en *fare*, *jeg foer*, bij ons *ik voer*, in het Hoogduitsch *ich fuhr* (*).

3°. Andere redenen hebben insgelijks tot deze vorming bijgedragen, doch niet alles is ons bekend, en hij, die in het duister rondzoekt, loopt lig gevaar op den verkeerden weg te geraken. Wij zullen ons dus vergenoegen de regels op te geven, naar welken de ongelijkvloeiende verba hunnen wortelklank veranderen. Zij zijn dezen:

De *AA* verandert in *I* of *O* (†), b. v. *ik slaap*,

(*) Men vergelijke hiermede het merkwaardig gevoelen van den Heer BILDERDYK, over sommige praeterita, in zijne Geslachtlijst der Zelfst. Nasmw. bl. 318.

(†) Oudtijds ook wel in *e*, b. v. in het aangehaalde handschrift: *doe du hemelsche conynge hengheste an den cruce*; doch dit was niet volkomen regelmatig.

slaap, ik sliep, ik raad, ik ried; (ik raadde,) ik jaag, ik joeg, ik graaf, ik groef. Even zoo de korte *A*: *ik bak, ik biek; ik wasch, ik wiesch; ik hang, ik hing, of ik hong; ik vang, ik ving of vong.* Twee dingen zijn hierbij inzonderheid op te merken; vooreerst, dat alle werkwoorden, welker wortel de *A* heeft, onverschillig op *I* of *O* kunnen uitgaan, gelijk uit deze voorbeelden blijkt, en ten andere, dat er eene verwarring ontstaan is in den klank van *oe*, daar de Ouden de *O* niet door zich zelve, maar door de *E* verdubbelden, en dus *hoeft, geloeft, enz.* schreven, waar wij *hoofst* en *geloofst* hebben, zoodat men bezwaarlijk nauwkeurig kan bepalen, in welke klanken de *o*, in welke de *oe* geheerscht heeft, doch dit is zeker, dat zij naauw verwant zijn.

De *E* verandert in *A* of *O*, en wel tegenwoordig met dit onderscheid, dat de lange (volgens BILDERBYK de scherpe) *E* in *A*, de korte integendeel (bij hem de helle genoemd,) in *O* verandert. Zoo komt van *breken, spreken, steken, ik brak, sprak, stak; (*)* maar van *bergen, delven, smelten, trefsen, ik borg, dolf, smolt, stof.* Edoch de *O* in *dolf* is helder, in de overige voorbeelden dof, zoo als men weet, daarom staat de eerste niet in de basstem,

(*) Eene uitzondering maakt *scheren*, dat, *ik schoor, geeft*, en dit komt, dewijl vroeger de praeterita dezer werkwoorden, op *a* zoo wel als op *o* eindigden. *Zweren heeft ik zwoer*, dat eigenlijk *zwoor* zou moeten zijn.

stem, de andere wel. — Maar buitendien zijn er eenige werkwoorden, die zoowel den klank van de *K* als dien van de *Q* hebben: *sterven*, *verwerven*, *bieden*, *ven*, *werpen*, *scheppen*, *heffen*, en meer anderen, bijgeen de Heer *BILDRADYK* opheeft, door te bewezen, dat ze oudtijds in het praesens ook de *z* of ten minste eenen klank die hier naar trek, gehad hebben. Doch bij de oude Schrijvers vinden wij ook praeterita in *A*, zoo als van *trekken*, *ik trak*, en van *vechten* het verleden deelwoord *gevachten*, doch dezen zijn bidden buiten gebruikt (*).

De verba, die den wortelklank *I* hebben, veranderen dien, lang zijnde, in *O*, kort zijnde, in *O* of *A*; de eerste toon wordt tegenwoordig meestal gebruikt, vroeger was die op *A* meer in zwang. Zoo *gaf vinden*, *ik vint* voor *ik vond*, overeenkomstig de meeste verwante talen, en van *gewinnen* vindt men nog bij onze bijbelvertalers het imperfectum *gewan*, al hetwelk zich uit het verschil der tongvallen gemakkelijk laat verklaren.

De worteltoon *O* gaat over in *I*; *ik loop*, *ik lûp*, *ik stoot*, *ik stiet*. *Worden* is regelmatig; oudtijds had men *wenden* (frequentativum van *wezen* of *wezen*), *ik werd*, *ik werdde*; *worden* is een

(*) Ook van *werpen* had men *ik warp*, doch dit sproot uit het Gothisch, waar het werkwoord *waitpan* het praeteritum sif *warp* geeft. Zoo ook in het Hoogduitsch: *werfen*, *ich warf*, *werden*, *ich wurde* of *ward*.

zware tongval. De *U* is geheel regelmatig en bezit geene ongelijkvloeiende werkwoorden, evenmin als de grondklanken *oe*, *eu* en *ou*, doch *ut* maakt *o* *nik spruit, ik sproot* (*).

De *Ij* eindelijk (oudtijds *I*,) gaat over in *E*. Het verschil tusschen deze en de verlengde *ie*, wat den verledenen tijd betreft, was, dat de eerste sneller uitgesproken werd, terwijl de laatste langer van toon was, en dus geene durig genoeg in de *D* vond.

Eindelijk herhalen wij nog eens hetgeen wij vroeger vermaanden, dat de oorspronkelijkste en oudste werkwoorden gelijkvloeiend zijn of waren, en dat vele der ongelijkvloeienden inderdaad tot de eerste klasse behooren, maar hetzij door dialekverschil, hetzij door verloop en verminking, daarvoor niet meer herkend worden, ja wij gaven vele voorbeelden op, die naar den regel der laatste verwoegd, evenwel eigenlijk tot de eersten te brengen zijn.

Aanstonds zullen wij nog moeten handelen over de verledene des woorden, in zoover dezen ook de klankverandering of aannemen, of verwerpen; dan wij willen vooraf hunne vorming beschouwen, en inzonderheid den kenmerkslettergreep of het augmentum.

§ 4.

(*) *Roepen* evenwel geeft het praeteritum *ik riep*, doch in vroegeren tijd zei men *ropen*.

Over de vorming der verledene Deelwoorden.

De deelwoorden maken den overgang tuschen het werkwoord en het bijvoegelijk naamwoord; van het eerste verkrijgen zij aanwizen en eene ondergeschikte beduiding, van het andere de bevoegdheid om den toestand of de hoedanigheid eener zaak voor te stellen. Aan beide zijden ontstonden zij somtijds.

De vorming der verledene deelwoorden is bij de Teutonische talen anders dan bij de Scandinavische, bij de eersten is zij dikwijls walluidender, bij de laatsten eenvoudiger, maar beide taalkakken hebben zich hier en daar vermengd of verbrocten, en op die wijze laat zich geschiedkundig veel verklaren, en het geeft soms gisfingen plaats, welke voor de vroegste Historie der Noordsche volken belangrijk kunnen worden.

De kenmerks-lettergreep van dit woord is bij de Teutonen *ge*, wij willen dit het augmentum noemen, en werpen nu de vraag op: is het alleen even als bij de Grieken eene verdubbeling, of heeft het zekere duiding in zich zelf? De taalkenners zijn op dit punt verdeeld, en geen wonder! *sub jussu* *is est*; ik wil hier mede kortelijk mijne bedenkingen geven.

Wanneer men de Moeso-Gothische werkwoorden

in hunne vervoeging nagaat, ontdekt men duidelijk eene groote overeenkomst met de Griekfche perfecta, ten aanzien van de verdubbeling, die beiden gemeen is; zoo heeft het Grieksch $\tau\acute{\upsilon}\pi\omega$, $\tau\acute{\epsilon}\nu\phi\alpha$, het Gothisch ik stena , ik fajsleu ; ik faha , ik fajsfa . Hetgeen een zeldzaam en in zijne soort eenig verschijnsel is in de Duifche talen. En ik geloof, dat men veilig deze verdubbeling uit eerstgenoemde taal mag afleiden, waaruit ULPHILAS overbragt, en dat men derhalve zeer verkeerd handelt, met de taal van dien Schrijver voor zuiver Moefo-Gothisch te houden, daar hij zijne nog arme spraak gedurig geweld moest aandoen, om de denkbeelden van het oorspronkelijke stuk getrouw te vertolken. Doch hoe het zij, hij staat daar als een Teuto-nisch Schrijver, en wij zien bij hem oneindig vele woordvormen in de kindschheid, die later verder ontwikkeld zijn, daar deze taal veel vroeger eenen graad van beschaafdheid verkreeg, dan de Skandinavi-fche, schoon dit al ras weder verdween. Nu is het duidelijk, dat de verdubbeling in de perfecta, hetzij die op de Gothifche wijze geschiedt, hetzij men het later gebruik betracht, eene moeilijker uitpraak, meerder afwisseling van klanken en verdere ontwik-keling vordert; dan het eenvoudig perfectum der Skandinaviërs, zoodat men noodwendig aannemen moet, of dat het augmentum eene bijzondere duiding had, of dat de moeilijker gewordene taal in de verdubbeling en aanvoegfelen behagen fchepte. Voor het eerste laten zich, naar mij dunkt, wel eeni-

eenige redenen aanvoeren. Men heeft namelijk nog in het Hoogduitsch het bijwoord *je*, waarvan *jeher*, en dat eene verledene beteekenis heeft. Dit bij den infinitivus gevoegd, maakt dien terfond tot een praeteritum; *lieben* is het tegenwoordige; *je lieben* is voorheen beminnen, d. i. bemind hebben; hetzelfde heeft plaats in de deelwoorden: *ich lese*, *ich (habe) je lesen*; dit zou dus niet verwerpelijk zijn, ware het niet, dat de kracht der verledene deelwoorden ten minste grootendeels in den vorm ligt, niet in het augmentum, want de Scandinaviërs, gelijk ik zeide, erkennen dit niet; liever zou ik dus aannemen, dat het eene aanblazing is, die bij sommige stammen zachter, namelijk de doffe *f*, (gelijk dit bij de Groningers nog plaats heeft) *edaan*, *ezegd*; bij anderen weder scherper, namelijk de *g* was, en dit gevoelen wordt waarschijnlijk, wanneer men nadenkt, 1° dat deze *g* in meer woorden als aanblazing gebruikt werd, b. v. in ons *gunst*, oudtijds *gunst*, bij de Deenen *gndest*, (streek uit *syndest*, doch de *d* zeer zwak) en dan 2° dat de *g* als aanblazing, somtijds die aan-gevoegde *a* mist, zoo als in het Duitche *glauben*, bij ons *geloven*; *glück*, bij ons *geluk*, in het Deensch *lycke*, in het Zweedsch *lycke*. Dit komt mij ten minste eenvoudiger voor, dan het beweerde van BILDERDYK, die dit *ge* door *met* of *mede* (het Latijnsche *co*) verklaart, zoodat gezien b. v. zou beteekenen: *ik heb het zien reeds weg*, *reeds mee*, *reeds met mij*; en bovendien, waar zal men dan heen met de deelwoorden, die uitgaan op *d* of *t*?

Van dit augmentum des volmaakt verledenen tijds, verschilt de aanvoeging *ge*, voor het praefens van eenige werkwoorden te vinden: *gewinnen*, *gelooven*, *gebruiken*, in zoo verre namelijk, aldus de beteekenis van het woord verandert, en soms in kracht toeneemt, zoo is ons *gewinnen* alleen van het kinderen voortbrengen in gebruik, terwijl het Hoogduitsche woord meer onbepaald is, en zoo omgekeerd met ons *gebruiken* en hun *brauchen* en *gebrauchen*, maar nog weder anders is het voorzetsel *ge*, dat vooral bij de zelfst. naamw. huisvest: *gevader*, *getuige*, *gebrouder*; zoo sijn is het Nederduitsch in zijne onderscheidingen, gelukkig de Dichter, die deze tinten juist weet te treffen!

Evenwel blijft dit woordje *ge* in alle zijne beteekenissen, geheel Duitsch; geen der drie Skandinavische takken heeft het overgenomen, ja zelfs wordt het noch in het Friesch, noch in het Engelsch gevonden; ten zij dan, dat, zoo als wij boven aanmerkten, de eene taaltak op den anderen overwent heeft; want zoo vinden we in het Deensch de blijkbaar Teutoatische woorden *gemten*, *gevaer*, *gemahl*, *gewinst* enz. In het Zweedsch vind ik dergelijke voorbeelden. Zoo zegt een hanner Dichters b. v.

Hvad är lärkan, morgonstralens älskling?

Näktergalen, skuggornas förtrogna!

Suckar blott i växlande gestalter.

Nog veel meer echter heeft dit met ons plaats gehad, die altijd naar vreemden luisterden;

ZOO

zoo hebben wij *zelschap*, *lukkig*, *lukkigodin*, *lukken* en zelfs het spreekwoord: *luk of raak*, en de Duitschers hebben verscheidene Skandinavische praeterita: *ich habe studieret*, *er hat exercieret*, inzonderheid bij de bastardwoorden; doch het is zeldzaam, dat de Nederduitsche taal, rietegenstaande de herhaalde geweldige invallen der Noormannen, weinig van hen heeft overgenomen, terwijl wij overal sporen van Latijnschen, Spaanschen, Hoogduitschen en Franschen invloed aantreffen; maar het eene moet meer op de volkspraak, het andere op de schrifttaal werken, waarbij men opmerken moet, dat de eersten, als woeste, om hunne barbaarsche gebaarte, de laatste als den beschaafden toon aangevende volken, beschouwd werden (211).

Het zou ongepast zijn, indien ik mij wilde ophouden, dit op deze plaats uitdruiger aan te wijzen; hij, die het nader wil onderzoeken, zal rijken voorraad vinden, en men behoeft slechts even op te zien, om woorden als: *paadje*, *parkesansen*, *reizen*, *vingel*, *spiegel*, *went*, en duizend dergelijken te vinden. Wij stappen er dus van af, en gaan over tot de betrachtung der vertedene deelwoorden in hunnen vorm en uitgang.

Bij deze beschouwing zijn weder twee dingen op te merken, als: 1°. dat zij zich even als de werkwoorden, in gelijk- en ongelijkvloeienden laten verdeelen, en 2°. dat zij wederleel uitgang hebben, namelijk *N* of *D*, die soms in *T* verandert.

Wat het eerste betreft, hierin volgen zij den

klank

klank der imperfecta, evenwel met wijzigingen, want het gebruik heeft de deelwoorden beperkt, zoodat zij, die uit een werkwoord spruiten, dat de *A* als wortelklank heeft, die *A* behouden: *dragen*, *gedragen*, *magen*, *gewaagd*; doch dat dit slechts willekeurig is ingevoerd, bewijst ons nog het verbium *verwarren*, dat *verward* en *verworren* heeft, en zoo maakt *schenden*, dat oudtijds *schanden* was *geschonden*.

De wortselklank *E* verandert in *O*, of behoudt den toon, *freken*, *gesproken*, *zoren*, *geënd*, *scheten*, *geschoren*. De *I* verandert in *O* of *E*, of zij behoudt den toon; de *UI* insgelijks, terwijl de *II* in *E* verandert of gelijkvloeiend is. De *O*, *U*, en alle overige worteltoonē, blijven dezelfden.

Bij deze deelwoorden schijnt dus in zoo verre weinig regelmatigheid te achterfehen, dat men moeijelijk de oorzaken hunner verschillende verstemmingen of standvastigheid in den grondtoon zou kunnen geten, maar wanneer men de taal van een verheven standpunt overziet, en de weelyuldige modiflatiēn nagtat, die in de elkander opvolgende tijden gelden hebben, dan doet zich een veel ruimer horizont voor ons op, en alle onregelmatigheden vervallen. Of, zou een muzikstuk valsch zijn, omdat het van eenēn anderen grondtoon uitging, dan dien, waarin men het gewoon is te hooren? Alles wat past, wat met het geheel overeenstemt, en op zich zelf zuiver is, behoort geëerd en erkend te worden. Wij mogen het gebruik, de

mode (want ook hierin heerscht die) niet geheel veronachtzamen, en ik zou hem bespotten; die zoo als HORATIUS het uitdrukt, met de moeder van EVANDER wilde spreken: en de gewone taal verfinnaadde; deze pedanterie verdient slechts eenen medelijdenden grimlach; maar het is even kindschichtig, het getuigt van eenen even bekrompenen geest; alleen die vormen voor goed en zuiver te houden, die een wispelturig gebruik, de willekeur van middelmatige Schrijvers geheiligd heeft. „*Der Bingeschränkte, gleichsam im Thale wohnende, sieht nur einen Weg; (zegt JEAN PAUL,) wer auf dem Berge steht, sieht alle Wege.*” Daarom streve men altijd het geheel te overzien; wie iets van ééne zijde beschouwt; oordeelt altoos scheef.

Uit zulk een vrij standpunt, en van vooroordeelsnevelen ontslagen, willen wij dan ook onze tweede opgave betrachten; en onderzoeken, of op die wijze de taal nog eenigermate te verrijken, of ten minste te zuiveren is.

Dit vraagstuk betref de uitgangen der verledene deelwoorden; wij vinden er twee, de eene in *N*, de andere in *D* of *T*. Beiden zijn weder tweeledig, want of zij behouden, of zij verwerpen den wortelklank des woords.

De klankhoudenden in *N* zijn alleen door den zin of door het augmentum, van den infinitivus te onderscheiden: *ik heb geslagen*, behoudt den vorm van de onbepaalde wijs; maar deze is bedrijvend, hieruit volgt dus, dat het deelwoord *geslagen*; reeds op zich zelf

zelf even zoo zijn moest, daar één vorm bezwaarlijk twee zoo tegenstrijdige toestanden, als het handelen en het lijden uitdrukt; doch het gebruik wil het anders, en wij moeten gehoorzamen, maar dit mogen wij aanmerken, dat onzes inziens de participia in *N* eindigende en den wortelklank behoudende, oorspronkelijk tot den activen vorm behooren, en de beteekenis van het verledene alleen door het augment aanduiden. (22). Maar iets anders geven diegenen, die van toon veranderen, indien er, gelijk meestal plaats heeft, geen vreemde tongval in het spel is. Dit dan uitgezonderd, zou ik meenen, dat zoodanige deelwoorden, volgens de latere inrigting der taal, inderdaad eene kracht en aanduiding van verledenheid in zich besluiten, doch dat het onderscheidings-gevoel des volks, of liever der Schrijvers, niet genoeg gescherpt was, om deze nuances te erkennen en te handhaven; bij het volk toch, en in den gewonen omgangstijl, heeft men nog duizend kleine, onopgemerkte wijzigingen, die, offchoon dikwijls tegen den aard van de taal aandruischiende, echter ook niet zelden dien in zijne oorspronkelijke kracht en rijkdom vertoonen, hetgeen eigenlijk tot het gebied der Synonymen behoort, maar gewoonlijk van de Taalkundigen over het hoofd wordt gezien, als iets, dat enkel willekeurig en zelfs beuzelachtig is. Doch hier doet zich intuschen een vraagstuk op, dat niet minder moeilijk te beslissen is; namelijk, of er dan in beide deze vormen geene aanduiding van iets verledens

ge-

gevonden wordt, dan of er nog eenig verschil, hoe gering ook, tusfchen hen plaats grijpt? Wat de eerste vraag betreft, dit meenen wij niet te kunnen loochenen, omdat het augmentum er bepaald aangevoegd wordt, ter onderscheiding van den infinitivus, maar het tweede punt is moeilijker te beslifen, en zijne oplossing hangt, onzes inziens, daarvan af, of men volgens den tegenwoordigen toestand der taal, (die hieromtrent al sedert eeuwen dezelfde was,) eenig onderscheid hechten moet, aan de klankverandering, vergeleken met de klankbehouding, of, om duidelijker te spreken, of de gelijk- en ongelijkvloeiende praeterita volkomen hetzelfde uitdrukken? Is er b. v. eene gelijke kracht en beteekenis aanwezig, wanneer ik zeg: *ik laadde, ik jaagde, ik wilde*, als wanneer ik zeg: *ik loed, ik joeg, ik wou*? Nimmer is dit punt nog naar eisch opgelost; de Heer BILDERDYK, in de aantekeningen op zijne Verhandeling over de Geslachten der Zelfftandige Naamwoorden, wijst er heen, doch hij is tevens genoodzaakt te erkennen, dat het gebruik hem tegenstaat, en dat zelfs onze naauwkeurigste Schrijvers geen onderscheid tusfchen beide vormen maken, en inderdaad, wanneer wij, volgens de vroeger door ons aangenomene gronden, de zaak beoordeelen, schijnt het, dat zij gelijk hebben. Immers, indien de verba oorspronkelijk gelijkvloeiend zijn, en de ongelijkvloeiendheid later door vaste, maar niet geheel te verklarene wetten geregeld is, en het bovendien niet bewezen kan worden, dat

bei-

beide soorten van praeterita uit den aard verschillend zijn, zou het verkeerd zijn, dit onderscheid in te voeren; al kon men ook hiernede de taal verrijken.

De tweede klasse der deelwoorden, gelijk wij die boven opgaven, bestaat uit diegenen, welke op *D* of *T* uitgaan; en deze uitgang regelt zich naar dezelfde wetten, als de uitgang der praeterita, behalve dat niet alle werkwoorden dien hebben. Oudtijds had men evenwel geen onderscheid tuschen verba in *T* en in *D* sluitende, daar zij allen op de eerste letter eindigden: *ghesaggēt*, *gheleset*, enz., doch naderhand heeft men dit, even als bij den onvolmaakt verledenen tijd onderscheiden, en den zachten consonant des wortels eenen zachten uitgang toegevoegd, terwijl de scherpe medeklinker des wortels den scherpen uitgang *T* behield; het is dus zonderling en niet te verdedigen, dat men het verleden deelwoord van *wezen* de *T* liet aannemen, en *geweast* voor het eigenlijke *geweesd* schreef, en het verwondert mij ten hoogste, dat de Heer BRADRYK, die anders gewoonlijk zijnen eigenen weg bewandelt, zonder de aangenomene vooroordeelen, of wat hij daarvoor houdt, te huldigen, in dit geval de algemeene schrijfwijz getrouw gebleven is.

Wanneer wij nu geschiedkundig dezen vorm na gaan, zien wij hem reeds in de alleroudste geschriften van den algemeenen Duitschen stam verschijnen, maar naar gelang der tongvallen, min of meer gewijzigd, d. i. bij dezen treffen wij de *D*, bij ge-

genen de *T*, bij anderen weder de *TH*, of liever de *P*. aan, die de Engelschen door *Th* uitdrukken, schoon onze uitspraak er niet aan beantwoordt. Ja zelfs geloof ik, dat men hiertoe de Latijnsche participia praeterita in *tus* rekenen kan, daar de laatste twee letters aangevoegd zijn, gelijk dit in het Latijn geschiedde, en dan zou dit zoowel voor de oudheid van den vorm, als voor den Germaanschen oorsprong dezer spraak pleiten (23).

Maar behalve deze twee soorten van verledene deelwoorden, schijnt er nog een derde vorm bestaan te hebben, die later nogtans grootendeels verloren gegaan is, en waarvan men slechts weinige sporen vindt; ik meen die in *st*, welken wij reeds vroeger, onder de beschouwing der praeterita aanhaalden, en toen door eene bijzondere uitspraak verklaarden. Eene niet hiertegen strijdende uitlegging geeft ons de Heer BILDERDYK, in zijne Verhandeling over de Geslachten der zelfstandige naamwoorden §. 77 en 78, waar hij de vorming aan de omsmelting van de Angelsaxische *P* tot *st*, in de gelijkvloeiende vervoeging toeschrijft, en uit deze bron de zelfstandige naamwoorden in *st* of *ste* afleidt. Dit schijnt in het algemeen waar, evenwel zou ik oordeelen, dat deze uitspraak vooral uit Vlaanderen gekomen is, en dat de oud Fransche participia ook het hunne tot die vorming, die niet algemeen was, en vooral niet bij de oud Hollandsche schrijvers, hebben bijgedragen. De denkende lezer onderzoekte, wat het waarschijnlijkst is. Meer zullen wij over dit onderwerp niet

H

voor-

voordragen, maar eer wij er geheel aftappen, zal het niet geheel nutteloos zijn in korte woorden onze voorgestelde meeningen op te sommen.

Het voornaamste, waarover wij handelden, was de natuur en onderscheiding der verba, en hieruit deed zich ons het besluit op, dat zij allen in den eersten tijd gelijkvloeiend waren, maar gelijkvloeiend in verschillende dialekten; dat door de vermenging van dezen het eerste denkbeeld van klankverandering ontstaan was, hetgeen zoodanig de overhand kreeg, zelfs in het spraakgevoel des volks, dat men vervolgens de ongelijkvloeiende praeterita regelmatig poogde te vormen, en vele ouden zelfs, die alleen uit dialekt-verschil sproten, naar deze vaste regelen inrigtte. Ten aanzien van de deelwoorden in het bijzonder, schein het ons, dat het gebruik, hetwelk alle vormen gelijk stelt, hierin geëerbiedigd behoort te worden, en dat, hoe men ook over het verschil des uitgangs, hetzij in *N*, hetzij in *D* of *T* moge denken, dit verschil geenen invloed kan noch mag hebben op de beteekenis, die hierdoor niet gewijzigd wordt.

Bij deze losse opmerkingen laten wij het berusten, en gaan tot een ander onderzoek over, waar wij den geest en de geaardheid des volks uit de taal en vooral uit de spreekwijzen zullen pogen te ontwikkelen, om eindelijk over de vereeniging en scheiding van taal en muziek duidelijker te kunnen handelen, waarmede wij dit werk zullen besluiten.

HOOFD-

H O O F D D E E L VIII.

OVER DEN VOLKSGEEST DER NEDERLANDERS, MERK-
BAAR IN TAAL EN WIJZE VAN SPREKEN.

---

§. I.

*Eenige opmerkingen over den geest des volks,
getrokken uit de spreekwijzen.*

Het is reeds meer opgemerkt, dat elk volk, elke stam, ja zelfs elk geslacht en ieder voor zich, bij eene langdurige afzondering een eigen karakter aanneemt, dat hem vroeger ook wel gedeeltelijk eigen was, maar door de omstandigheden, zijn bedrijf en zijne aanrakingen gewijzigd en ontwikkeld wordt. Hieruit laat zich opmaken, wat men aannemen kan nopens den geest, die een geheel volk onderscheidt, en hoe, in weerwil van de verscheidenheden, die in de geaardheid der enkelen worden waargenomen, zekere algemeene kleur allen min of meer eigen is, even als het loof van boomen en planten, in zijne duizende tinten en schakeringen altoos groen blijft, en onder ééne klasse gerangschik moet worden.

Deze algemeene geneigdheid is bij de nieuwere

volken, waar meer *individualiteit*, (indien ik dit woord gebruiken mag,) dan bij de ouderen heerscht, niet zoo scherp geteekend; terwijl het algemeen karakter der Atheniënfers ligtzinnigheid, maar met hooge beschaafdheid en het fijnste schoonheidsgevoel verbonden, uitdrukte, stond hier de Spartaan tegenover, en, zelfs als enkele, vertegenwoordiger van zijn volk, waar krijgsdeugd, strengheid van zeden en spaarzaamheid van woorden de algemeene grondtrekken van den volksaard uitmaakten. Daarom heeft mij als karaktertrek, altijd het gezegde van dien Lacedaemonischen gezant zoo uitnemend bevalen, die, als hij in den schouwburg te Athenen een oud man overal vergeefs naar eene plaats zag rondzoeken, zelf van de zijne opstond en zeide, toen men dit uitbundig toejuichte: „de Atheniënfers weten wat regt en goed is, maar de Spartanen doen het.”

Eene der voornaamste oorzaken van die algemeene volksinborst, lag zeker daarin, dat bij de ouden de mensch boven alles als Staatsburger beschouwd en behandeld werd, dat hij meer in het openbaar leefde en arbeide, dat zijn belang naauwer aan dat van den Staat verbonden was, en dat hij zichzelven niet slechts als bijzonder persoon, maar ook als werkend lid en vermogend burger zijner maatschappij beschouwde.

Bij de nieuwere volken had het tegenovergestelde plaats. Hier zien wij in de middeleeuwen het grootste gedeelte van Europa onder tallooze Vorsten en

Hee-

Heeren verdeeld, die over hunne onderhoorigen een onbepaald gezag uitoefenden, en weder op hunne beurt door de meer vermogenden verdrukt en beheerscht werden. De Ridderfchap, met al het goede, dat zij voortgebracht heeft, werkte echter te dezen aanzien allernadeeligst, daar zij alleen twee standen erkende en handhaafde, terwijl daarenboven, vooral sedert de twaalfde eeuw, de geestelijkheid, een geheel bijzonder en van de overigen onafhankelijk bestaan vormende, de hoogere ontwikkeling der zedelijke kracht in de natiën grootendeels verwaarloosd werd. Nogtans bragt de vereeniging van geestelijkheid en adel, de vermenging van vroomheid en dapperheid, van riddertrouw en liefde, of veeleer *galanterie*, die allengs opkwam, zekere kenmerken te weeg, die de volken onderscheidden; en hoewel dezen meestal uit ééne bron gedronken hadden, waren de gevolgen bij hen verschillend gewijzigd. Wien valt b. v. niet dadelijk het onderscheid in het oog, dat er in de twaalfde en twee volgende eeuwen, tusfchen Castilianen en Portugezen, tusfchen Duitschers en Franschen, tusfchen Engelschen en Nederlanders plaats had? en wie, die de taal en den stijl der oude Schrijvers van dien tijd min of meer naauwkeurig beoefend heeft, zal niet moeten bekennen, dat men uit dezen groote gevolgtrekkingen putten, en daarin de gewigtigste wenken voor de gefchiedenis van den menschelijken geest vinden kan.

Daar wij ons alleen tot de Nederlanders bepalen,

moeten wij dadelijk de strekking gadeslaan, welke deze onze voorouders te dien tijde genomen hadden, wij moeten onderzoeken, welke hunne bezigheden, hunne gebruiken, hun godsdienstige en staatkundige toestand waren, en tevens welke gebeurtenissen en uitwendige zaken den sterksten indruk op hen gehad hebben. Wij treffen dan reeds zeer vroeg de Zuid-Nederlanders als vlijtige fabrikanten en kooplieden, hunne Noordelijke broeders integendeel als onvertsaagde zeebouwers en vischERS, kooplieden in uitlandsche waren, en, schoon niet in die mate, toch ook als fabrikanten aan. Gent, Antwerpen, Laik, Leuven, Mechelen en Brusfel, Dordrecht, Enkhuizen, Amsterdam en andere steden bragten door hunnen handel den bloei des volks te weeg, en hadden aldus allengs een groot overwigt in de staatkundige schaal dezer gewesten verkregen.

Uit dit alles vloeide zekere neiging voor handel en nijverheid voort, die den oud romantischen geest, uit andere gewesten hier overgedreven, deed verdwijnen, maar daarvoor eenen arbeidzamen, eerlijken en spaarzamen aard aan het volk inboezemde. En dit geschiedde niet door geschriften en redenering, neen het vestigde zich door nationale inrigtingen, door alles aan het groote doel te onderwerpen, en door de harten van het algemeen voor handel en zeevaart te stemmen, en dit was de reden, dat Nederland in lateren tijd zich zoo ontzaglijk ter zee wist te maken en de magtigste volken trotseerde.

In

In de taal heeft deze geaardheid zich voornamelijk doen gevoelen, en wanneer het waar is, dat de spreekwoorden en zegswijzen de tolken zijn van den tijdgeest, dan zullen wij hier, al waren ook alle geschiedkundige schriften verloren geraakt, geheel den weerklank der gewigtige gebeurtenissen hooren, die Nederland gestreeld of gefchokt hebben.

Ik gewaagde reeds van zeevaart en vischerij, en wie, die met onze spraak bekend is, zal niet dadelijk toegeven, dat er tallooze sporen zijn, die den grooten invloed dier bedrijven op de inborst en denkbeelden der Hollanders vertoonen. Zoo zegt men b. v. *elkander in het vaarwater komen; den wind voorin krijgen; de zeilen inhinden; met alle winden draaijen; een vlag op eenen modderschouw zetten; regt door zee gaan, en duizend zoodanigen; men spreekt dagelijks van een schelvischje uittegooijen, om eenen kabeljauw te vangen; platte voorwerpen worden bij eenen gebeukten stokvisch vergeleken; een listig mensch is zoo maeilijk te vatten, als een aal bij den staart; elk vischt op zijn getij, en menigee in troebel water; en deze ingefchapene neiging voor — en meerderheid op de zee was zoo algemeen en overal bekend, dat zeker Portugesch dichter (FREYRE DE ANDRADA,) in een zijner geestige hekeldichten, tegen den gezwollenen stijl der Gongoristen gerigt, de oogen van zijne schoone, spottend, *Turken te land, en Hollanders te water* noemt.*

Maar terwijl de oorlog te land gevoerd, in zijne gevolgen gewoonlijk gunstig voor de kunsten en letterkunde wordt, heeft de scheepvaart wederkeerig meer invloed op de afgetrokkene wetenschappen. Hoe vreemd deze stelling ook moge schijnen, de ondervinding heeft ze genoegzaam bevestigd, en daarom had Nederland, in den tijd van zijnen grootsten bloei, zulke vorderingen in wis- en sterrekunde, in werktuig- en aardrijkskunde gemaakt, daar de letter- en dichtkunde eerst weder begon te bloeijen, toen ons land in de groote omwentelingen en stormen van Europa gemengd werd en in het veld den ouden roem van strijdbaarheid herwon.

Ook het fabriekwezen, dat voroal in Braband, doch ook in de Noordelijke gewesten, te Leyden, Delft, Haarlem en elders bloeide, drukte zijnen stempel op de buigzame taal en verleende haar eenen overvloed van spreekwijzen, die in groot getal tot op den huidigen dag zijn overgebleven: *het is op die of die leest geschoeid; een werk op het touw zetten; eene zaak listig spinnen; verscheidene dingen aan elkander weven* enz.; zijn hiervan de gezuigen, en deze getuigen spreken nog altijd luide.

Maar ook uit de godsdienst, uit de oudere en nieuwere volkszedes, uit de staatkundige gesteldheid, uit den landbouw eindelijk en het gemeene leven zijn vele spreekwoorden en zegswijzen voortgevloeid, en dikwijls kan men er den tijd tamelijk nauwkeurig

rig uit gissen, wanneer zij het eerst ter bane zijn gebragt; men denke slechts aan de gezegden: *iemand uit het zaal ligten; den voet in den stijgbeugel hebben; iemand op zijnen zelaat* (d. i. helm, van het Spaansche *zelata*) *geven; zoo arm als Job, of als de mieren zijn*, of aan de spreekwoorden: *gelijke monniken, gelijke kappen; kopergeld, koperen zielmis; monnikenwerk doen* enz. Doch dezen en dergelijken vindt men nogtans veel menigvuldiger bij onze naburen, waar ridder- en monnikengeestdiep ere wortels geschoten had en later werd uitgeroeid (24).

Intusfchen wanneer wij opmerkzaam den aard dezer spreekwijzen nagaan, misfen wij er dien edelen uitdruk, die hooge beschaafdheid en die dichterlijke beelden in, welke ons bij de Grieken en Romeinen vooral, echter ook niet zelden bij de meer dichterlijke volken der nieuwere tijden bevallen en treffen. Zoo is b. v. ons spreekwoord: *de aanhouder wint*, bij den Griek eene zinspeling op zijn beroemdste krijgsbedrijf, de verovering van Troje:

ἐς Τροίην κειρώμενοι ἦλλον Ἀχαιοί.

Zoo is onze walgelijke en lage spreekwijs: *wie zich doodwerkt wordt onder de galg begraven*, die dikwijls spottenderwijs gebruikt wordt, bij hen: *ἀεργῶς διὲν ἐσπρά*. De Romein had dergelijke fraaije zinspelingen: *Sine Cerere et Baccho friget Venus; post equitem sedet atra cura* en zoo meer, en hiertoe bragt vooral de algemeene bekendheid met de dichters, die

meer nationaal waren dan nu, zeer veel toe, daar men uit hunne werken de schoonste spreuken en gezegden aanhaalde en daarmede de taal als het ware, kruigde. Men leze hierover LUCIANUS. Bij de Spanjaarden en Italianen, vindt men weder meer sporen van Romantische tijden, van ridder- en kloosterwezen, en dit openbaart zich duidelijk in hunne spreuken: b. v. *passato il pericolo, gabbato il santo; peccato vecchio, penitenza nuova; hazer algo en un credo*, enz. Doch bij ons hebben ook de latere eeuwen hare indrukfelen nagelaten; de oorlogen met Engeland en Frankrijk, de invoering van Fransche en later van Duitsche zeden, de twisten der verschillende partijen, en zelfs de laatste omwentelingen en oorlogen klonken in de taal en deden honderden van nieuwe uitdrukkingen geboren worden.

Nog duidelijker is dit in de woorden zelven blijkbaar, die vaak, in eenen figuurlijken zin gebruikt wordende, door verloop van tijd die overdrachtelijke beteekenis verloren hebben, en zelfs in het dagelijksch gesprek, waar alle poëzij uit verwijderd is, gebezigd worden, zoo als, *doorkneed* zijn in eenige wetenschappen, het *merg* der geleerdheid, en dergelijken, zoo als wij in ons tweede punt nader zullen ontvouwen.

§ 2.

*Over den volksgeest, blijkbaar in de vorming en
wijziging der taal.*

Ik heb mij altijd verwonderd, dat door alle de honderde prijsvragen, die aanhoudend van de tallooze maatschappijen, genootschappen en wat niet al worden uitgeschreven, nog niemand op het denkbeeld schijnt gekomen te zijn, er eene op te geven ter toetsing van onze taal aan de geschiedenis, en wederkeerig den weérklank der geschiedenis in de taal te zoeken. De Heer DE CLERCQ heeft in zijne allezins belangrijke verhandeling over den invloed der vreemde letterkunde, wel hier en daar nuttige wenken gegeven, doch nimmer is de zaak, zoover ik weet, afzonderlijk behandeld, ten minste niet met die uitvoerigheid, welke het onderwerp verdient. Wij kunnen, in een werk als het onderhavige, ook niet meer dan eene luchtige schets geven, die dan als een vervolg op de inleiding van dit werk te beschouwen is.

Dáár bleven wij bij den oorsprong onzer letterkunde staan, dewijl ons doel alleen was de gronden te ontdekken, waarop ons taalgebouw rustte, nu moeten wij zien, welke bouwstoffen er uit vreemde landen overgekomen zijn.

In de dertiende en veertiende eeuw, had de Proven-

vençaalfche dichtkunst (meer *ars poetica*, dan *poëfis*) haren invloed zoodanig gevestigd, dat alle dichters zich die vormen zochten toe te eigenen en daarin hunne denkbeelden kleedden (25). De troubadours verspreidden zich aan de verschillende hoven, bragten overal hunne bijzondere, eigenaardige beschaaftheid, en deelden die aan de meesté natiën mede. Ook hier te lande vonden zij gereedelijk ingang. Hertog JAN VAN BRABAND onder anderen begunstigde hen, en rekende het niet beneden zich, zelf de lier te behandelen en onder het getal der troubadours op te treden. Hierdoor maakte de Provençaalfche dichtkunst meer en meer opgang, en vele romans en minnezangen werden in het Nederduitsch vertaald of oorspronkelijk bewerkt (26). Nogtans was deze vreemde bloem meer geschikt voor den Zuid- dan voor den Noord-Nederlandschen grond en dus vinden wij in de oud Vlaamsche Dichters meer sporen van romantischen geest, dan bij de Hollandsche kronijkschrijvers, en warmer wij b. v. MELIS STOKK, uit een dichterlijk oogpunt vergelijken met MAERLANT of VAN VELTHEM, zinkt de Hollander verre beneden zijne mededingers. Doch aan den anderen kant had dit ook het nadeel, dat de taal verbasterde en vele uitheemsche woorden in zwang kwamen; zoo had men *dangier*, *glavie*, *pongys*, *quarele* enz. en bij VAN VELTHEM komen geheele regels in het oud Fransch voor. (Zie b. v. Sp. Hist. B. 4. Cap. 29. 32 & 33.)

Ook de Roomsche Godsdienst, die toen overal be-

beleden werd, gaf aanleiding, dat de taal vele woorden uit het kloosterlatijn, hetgeen toen algemeen geleerd werd, overnam, en daar de meeste schrijvers van dien tijd tot den geestelijken stand behoorden, namen zij zelfs deze vreemde uitwasfen, als een sieraad en een vereischte om deftig en *elegant* te spreken, aan, even als men naderhand het Fransch bezigde.

Toen vervolgens ons land, onder KAREL den vijfden en zijnen Zoon PHILIPS een wingewest van het magtige Spanje geworden was, en de Castilianen zich hier allerwegen indrongen, verloor de taal allengs hare oude zachtheid om zich naar het meer statige dier vreemde taal te vleijen. Maar vermits zij het zachte en zangerige harer overheerscheres miste, dat door de menigte van klinkers, die deze bezat, en de aangename hemelstreek van Spanje voortgebracht was, werd zij stroef en onbevallig, en velen van de toen bloeiende dichters, SPIEGHEL b. v. REAEL, en anderen beroofden haar nog meer van deze liefelijkheid en eenvoudigheid en gaven haar eene andere, deftigere rigting, die sedert dien tijd altoos gevolgd is. Van daar b. v. die stijve gewrongene volzinnen, welke men dikwijls in en na dien tijd aantreft, gelijk: *het niet te willen doen, wat een ander wil; indien dit waar is, zoo als het is*, en dergelijken, die doorgaans uit het Spaansch afkomstig zijn; zoo lees ik onder anderen bij den beroemden CERVANTES: (Galatea L. 2.) „*Mas fama tiene Galatea de hermosa, que de cruel; pero,*

ro, sobre todo se dice, que es discreta; y si esto es la verdad, como lo deve fer, de su discrecion nace el conozerse, y de conozerse estimarse, y de estimarse no querer perderse, y de no querer perderse viene el no querer contentarte.” — Doch dit staaltje van kunstige stijfheid, die uit den geest der scholastike wijsbegeerte voortsproot, en toenmaals zoo zeer bewonderd werd, moge genoeg zijn om tegen dien wansmaak, dien men nog huldigt, te waarschuwen; onze oude taal kende zoo iets. niet.

Het zou eene belangrijke opgaaf kunnen wezen, of het Italiaansch, dat in de zestiende eeuw, vooral aan het Hof van Frankrijk, en door het vermogen van het huis MEDICIS, zeer in aanzien was, ook op het Nederduitsch invloed uitgeoefend heeft. Het is waar, eenige beroemde Italianen, gelijk BENTIVOGLIO, GUICCIARDINI en STRADA schreven over onze geschiedenis met veel kennis van zaken, en HOOFT, HUIGHENS, CATS en anderen waren wederkeerig zeer met de letterkunde van Italie ingenomen; het is ook niet te ontkennen, dat vele uitgangen van woorden van het Italiaansch ontleend schijnen; maar dit komt mij evenwel niet gewigtig genoeg voor, om den invloed dezer taal op de onze als zeker aan te nemen. Trouwens wat het laatste betreft, zou ik velen dezer woorden liever aan Franschen oorsprong toeschrijven, en oordeelen dat *paadje*, *personaadje*, *boschaadje*, van *page*, *personage*, *bocage* afkomen, en dat vervolgens die uitgang ook aan echt Hollandsche woorden toegevoegd is,

is, gelijk *HOORTS vrijaadje*, *boelaadje*, ook *stoffaadje*, *stellaadje* en anderen. En al hadden dan ook deze schrijvers uit het Italiaansch overgenomen, nimmer drong de kennis dier taal genoeg bij het geheele volk door, om te doen gelooven, dat men haar veel verschuldigd zou zijn (27).

Maar grooteren invloed schijnt het Engelsch op ons uitgeoefend te hebben, vooral in de volkstaal, en geen wonder; de gedurige oorlogen met dat rijk, de halve vereeniging ten tijde van *WILLEM III.*, de onderlinge handel en de latere staatkundige betrekking tuschen Holland en Engeland gaven gelegenheid dat beide volken in naauwere aanraking met elkander kwamen, dan immer met Italie en dit land had plaats gehad. Minder nogtans, dan men zou mogen verwachten, verbond zich de letterkunde van beide zijden. Reeds lang had *SHAKESPEAR* zijne onsterfelijke werken geschapen, reeds lang waren de stoute zangen van *MILTON* en *FLETCHER* en de *Hudibras* van *BUTTLER* door geheel Engeland vermaard, toen men ze hier niet, of naauwlijks kende, en nog heden, nu men door Duitchers overreed, ze uit volgzucht schoon begint te vinden, heden nog zelfs, o schande! zijn er velen, die deze kolosfen durven sinaden! Men zou hun mogen toeroepen, wat onze *HELMERS* zijnen landgenooten in zijnen lierzang op *CATO VAN UTICA* toewerpt:

Zij

*Zij zijn te hoog gevaren ;
Gij kunt niet uit uw laagte ftaren
Op 't licht , dat van hun schedels schier ,
Of ziet gij door uw aaklig duister ,
Ras , overwonnen door hun luister ,
Stort gij verpletterd in uw niet.*

VONDEL en HOOFT, hoeveel zij ook uit andere talen hebben overgenomen, bleven nog oorspronkelijk en hunne opvolgers eerden wel de Fransche, maar zelden of nooit de Engelsche voorbeelden. Doch onder het volk was het anders, hierbij kwamen zeer vele Engelsche woorden in gang, en werden naderhand door de schrijvers voor zuiver Hollandsch verkocht. Zoo had men b. v. *appelgrauw*, dat van het Engelsche *dabble gray*, (gespikkeld grauww,) verbasterd is, gelijk BILDERDYK aanwijst in zijne Verhandeling over de zelfstandige naamwoorden bladz. 348, die nog verscheidene andere voorbeelden opgeeft. In het Deensch zegt men *abildgraa*, desgelijks uit het oud Engelsch. Zoo lezen wij bij INGMANN:

*To Riddere droge fra Leding,
Og det var rige Herr Hem,
Ved Siden reed paa sin Abildgraa
Den unge Ridder Herr Sem.*

Edoch velen dezer woorden waren reeds in vroegere tijden overgegaan, anderen weder bleven alleen

on-

onder de zeelieden in gebruik, en de oorzaak dezer vroege kennismaking met het Engelsch is niet ver te zoeken, want PEPYN DE VETTE, nadat hij Utrecht aan Koning RADBOUD ontnomen had, liet verscheidene zendelingen uit dat land overkomen, om hier het Christendom te prediken. (Vergelijk WAGENAAR *Vaderl. Hist.* D. I. bl. 350 en volg.)

Er blijft ons nog over te spreken over den invloed der Fransche en Duitsche letteren op de onzen.

Frankrijk had reeds sinds langen tijd zeker op-
pergezag verkregen in het punt van beschaafdheid en
goeden smaak, en zekerlijk niet ten onregt. Want,
om nu niet eens van de vroegere tijden te gewa-
gen, sedert de eeuw van LODEWIJK XIV waren daar
de meeste vakken van letterkunde in vollen bloei;
de meesterstukken van CORNELLE, RACINE, MOLIERE
en QUINAULT, de bevallige poëzij van LA FONTAI-
NE, en de heldere oordeelkunde van BOILEAU en
LA BRUYERE, benevens de echt wijsgeerige bespie-
gelingen van MONTAIGNE, CHARRON en FENELON moes-
ten noodwendig ook de naburige volken tot bewon-
dering uitlokken. Dezen, van hunne eigene armoede
overtuigd, gingen derhalve vlijtig bij de Fransche
meesters ter schole, maar daar zij alleen hunne be-
schaafde uitdrukkingen en wijze van voorstelling zoch-
ten na te volgen, en geen genie genoeg bezaten,
om deze uiterlijkheden, dezen fraaijen vorm aan den
edelen geest, die het werk bezielen moest, dienst-
baar te maken, verviel de poëzij zoowel als de
goede proza, en men zocht bij ons in de laatste

jaren der zeventiende en het begin der achttiende eeuw, vooral in de school van *FETTAMA*, *VAN DER POT*, *WELLEKENS* en huns gelijken, enkel *geschaafde*, glatte poëzij, (*wasferhell*, gelijk *HERDER* ze noemt,) en waterige, koude proza voort te brengen. Vergeefs verhieven *HOFFHAM*, *SWANENBURCH* en eenige anderen hunne stem tegen dit misbruik, want de laatste verviel in eene nog veel ergere dwaling, en bragt slechts luidklinkenden onzin en ijdelen bombast voort.

De taal was ondertusfchen merkelyk bedorven; duizende Fransche en Latijnsche woorden overftroomden haar, de beste Schrijvers rekenden het beneden zich zuiver Hollandsch te fchrijven en dikwijls vergat men zijne eigene woorden, om Franschen aan te nemen (28). Alles, wat in *Frankrijk* opgang maakte, werd dadelijk vertaald, en deze vertalingen werden gewoonlijk aan den vlugften aanbested. (Zie het *leven van LANGENDYK* voor zijne werken.) Daarom laat deze blijfpeldichter ook een zijner perfoonaadjen zeer waar opmerken:

Nauwelijks wordt er een nieuw ftuk in het Fransch vernomen,

Of er vallen terftond vijf, zes poëten op aan, die de rijkunft verftaan,

En eer een ander begonnen heeft, hebben zij allemaal al gedaan.

In het laatst der achttiende eeuw begon deze geestdrift te bedaren, maar onderwijl was in *Duitschland*,

land, na den schoonsten dageraad de glansrijkste dag voor de letterkunde aangebroken. SCHILLER en vooral GÖTHE hadden den grootsten invloed op de schrijvende wereld verkregen, zoogenoemde sentimentele romans, wertheriana en wat niet al kwam in zwang, men ving aan duister te worden, filphen, elfen en geesten rezen uit hunne graven en begonnen weder te spoken; de Hollander, die van natuur koel is, zong eensklaps van ruifchende beekjes en klagende tortelduifjes, van de kwijnende maan en dergelijke overdrevene onhollandfche onderwerpen. Nu werd de stijl van velen ook naar het Duitsch gewrongen, en indien het vertalen nog even sterk blijft voortduren, zal men eindelijk in de fchriften der laatste jaren allerlei tongvallen meenen te vinden, die eene staalkaart van onze dwaze volgzucht, en een gedenkteeken tot onze fchande bij de nakomelingfchap zijn zullen. Mogt men zich er op toelaggen, den waren geest onzer taal te behouden en te handhaven, en dien alleen in zooverre met den geest der vreemden te veredelen, als deze voor onzen landaard gefchikt is; mogt men eindelijk inzien, dat slechts die letterkunde waarlijk de bloeiendfte is, die in haren eigen boezem hare fchatten vindt, en zich door eigene krachten, zonder daarom dat vreemde te verfmaden, weet op te rigten en te handhaven.

HOOFDDEEL IX.

BESCHOUWING DER TUSSCHENWERPSELS, ALS DE
OVERGANG TUSSCHEN GELUID EN SPRAAK.
(*Vox inarticulata et articulata.*)

Te regt noemt men den mensch een dier. Gevoel en uitdrukking van dat gevoel is alle zich bewegendes schefselen eigen. De Almagtige vormde zijne miljoenen wezens niet, om onbezielde en bewusteloos door het schoon der wereld rond te dwalen, als de wolken door den hemel, maar Hij deelde hun de gave des gevoels weldadig mede, en schiep die edele kracht van onderscheiding, waardoor zich alles onderling afftoot en aanlokt, aangename of onaangename gewaarwordingen verkrijgt, en in één woord hartstogten koestert.

Het is een zeer bekrompen, zeer vernederend en laag denkbeeld, dat vele Godgeleerden en Wijsgeeren gekoesterd hebben, als ware het heelal alleen voor den mensch geschapen, als moesten alle overige wezens enkel ten zijnen nutte dienen, zonder eene eigene bestemming in die schepping, waarin niets doelloos, maar alles met de hoogste wijsheid, volmaaktheid en liefde gevormd is.

Neen, er bestaat geen wezen, dat onbezielde en
al

alleen stoffelijk, voor gevoel, voor aandoening geheel onvatbaar is. Alles, wat zich in de ruime schepping uit zichzelf beweegt, streeft naar één en hetzelfde doel, naar geluk; zoekt zich te verschaffen wat aangenaam, nuttig en schoon is, en vliedt het onaangename, schadelijke en wanfstaltige. Hiervandaan de verschillende indrukken van vreugd, schrik, liefde en afkeer, welke wij zoowel bij het beest, als bij den mensch waarnemen; en daar aan beiden het vermogen van zich hoorbaar uit te drukken, van geluid te geven, geschonken is, worden ook de uitwerkingen dezer indrukken, de hartstogten, in de verschillende modulatiën der uitgestootene klanken hoorbaar.

Immers, wanneer wij opmerkzaam het leven der dieren gadeslaan, wanneer wij de uitwerking van geheel verschillende, of tegenovergestelde voorstellingen op hun gemoed bespieden, biedt zich ons terstond de overtuiging aan, dat geen hunner in alle voorkomende gevallen hetzelfde geluid doet hooren, maar dat dit verschilt, naar mate van de aangename of onaangename, goede of kwade indrukken, die een voorwerp op hun gemoed maakt. Het is waar, de meeste dieren uiten zich, zoover wij weten, op eene zeer bekrompene wijs, en geven in onderscheiden toestand geplaatst, slechts stompe en onduidelijke geluiden, maar hoe weinig is men nog in de dierspraak (om het zoo uit te drukken) ervaren; men kent bijna alleenlijk hunnelede maten, derzelver eigenschappen en behoeften, en eenige grondtrekken van

hunnen aart, en men ziet noch hunne beeldrjke gebaarden, noch knistert naar hante geluiden, en bieden zijn echter zoo merkwaardig! Even als de mensch in zijne vroegste kindsheid geene spraak heeft, en dit evenmin in den onbeschaafden, volstrekt woesten natuurstaat hebben kan, maar slechts zekere klanken, aan zijne soort alleen eigen, voortbrengt, zoo heeft ook ieder geslacht der overige dieren zekere tot henzelve bepaalde geluiden, die naar zijnen aanleg, naar zijne mindere of meerdere vatbaarheid en ontwikkeling gevormd zijn.

Onze huisdieren hebben hieromtrent eenige vorderingen gemaakt, en de ramme hond b. v. zal meerdere en duidelijker geluiden voortbrengen, dan zijn wilde stamgenoot in de bosschen. Is ons niet reeds het onderscheid bekend, tuschen het huilen en janken, het knorren en blaffen van dit dier; en drukt niet ieder dezer verschillende geluiden, vereenigd met de gebaarden, welke hem daarbij eigen zijn, telkens geregeld het onderscheid der gewaarwordingen uit?

Maar de mensch, op een verhevener standpunt geplaatst, en de laatste schakel vormende van de grooten keten, die alle schepselen verbindt, was voor nog ruimere ontwikkeling vatbaar, en langzamerhand in den maatschappelijken toestand komende, vormde hij zijne geluiden zoowel door aanbazing, als door andere wendingen der spraakdeelen, op het oogenblik van de klankvoortbrenging zelve.

Zijne allereerste geluiden waren de uitdrukking van
zijn

zijn gevoel, bij verschillende ondervindingen, als van smart, vreugd, angst, schrik, begeerte, haat, woede enz. Dezen vulten zich door bloote geluiden, die allengskens, als het wate, gebeiteld, tusfchenwerpsels werden en beschouwd moeten worden als de tolken van het onwillekeurig gevoel, dat dadelijk ons tot geluidgeven dringt, men daarom bij dijgenen, wier inborst driftig, wier gevoel levendiger is, zich sterks openbaart. De wilde, die nog niet geleerd heeft aan den leiband van anderen te loopen, en wiens zielskrachten meer aan hemzelve en aan de algemeene moeder Natuur, tot vorming en ontwikkeling, zijn toevertrouwd, hiet daarom dit gevoel op duizend verschillende wijzen, dat eene voorname reden is; (want er zijn er meer) waarom zijne taal zoo bezwaarlijk opgeschreven kan worden. Wij daarensen, beschaafde Europeanen, verkiezen ons naar het voorbeeld onzer voorouders en tijdgenooten te rigten, en volgen allen gestadig de eenmaal aangene- mene spreekwijze. Is het toch niet verwonderlijk, en in het afgetrokken beschouwd, ongerijmd, alle Grieken, bij een innig gevoel van smart, te hooren uitroepen: *ὦν, ὦν*, alle Nederlanders: *ach! och! helaas!* en alle Duitschers: *oh! leider!* enz.?

Doch wij moeten billijk zijn, en erkennen, dat vele omstandigheden hier zamenkomen en met elkanderen die gewoonteregt versterken, terwijl de geest en uitdrukking onzer spraak, zoo met onze voorstellingskracht zaamgeweven, zoo diep in de binnenste schuilhoeken en plooijen van ons hart is in-

gedrongen, dat wij vaak onwetend en onwillekeurig die tusschenwerpfels voortbrengen; niet zoo zeer, om van anderen verstaan te worden, (want dikwijls ontslippen zij ons, terwijl wij alleen zijn,) als wel, omdat wij gedwongen worden ons gevoel uit te drukken, en deze woorden ons dan eerst voor den geest komen. Daarenboven heeft onze getroffene hartstogt niet den hoogsten trap van aandoenlijkheid bereikt, wanneer wij geluiden bezigen, om die uit te drukken. De hoogste aandoening maakt stom, en de kunstenaar, die op zijn eigen beeld verliefd werd, en hij, die eenen geheelen dag zwijgend voor de afbeelding van een paard stond, en toen uitriep: voort! was zeker oneindig meer verrukt, dan onze groote HELMERS, toen hij, na het beschouwen van het Museum van standbeelden te *Parijs*, zijn gevoel in de heerlijkste verzen uitgoot.

Ik treed eenige schreden terug.

Het is dan duidelijk en buiten twijfel, dat elk dier zekere kracht, zeker vermogen van zich uit te drukken ontvangen heeft; maar is het niet merkwaardig, dat dit vermogen niet op eens, neen, langzamerhand bij hem gaande wordt, en voor ontwikkeling vatbaar is? dat het bij vermindering van kracht en welstand, weder afneemt, en even als bij den mensch, schijnt te bezwijmen? Want, heeft niet het kiekeken eene andere, veel onvolmaaktere en eentoonigere wijs van toongeving dan de reeds volwasfene hen, en deze weder een zwakker en minder geartikuleerd geluid dan de haan? is dit niet even zoo met

met den hond, de zingende vogels en duizend anderen, en zal men dan nog aarzelen te betuigen, dat hunne tusfchenwerpfels, die kennelijk zijn, en niet met hunne overige geluiden moeten verward worden, dat dezen, even als bij den mensch, eerst de bloote uitdrukking van het aangedaan gevoel zijn, doch naderhand ontwikkeld en aangeblazen, gelijk bij ons, ook den overgang van geluid of klank tot spraak behelzen?

Om dit onderwerp volftandig te ontwikkelen, zou eene naauwkeurige kennis van de eerste gronden der toonen, en eene diepe, op vaste grondbeginselen steunende vertrouweljkheid, zoowel met den aard en de vorming der taken, als met die der muziek vereischt worden, eene taak zoo zwaar, dat slechts zeer weinigen hiertoe in staat zijn zouden; ook is er, zoover mij bewust is, bij ons, nog niets volftandigs hierover gegeven; en hoewel ik mij geenszins vermeet; bij mijne geringe kennis van beiden, iets bepaalds hierover te leveren, komt het mij niet nutteloos voor eenige denkbeelden ter toetsing der deskundigen te opperen, waartoe ik reeds vroeger enkele wenken gaf.

Sommige klinkers dan, geven, op zichzelf gehoord, reeds eenen groveren, anderen eenen fijneren, sommigen eenen meer helderen, anderen eenen dofferen klank. De O. b. v. klinkt in alle hare modulatiën grof, en geeft eenen lagen toon, die toegepast kan worden op de basstem in den zang, en de G-snaar op de viool, waar alle toonen, hoe

hoogook, dof klinken. Daarom is ook het tusfchenwerpfel, dat een norsch gevoel uitdrukt, den klink der *O* gewoonlijk toegedaan, en dus is het knorren en brommen, zoowel bij dieren als menschen, als blootgeheid beschouwd, slechts de *O* in verbillende toonen, en wel het of zonder aanblazing, waartoe vooral de *N* *nasalis* gebézigd wordt, gelijk nog duidelijk in het Franfche *non* hoorbaar is.

De *E* daarentegen geeft eenen fijneren, en vooral helderen klink, en staat dus niet in de bas, maar in eens hooger stem; welke echter hare plaats in de muziek zij, durf ik niet bepalen, voorab ook wegens hare verschillende wijzigingen; maar merkwaardig is in de taal hare kracht in sommige woorden, als *hel*, *fel*, *helder* en dergelijke meer.

De *I* en *U* zijn hieraan greifzende en geven, volgens de Nederduifche uitspraak, nimmer eenen groven klink, van hier ook het fchaterend gehuid *hi!* dat ook *hai hai* zijn kan, echter met eenig onderscheid, hetgeen men, bij eigen nadenken, ligtelijk ontdekken zal. Heeft daarentegen het taalgebruik soms de *U* in zware schallende klanken aangenomen, zoo zocht men dit gebrek, door toevloed van medeklinkers te vergoeden, als in *bulken*, *brullen*, *bulderen* enz. Veel eigenardiger was nogtans het *soos* der Grieken, en hun tusfchenwerpfel *ouzi*, dat door de opvolging van verschillende toonen in die klinkers, en hunne onderlinge zamenfmetting, niet oneigenaardig vergeleken kan worden met de dubbele toonen der muziek, vooral gelijk men die op de fluit voortbrengt.

De

De medeklinkers ineensteel, die wankloos zijn, en slechts, om zoo te spreken, den klank vasthouden, moeten beschouwd worden, even als de *tempi*, het sloven, slepen, het *pizzicato*, *copiare*, *fiactato* enz. in de muziek. Want, gelijk alleen het verspillend gebruik, en de gepaste aanwending der medeklinkers de geluiden tot spraak vormt en verheft, zoo wordt ook alleen door den uitdruk, op verschillende wijzen aan de nooten gegeven, eerst de zin van het stuk en de mesning van den toondichter verstaanbaar.

Geen volk heeft deze overeenstemming meer verwezenlijkt dan de Italianen, welke sijn, mischien zelfs te sijn en verwijfd gehoor, en wier hooge geestdrift voor muzikale voordragt, alles wat hiertoe eenige betrekking had, aan het gebied der tonkunst onderwierp, de taal aan zekere, hun voorzwevende idealen van harmonie, aan altoos huppelende, altoos min of meer dattelende melodijen ketende, en hierdoor zich den weg tot die taal baande, die geheel zang, geheel in woorden vervatte muziek is.

Van alle Italiaansche Dichters is er mijns oordeels geen, die op dit altaar meer geofferd heeft dan *MAR TASTASIO*; daarom schildert ook bij hem de muziek, en de woorden zijn haar dienstbaar. „*Caeser* (zegt *HARDER* zeer juist), *„das es ihm auch gescheh, sie zehnmal dienen: sie las den, sie umher zu kriegen und wie im Spott zu wiederholen, sie tanzt ihren Tanz, und unter ihrer Herrschaft durfte der Dichter nichts als das ihr Wohlgefällige wählen.“* Daarom is ook, gelijk dezelfde Schrijver opmerkt, bij alle Italiaansche

Dich-

Dichters *Conversazione* en Gezang heerschend; zij *converseren* zingend, zij zingen dichtend.

Zoover de overeenkomst tusfchen muziek en spraak, waarbij ik misfchien reeds te lang heb ftill geftaan. De tusfchenwerpfels, die in ééne klank, of ten minfte meestal in ééne lettergreep het onwillekeurig gevoel moeten uitdrukken, zijn ook in de toonkunst niet onbekend. Een *point d'orgue*, een snel uitgestooten achttste of zestiende, duidt daar vaak het gevoel aan, en gelijk het lid- of voornaamwoord dikwijls door zoogenoemde *opmaten* voorgesteld wordt, zoo kan ook eene kort uitgestootene noot, vóór eene lange, of vóór een *point d'orgue*, de kracht van het tusfchenwerpfel in sommige gevallen uitdrukken, b. v. *o hemel! wee mij!* enz., en zelfs wordt in de taal vaak het *point d'orgue* vooraan geplaatst.

Verder willen wij deze bespiegelingen niet voortzetten, want het is zeer nuttig eene zaak niet geheel uit te putten, opdat er voor den lezer altijd stof tot eigen nadenken overblijve, en zijne redenering de gappingen in het voorftel, zelve moge aanvullen. Gelukkig, zoo deze mijne opmerkingen aanleiding geven tot nieuwe, oorspronkelijke en vooral heldere denkbeelden, en zij den band aantoonen, die er tusfchen de kunften en wetenschappen bestaat, ter bereiking van het hoogfte ideaal: fchoonheid en waarheid.

AAN-

AANMERKINGEN.

AANMERKINGEN.

---

(1) Men vindt hierover eene belangrijke redenering bij VAN WIJN, *Histor. Avonds.* bladz. 36 en volg. wiens gevoelen hierop nederkomt, dat velen van de voornaamste Germanen, met de Romeinsche zeden en Godsdienst bekend geworden, allengs ook deze ten minste gedeeltelijk hebben overgenomen, hoewel hun de vaderlijke godenleer nog altijd min of meer heilig bleef. Echter, gaat hij voort, waren de Romeinsche Schrijvers gewoon, de Germaansche Godheden niet bij hunnen oorspronkelijken naam op te geven, maar ze naar hun Romeinsch denkbeeld te vertolken.

(2) Dit stukje van NYERUP, (de Kaper, of de Noordsche Zeeman in den voortijd,) dat zoo juist den geest der oude Noordsche helden schildert, is hier

hier geheel onbekend, gelijk de meeste voortbrengelen der Deensche dichtkunst, die, om dit in het voorbijgaan op te merken, aan zoodanige stukken zeer rijk is, en in de Romancen en Balladen van OEHLENSCHLAEGER, INGEMANN, STAFFELDT, RAHBEK, BAGGESEN en ABRAHAMSON eenen schat van volkspoëzij bezit, die bij ons haars gelijke niet heeft; het zal dus mischien niet onaangenaam zijn, dat ik hier eene vertaling van de eerste strophen geve:

Op mijn vijftiende jaar, toen werd mij het huis
Van vader en moeder te ang,
En 't wapengekletter en 't speerengedruisch
Doorgalnde mijn hart met gezang;
Ik droomde, ik verlangde mij, 'k weet niet al wat,
Ik was nooit meer vernoegd, bij de rust die ik had
Aan den oever.

Op den heuvel nabij klom ik daaglijks met smart,
En staarde in de stormende zee,
Dan klopte mij ruimer 't benepene hart,
En vloog met de golleven mee.
Zij rollen vrij voort van 't verafzijnde strand,
En vinden geen' keten, geen' dwingende hand
Op de zeeën.

Eens

Eens zag 'k, als een pijl, uit den koker gevlugt,
Op de golven een' zeilenden boot;
Toen klopte mij 't hart van een' naamlooze zucht,
Nu wist ik toch raad voor mijn' nood;
Ik greep mijn roestig vaderlijk zwaard,
En voer zonder zorgen van huis en van haard
Op de zeeën.

Op mijn zestiende jaar overwon ik alree
Den vijand, die roekloos mij schold;
Ik floeg hem omver en werd heer van de zee,
Die vergeefs mij gebreideld omrolt;
'k Veroverde steden en schatten en land,
En verdeelde den buit met milddadige hand
Op de zeeën.

Wij vulden den schuimenden beker met lust,
Of dronken den drank van de Goôn;
Wij dwongen op zee ieder naadrende kust,
En 'k roofde eene maagd tot mijn loon;
Zij weende drie nachten, toen was zij getroost,
En wij vierden de bruiloft, van stormen gekoosd,
Op de zeeën.

K

Ook

Ook eenmaal bezat ik een vorstelijk slot,
En praalde op een' heerlijken troon,
Maar zorgen en angst gaf mij 't nijldige lot,
En rampen beknelden mijn kroon;
Ik leed het één' winter, toen viel 't mij te lang,
En ik dorste naar bloed en naar 't stormgezang:
Op de zeeën.

En eindelijk vliete die winter, zoo lang,
En de ijschoel dreef weg van de ree;
Maar de golven brulden den ouden zang:
Op helden! naar zee! naar zee!
En de bruischende winden met woest geluid,
Zij lokten den zeeman tot zwerfen uit:
Op de zeeën.

Toen werd ik als van eene Godheid gegaagd,
Ik hoorde slechts 't golvengedruisch;
Ik deelde mijn goud niet wien het behaagt
En sloeg mijne kroonen tot grais;
'k Toog arm, als voorheen, met een schip en een swaard,
Weér vrolijk en vrij tot etne omlogsvaart:
Op de zeeën, enz.

Vin-

Vinden wij hier niet bijna denzelfden geest, als in het bekende lied van GIBBERT JAFIE; *Tjesk Moars See Aengfte?*

(3) De Provençaalsche Troubadours, die zich alom verspreidden, bragten het eerst smaak voor de poëzij aan de verschillende hoven, en daar werden hunne schriften gretig gelezen en vertaald; ook in het Nederduitsch had men reeds zeer vroeg dergelijke stukken, en vermits MAERLANT, STOKK, VAN VELTHEM en hunne tijdgenooten de Kronijken uit het Latijn plagten te vertalen, zonder van oudere Hollandsche Geschiedschrijvers melding te maken, (want de oude Hollandsche Kronijk van 1254 is weinig beduidend: zie YPEY, *Geschied. der Nederl. Tale*, bladz. 314.) komt het mij uiterst waarschijnlijk voor, dat de door MAERLANT genoemde Dichters alleen romans en dergelijken geschreven of overgezet hebben. Dit gevoelen wordt bevestigd door hetgeen wij zelve bij MAERLANT lezen, *Sp. Hist.* P. 4. B. 1. Hij spreekt van KAREL den Grooten:

Die Walsce boucken lieghen van hem,

Die uten walscen van aerlem

Clays verbrechten scone dichte

Daer scone woirde in zijn en lichte.

Ook de Heer BILDERDYK (*Nieuwe Taal- en Dichtk. Versch. D. 4. bl. 155.*) heeft eenige fragmenten van zekeren ouden ridderroman uit dien fabelkring uitgegeven, welke hij gist van dien Dichter te zijn; en dezelfde Geleerde geeft ons, in het eerste deel zijner

Taal- en Dichtk. Verscheidenh. bladz. 160, eenige fragmenten van NOIJDEKYN, die evenzoo den romantischen geest ademen en uit het Fransch (Walsch.) vertaald schijnen te zijn. Vergelijk ook SIEGENBEEKS *Verhand. over de Nederd. Spelling*, bladz. 73.

(4) Men zou ons het woord *wijf* kunnen tegenwerpen, dat niet alleen bij ons, maar ook in alle overige Germaansche talen, onzijdig van geslacht is, doch de afwijking spruit uit de veranderde beteekenis. *Wif* toch beduidde oorspronkelijk, naar hetgeen BILDERDYK uit een zeer oud Frankisch handschrift bewezen heeft, den uterus; misschien ook wel de vrucht zelve, in welk geval het wel hetzelfde zijn kon met ons *wicht*, daar de *F* en *CH* vaak verwisfeld worden, gelijk HUYDECOPER ergens uitvoerig aantoot; daarom was het, als iets onbepaalds of onzekers, geslachtloos; en deswegens was de onkiesche benaming der vrouw naar het geslacht, in het Angel-Saxisch: *luif-man*, waarvan men later het woord *man* afgelaten heeft. Vergelijk Aanmerk. 6.

(5) Bij de meeste volken heeft de liefde stof tot de gelukkigste mijthen en meest dichterlijke spelen gegeven, maar geene fabelleer heeft, mijns bedunkens, iets opgeleverd, dat met de Grieksche dichting eenigermate vergeleken kan worden, en bedrieg ik mij niet, dat schittert hier deze hartstogt met een reineren glans, dan men gewoonlijk uit de meest zinnelijke tafereelen der oude Schrijvers op dit punt, wil toestemmen, terwijl echter de

Na-

Natuur alleen de gids dezer fabel blijft. Maar in de Noordſche *fage* herkent men daarentegen de hooge waardij van de vrouw, als een kuisch, rein, onſchuldig en heilig wezen, dat niet bloot een voorwerp van begeerte, maar tevens, en wel voorname-lijk, van hooge vereering was.

(6). Het ſchijnt min of meer moeilijk het eigen-dommelijk geſlacht van dit woord te bepalen; daar het bij de Ouden zoowel den *man* als den *mensch* beteekende; deze bepaling ligt in de volmaakte kennis van de kracht der aanblazingen en grondklan-ken. De wortel *ma* (zegt BILDERDYK) geeft kracht te kennen, en vandaar *man* uit *ma-en*, doch mijns oordeels werd het woord geboren dadelijk als beeld van het onderwerp, want de korte *A* had de uitſmelting in *E* niet noodig, die alleen de lange klan-ken vormde, gelijk *zien* van *zi-en*, *doen* van *do-en* enz. Behalve dat heeft de oude Germaansche godenleer den Halve-god *Mann*, en deze is beide-taaktakken eigen. Hiermede is het Latijnsche *mas* en het IJslandsche *madur*, in genitivo *mans* verwant, zoodat men hieruit tot het mannelijk geſlacht zou mogen beſluiten. De geſlachteloosheid van dit woord wordt daarentegen weder aannemelijk uit het Angel-Saxiſche *man* en het oud Franſche *hom*, nu *on* (men). De waarheid is, dat het naar het verſchillend ge-voel des ſprekers onzijdig zijn kan, offchoon eigenlijk mannelijk van geſlacht; het werd namelijk dan eens bepaald, dan eens onbepaald gebruikt; in het eerste geval beduidde het bij uitfluiting den *man* (*vir*) en

was dan noodwendig van het mannelijk geslacht; in het andere geval beteekende het in het algemeen het menschelijk geslacht in tegenoverstelling tot anderen, en was onzijdig. Het Angel-Saxifche *Womū-man* is dus niets anders dan *homo cum utero*, en beantwoordt min of meer aan ons *vrouw mensch*; zoo zegt men ook nog in het Engelsch: *a she asf, a she cousin*; verg. BILDERDYK'S *Verhand. over de Gefl. der Naamw.* §. 80.

(7) Zeer vele Zelfftandige Naamwoorden zijn uit Bijvoegelijke Naam- of Werkwoorden gefproten, hetzij van de onbepaalde wijs, hetzij van het participium activum of passivum. Breeder vindt men dit betoogd in BILDERDYK'S aangehaalde Verhandeling over de Naamwoorden.

(8) Het is opmerkenswaardig, dat oudtijds in vele Germaansche tongvallen, dit bepalend lidwoord eenen sterkeren toon gehad heeft. Men ziet dit nog in het Deensche en Zweedsche *den*, waaruit het aantoonend voornaamwoord *denne* (deze) voortgevloed is; ook het Engelsche *the* wordt te Londen min of meer met eene drukking van de tong uitgesproken, terwijl de Duitscher aan zijn lidwoord *der*, eenen, naar de Grieksche *η* neigenden klank geeft; ook in sommige Nederduitsche dialecten heeft dit plaats, zoo als in de Vlaamsche en Amsterdamsche, offchóon met eenig onderscheid. BILDERDYK en WILLEMS hebben dit breedvoerig ontvouwd, tot wie wij dus verwijzen. Ook de oude Duitsche taalfranken, het Ijslandsch, Moeso-Gothisch, Angel-Saxisch enz. legden

den meer klank in het artikel, dan wij tegenwoordig. Bij deze gelegenheid teekenen wij nog aan, hoe de uitspraak des medeklinkers in de latere tijden, bij de beschaving der spraak, verzacht is geworden; de oude Noordfche *TH* namelijk, die zoo het fchijnt eenen klank gaf, niet ongelijk aan de Engelſche *TH*, is vooral door de nedertongvallien tot de eenvoudige *D* verzacht, zoo als men uit de vergelijking met het oud Zweedsch, vóór de tijden van **STEEN STUKE** den ouden, zien kan, en ook uit de tegenwoordige Duitſche Provinciaal-dialekten blijkt. Dit verſchil is inzonderheid belangrijk wegens de vermenging der ſtammen, en zou miſchien nog tot eenige leiding kunnen dienen in het bepalen der volkſtammen, in de oude Duitſche geſchiedenis.

(9) Men begrijpt, hoop ik, dat hier van de tegenwoordige beteekenis, niet van de oorfpronkelijke kracht van dit pronomen reciproocum geſproken wordt. Want eigenlijk is het niets anders dan de regelmatige buiging van *zij*, hergeen het Duitſche *du*, dat *dig* maakt, en het Ijſlandſche *su*, gelijk het Moefo-Gothiſche *Si*, en onze oude Schrijvers, die niet zelden *zij* in plaats van *zich* gebruiken, klaar vertoonon; hieruit blijkt tevens de waarheid van het op eene andere plaats door mij betoogde, dat het onderſcheid der geſlachten in de perſoonlijke voor-naamwoorden in den vroegſten tijd, niet of weinig in acht werd genomen, (gelijk men dit nog hier en daar bij het landvolk vindt) en dat de aanblijzing, op verſchillende plaatſen verſchillend, grooten-

deels de aanduiding voor den derden persoon gaf. Onze oude Schrijvers gebruikten voor het pronomen *reciprocum* ook zeer dikwijls het persoonlijk voornaamwoord *hem* of *haar*, even als nog heden in het Engelsch plaats heeft.

(10) Enkele voorbeelden van werkwoorden met dit voorzetsel *van* zamengesteld, zijn mij voorgekomen in een zeer oud getijdeboek, dat, wat de taal aangaat, denkelijk tot de 13de eeuw behoort. Edoch deze zamenstellingen zijn nimmer te wettigen, en moeten enkel als verbasteringen of taalfouten aangemerkt worden.

(11) Sommige voegwoorden zijn in hunnen oorsprong eigenlijke voorzetsels; *mede* b. v. is *met*; (*cum*) en van hier dan ook de zamenvoeging met verba, die anders niet geoorloofd zijn zou.

(12) Men merke hier op, hoe de dubbele *L* in verschillende talen van klank veranderde. Het Grieksch sprak die misfchien uit als *LJ*, of de Romein gaf bij de overneming, er deze uitspraak aan. *Al-jus*, waaruit nu ook begrijpelijk wordt, waarom de *A* in dit woord bij de Dichters kort is; *auctoritate* zeggen de gewone Grammatici, zonder de oorzaak na te speuren, die niet of zelden in de luim van den Poëet, maar veeleer in den oorsprong der woorden gezocht moet worden. Het Italiaansch echter heeft de uitspraak zuiver: *bel-lo*, *nul-lo*, *appel-lo*, en vormt de *LI* of *LJ* door de *GL*, *egli*, *cogliere*, *voglio*, *bataglia*, *famiglia*, *togliere*, *figlio*. Het Spaansch heeft integendeel den klank van *lj* of

of *li*: *llamar*, *alla*, *Castilla*, *hallar*; (spreek uit: *ljamar*, *alja*, *Castilja*, *haljar*;) de zuivere *LL* wordt weder erkend in Portugal, waar men veelal de oude Spaansche uitspraak bijbeheld, en de *LJ* door *LH* vormde: *colher*, *melhor*, *olho* enz. En dit geeft mij weder aanleiding, om de oorzaak dezer onzuivere *L* in vele woorden, op te geven. Dit Portugesche *colher* b. v. en het Italiaansche *cogliere* is samengetrokken van het Latijnsche *colligere*, dat weder van het Grieksche *συλλέγειν* is. De *G* had, zoo het schijnt, bij de Romeinen, eenen tweeledigen klank; vóór de *A*, *O* en *U* harder, en smeltender integendeel bij de zachte klinkers, *E* en *I*, zoodat *colligere* op de Italiaansche wijs werd uitgesproken. Daar de *I* nu van nature kort was, werd zij in de ontaarde volkstaal tot scheva verminderd, en vandaar de nieuwe vorm *cogliere*, *colher*, dat men in *Frankrijk* op eene andere wijs tot *cueillir* ineen-drong. Het Fransch, dat nimmer zeer regelmatig was, en meestal zijne taalwetten naar de uitspraak inrigtte, onderscheidde deze verschillende uitspraak niet door de spelling; *ville*, *celle*, *quelle*, *malle*, *rebelle*, *aller*, hebben de *L* zuiver, maar in *fille*, *bataille*, *famille*, *quille*, *paille* wordt de *I* gehoord, waarvan de oorzaak veelal in de afleiding dezer woorden te zoeken is. Hetzelfde heeft ook met andere medeklinkers plaats; zoo verandert het Latijnsche *somnium* in het Italiaansche *sogno*, *omnis* in *ogni*, *ne unus*, of *non unus* wordt in het Portugeesch *nenhun*, in het Italiaansch *niuno*, het La-

tijnsche *seno* schrijft men in Portugal *senho*, terwijl de beteekenis echter verandert, en *domina* wordt in het Spaansch *doña* of *duena*, terwijl de *N* in het Italiaansch zuiver blijft.

Bij deze gelegenheid kan ik niet nalaten aan te merken, dat onze gewone uitspraak van het Latijn, indien men slechts den aard dezer taal gadeslaat, verre is van de echte uitspraak der Romeinen, en dat hoe ook de Provinciaal-dialekten en de latere volksverbastering daarin verandering te weeg gebragt hebben, de Zuidelijke talen en vooral het Italiaansch nader daaraan komen, dan wij ons veelal verbeelden, zoo als ik dit mischien in het vervolg wel zal kunnen toonen.

(13) Wij hebben te dezer plaatse alleen dien klank opgegeven, die onder de beschaafte standen aangenomen en in de letterkunde gewettigd is, want het behoeft geene aanwijzing, dat de *E* onder een groot gedeelte des volks eenen vermengden, en naar de Grieksche »trekkenden toon uit; maar desnietteenstaande heeft men in onze schrifttaal een woord, dat sedert lang het burgerregt verkregen heeft en dien klank huldigt, ik meen het bijwoord *oudsher*, dat de korte *E* rekt; doch het hiervan afstammend adjectivum *herkomstig*, valt weder onder den gewonen regel. Dikwijls hoorde ik ook dezen uitgerekten toon aan de *EI* geven, in de woorden *heir* en *meir*, en even zoo aan sommige substantiva, wier grondklank zoowel de *E* als de *A* is, b. v. *perel*, *kerel*, *peerd*, *wereld* enz., edoch nu te onregte. De *EI* kan nimmer gewijzigd

zigd of vermengd worden, als zijnde eene zamensetting van twee zuivere klinkers, die zich bij de zamentreffing dadelijk ineenfmetten, waarom ook de Hoogduitsche uitspraak oneigenaardig is, en enkel aan de verbinding der *A* met de *I* beantwoordt, welke spelling ook nog door eenige Hoogduitsche Schrijvers gevolgd wordt; bij ons echter zou zij verkeerd zijn, en *HOORR*, die gewoonlijk *hailig* en *vailig* schreef, gaf te onrecht toe aan de volksuitspraak, die dezen tweeklank rekte en zwaarder maakte. — Daar wij nu eenmaal aan dit onderwerp gekomen zijn, mag ik niet nalaten tevens op te teekenen, hoe bij onze oude Schrijvers de lengte van dien *E* klank niet in alle woorden dezelfde was; eene fijne onderscheiding, die het gros der taalmeesters niet in het oog viel, maar tot het zangerige onzer taal behoorde en eene melodie opleverde, welke voor den nakomeling verdwenen is. Men spelde toch de meeste woorden met de enkele *E*, zoo lang de verdubbeling niet stellig gevorderd werd, als *heer*, *heren*, (*domini*) maar moest de klinker gerekt worden, dan kwam er de scharp (*e* of *i*) achter, die de sylbe langzamer deed uitspreken: *heer* of *heir*, *heeren*, *heiren*, en die *I* had genoegzaam den toon van onze tegenwoordige *J*; doch vermits de uitspraak der *ei* later gezuiverd en korter geworden is, moet deze tweeklank in opgemelde woorden den gewonen klank getrouw volgen. Wat nu betreft de vermengde klankduiding in de woorden *paerd*, *kaerel*, *waereld* en anderen, dit is waarschijnlijk eene

na-

navolging van de Deensche uitspraak der *AE*, zoo als die plaats heeft in de woorden *sjael*, *kiaelne*, *daekke*, of wel de oudtijds bekende onzuivere *E*, die nog bij het volk gehoord wordt. Te dezer gelegenheid is het niet ongepast, nogmaals op het vroeger door ons gestelde terug te komen, dat de gewone en meestal zeer oude volkspraak in onze letterkunde zeer verwaarloosd, en integendeel bij de naburen, zelfs in Vlaanderen zeer veel in acht genomen is; vandaar de Deensche *AA*, die bij ons onder de geringere standen, en vooral bij het landvolk, algemeen bekend is, vandaar de Duitsche lange *E*, met den onzuiveren toon enz.

(14) Ter aanduiding van deze scheva gebruikten onze oude Schrijvers onverschillig de *E* of de *I*, en uit dien hoofde vindt men bij hen in sommige woorden, welke tegenwoordig met *UU* gespeld worden, den klinker met de *I* verlengd, zoo als *muir*, *huir*, *fuiren*, *duiren*, welke men evenwel ook *muer*, *huer* enz. geschreven vindt; deze toonlooze *I* evenwel heeft in de uitspraak eenige verwarring te weeg gebracht, en het denkbeeld doen geboren worden, dat de Ouden den tweeklank *UI* sterker beminden dan wij, hetgeen met de erkende zachtheid hunner spraak strijden zou. In het Fransch had men een dergelijk verschijnsel, maar de *I* is daar door de gewoonte (*auctoritate* zouden de Grammatici zeggen) verhelderd en heeft eenen tamelijk langen klank gekregen; ik bedoel eenige woorden, die uit het Latijn overgenomen en daaruit samengetrokken zijn, b. v. *traduire*, *fuir*, *luire*, *cuire* van het Latijnsche *traducere*, (in het

het Italiaansch versmolten tot *tradurre*) *fugere*, *lucere*, *coquere*. Doch welke oorzaak heeft op deze *I* het gewigt der uitspraak of de drukking der tong doen leggen? Wij zullen zien, dat er eene taalkundige reden bestond, die dit uitwerkte. Het verbum *fuir* (oudtijds ook wel *fuyre*) is uit het Latijn overgenomen, waar het de zachte *G* bevatte; doch deze, bijkans gelijk aan de Fransche *G*, werd in vele provinciaal dialekten, als onze *J* uitgesproken en ook omgekeerd; gelijk de Heer BILDERDYK, in het voorbeeld van *giorno*, gesproken uit het Latijnsche *diurnus*, aanwijst), en achter eenen klinker geplaatst, die zuiver bleef, trok zij natuurlijk den toon tot zich, daarenboven is de *U* in het Latijnsche werkwoord kort.

Het Fransch is eene taal, welke, zoo als wij meermalen gelegenheid hadden op te merken, zich weinig aan taalregelen stoorde, en gewoonlijk de luim des volks huldigde. De korte klinkers der Latijnen werden door hen dikmaals verlengd en de lange ook wel verkort. De *Y* in het Latijnsche woord *satyra* is kort, terwijl zij in het Fransche *satyre* lang is; *aridus* is in de eerstgenoemde taal kort, in het Fransch is *aride* lang. Deze ongetoemde vrijheid is wel de voornaamste reden van de weinige welluidendheid der Fransche verzen, die verre voor de onzen moeten onderdoen, en waarvan de maat en de uitspraak zeer dikwijls met elkander in strijd zijn, geheel anders dan in het Latijn, al moge dit ook zoo schijnen.

(15)

(15) In het oud Hollandsch en zelfs in onze huidige omgangspraak, die dikwijls de oude vormen eert, in spijt der latere taalwetten, vindt men eene merkwaardige onregelmatigheid ten aanzien der onbepaalde wijs. Deze nam dikwijls eene *E* achter zich, en zoo schreef men b. v. *stane*, *doens*, *houdens*, *gans* enz., in stede van het gewone *staan*, *doen*, *houden*; **HILDEBRDYK**, in zijne spraakleer hierover handelende, meent, dat dit de scheva of toonlooze *E* is, die door de zoetheid der oude taal soms gevorderd en alleen welhuidendheidshalve aangehecht werd; de Hoogleraar **KINKER** daarentegen, in zijne beoordeeling van dit werk, wil liever hier een *gerundium*, *supinum* of iets dergelijks zien, en beweert dat de gewone infinitivus deze *E* nimmer geduld heeft; doch hierin vergist deze Geleerde zich grootelijks; **MAERLANT** en **VAN VELTHEM** ⁸⁸ Eggen mij reedst bij de hand, en zie hier eenige voorbeelden, die de ongegrondheid van dit gevoelen klaar aantoonen:

*Omme dat men niet en woude
Dattens jemene wreken soude.*

MAERLANT Sp. H. P. I. B. 3. C. 55.

*Winde, die altoos plagen
Te doene ons Heren gebos.*

MAERLANT Sp. H. P. I. B. I. C 5-

Die

Die God verboet in verkoetne finne

Te dragene te Rome in die stat

Edele te gravene 's onse Vrouwe na dat.

VAN VELTHEM, *Sp. H. B. I. Cap. 17.*

Men soufe vane.

VAN VELTHEM, *Sp. H. B. I. Cap. 47.*

Daar men hem dede ons verstante.

VAN VELTHEM, *Sp. H. B. 2. Cap. 4.*

Men toone mij nu in een' dezer volzinnen iets, dat naar een gerundum of supinum gelijkt. Ik zou dus tot het gevoelen van den Heer BILDERDYK overhellen, ware het niet, dat de overeenstemming met den tweeledigen infinitivus der Angel-Saxische verba mij grond gaf om op eenen verlengden vorm te denken, te meer daar ~~nocht~~ voor zijn tegenovergesteld gevoelen desaangaande geene geldige redenen aanvoert. (Men zie slechts zijne *Grammat. Mosfu-Gothica et Anglo-Saxonica* in den *Thesaurus linguarum Septentrionalium*.) Deze mijne meening verkrijgt nog grootere waarschijnlijkheid, indien men ziet, dat de overoude *Skra van Neugarden*, eene wet uit de 12de eeuw, den infinitivus door *de* pleegt te verlengen: *atende, comende, clagende* enz. b. v. *Aldus to haldende allen dhen, geven de den beschedhmen hef plage to sokende bi water unde bi lande.* Deze uitrekking van den infinitivus is zelfs meermalen door der tale onkundige Schrijvers niet begrepen, zoodat zij er de sluitletter *N* achteraan hingen. Een voorbeeld

beeld hiervan geeft mij *Onser Vrouwe Ghetide te Metten*, Handschrift uit de veertiende of vijftiende eeuw; daar lees ik: *Doestu om te verlosfenen den mensche aannemen woudest*. Deze aangevoegde sylbe en toch kan onmogelijk op *mensch* slaan en werd nimmer op zulk eene wijs aangehecht; maar, dit brengt mij op het denkbeeld, dat mischien door deze verbasteringen vele zoogenoemde frequentativen geboren zijn, die namelijk, welke den uitgang *nen* hebben, als *rekenen* van het oude *reken*, waarvan *reeks*, *regen* van het oude *regen*, in het Engelsch nog *rain*, enz. hetgeen dan ook de zwaarigheid zou oplossen, dat velen dezer verba geene frequentative beteekenis hebben aangenomen. Edoch veeltijds werd ook slechts wegens het rijm of welluidendheidshalve de *E* aangevoegd; zoo lees ik in een Zwabisch minnelied van den Markgraaf HEINRICH VAN MEISSEN:

Was hat die Welt ze gebene mē,

.....
Danne wibes minne alleine?

Hoe het zijn moge, ik wil het aan de aandacht der taalkenners hebben aanbevolen. Maar iets diergelijks heeft, zoo ik mij niet bedriege, in het Latijn plaats, waar de verba in de eerste tijden op *ier* uitgingen, hetgeen men nog wel bij de Dichters uit de eeuw van AUGUSTUS, inzonderheid bij VIRGILIUS aantreft.

Tes-

*Testor cara Deos, et te germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.*

AEN. IV. vs. 492.

*Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partes petere agmen eisdem
Partibus ex isdem, et summa dominarier arce.*

AEN. VII. vs. 68.

(16) Het Portugeesch is de taal der herderpoëzij en der teedere minnekoerijen; de Spanjaard, fier en vol geestdrift voor godsdienst, roem en geliefde, gaf zijne Romancen meer ridderlijke krachten, en vermengde, zoo als FLORIAN te regt opmerkt, den krijgsoeroem overal met de teedere gevoelens van zijn hart; in Portugal daarentegen was men zoo hoog niet gestemd, en de minneliederen namen er eenen eenvoudigeren, herderlijken toon aan, hetgeen zelfs overal in de taal op te merken is; geest rijk heeft ook naar evenredigheid meer landelijke liederdichters opgeleverd dan Portugal: RIBEIRO, BACELLAR, CAMOENS, FERREIRA, GÓLHO, GONZÁLES, RODRIGUES LOBO, SAA DE MIRANDA, MONTEMAYOR, schrijver van de *Diana*, hoewel hij dit werk en zijne meeste gedichten in het Spaansch geschreeven heeft, en meer anderen munten in dit vak uit, en de oude *Romanceiros* en *Cancioneiros* weërgalmen van herderlijke minnezangen en landelijke beschrijvingen en beelden. Ik ken niets bevalligers dan velen dezer

L

een-

eenvoudige liederen en *motets*, b. v. het nevenstaande, dat omnavolgbaar is:

*Nam posso dormir as noites,
Amor nam as posso dormir.*

Desque meus olhos olharom

Em vos seu mal e seu bem,

Se algum tempo repousarom,

Ja nenhuma repouso tem;

Dias vam e noites vem,

Som vos ver, nam vos ouvir;

Como as poderei dormir?

Meu pensamento occupado

Na causa de seu pensar,

Acorda sempre ho cuidado,

Para nunca desculdar:

As noites do repousar

Dias fao ao meu sentir.

Noites de meu nam dormir.

To-

Todo he bem he ja pasado,
E pasado em mal presente;
O sentido desvelado,
O coração descontente;
O juizo que ysto fense,
Como se deve sentir,
Pouco leixara dormir.

En het bevallige liedje van CAMOENS:

Verdes são os campos
De cor e limão;
Así são os olhos
Do meu coração.

Of zijne Romance:

Na fonte esta Leonor,
Lavando a talha e chorando;
A's amigas perguntando:
Quem he o meu amor?

Al vindt men ook in deze kleine dichtstrijke bloesems dikwijls sporen van valsch vernuft, de hartelijke, bevallige geest, die er in doortraat, neemt ons onwillekeurig in en verplaatst ons dadelijk in die schoone gewesten, waar de Troubadours bleiden en de romantische droomen gadoomd werden.

Daarom munt ook de onsterfelijke dichter der Lusiaden juist in die plaatsen uit, waar hij de natuur en landelijke tafereelen schildert, gelijk in de beroemde episode van INEZ DE CASTRO, in de beschrijving van het toovereiland, waar VASCO DA GAMA en zijne togtgezellen aanlanden en elders. In dezen dichter herkent men den romantischen geest nog, die ook in ARIOSTO ademde, maar door FERREIRA, COELHO en hunne school uit de Lusitanische dichtkunst verdrongen werd. Tot een staaltje der elegante idyllenpoëzij, geef ik hier eene vertaling van het begin der beroemde Elegie aan de Mei van ANTONIO FERREIRA:

De Mei komt, met myrthen en rozen bekranst,
Met dartele spelen en zang;
Van Venus en Amor geleid en omdanst,
Nu vlugt het verdriet en de dwang;
Van hier nu, gij zorgen, met donker gelaat!
Het lied is de vreugde gewijd;
De Mei took de velden in bruiloftsgewaad,
En de dichter vereeuwigt dien tijd.
Nu schittert de zon in haar heldersten gloed
Aan den reinen aetherischen trans,
Nu koeten de Zephirs 't ontruste gemoed,
En de wolken verlaten ons thans.
Van starren omringeld befehijnt ons Diaan
Met dien zachten verteedrenden lonk,
Als toen ze den zilveren wagen liet staan
En in d'arm van Endymion zonk.

De

De kab'lende zee, en het geurige veld,
En de dag, aan den hemel verguld,
Zij roepen de vreugd, van de liefde verzeld,
En den zang, die de harten vervult;
De Gratiën weven voor Venus een kroon
Van myrthen, op Cyprus geplukt,
En ontvlammen de toerts voor haar dartlenden zoon,
Dien nimmer zijn aanslag mislukt;
Het schatert van juichen, van zang en gekoat,
Does kweeft het verteederde lied,
Die beitel den naam der geliefde in het hout,
Waar enkel Diana hem ziet, enz.

FERRERA was een der beste dichters van zijnen tijd in den zoogenoemden klasieken trant, en toen begon de oude Romantische volkspoëzij te verkwijnen; hetzelfde had eene eeuw later bij ons plaats; na de dagen van SWIEGHEL en HOOFT, werden de oude volksliederen, die hier nimmer welig getierd hadden, ten eenemaal verwaarloosd en vergeten; en taal en poëzij werden deftiger en meer kunstig. *Het daget uit den oosten*, *Het kind van Graaf Floris V*, de Romancen en Liedekens van COORNHERT, BREDERO en hunne voorgangers zijn de meesten slechts bij name bekend. Hoe jammer voor onze letterkunde!

(17) Deze gissing wordt nog waarschijnlijker, wanneer wij overwegen, dat vele oud Engelsche woorden op TH (de oud-Noordsche θ) sloten, welke naderhand, bij eene meerdere beschaving en

verzachting der talen, in de eenvoudige *D* of *ST* eindigden. Zoo heeft men *the tenth*, *de tienste* of *tiende*, *kunde* en *kunst*, *vond* en *vonst*, *gonde* en *gonst* of *gunst* en meer anderen. Ik durf niet beslissen, of deze letterwisseling niet even zoo in sommige eigennaamwoorden gevonden wordt, (b. v. in den oud Noordschen naam *Adelstan*, die mijns oordeels eigenlijk *Adelthan* gespeld en uitgesproken werd, en zamengefeld was uit *adel*, (nobilis) en *than*, eene zekere waardigheid, beduidende dus eenen edelen *than*; zoo had men ook *Abelberd*, *Adelard*, *Adelgonde*, en meer anderen. Zie hierover vooral het vroeger aangehaalde werk van VEDEL SIMONSEN, D. I.

(18.) Tot dezen regel behooren inzonderheid de praeterita dier verba, wier wortel op *D* of *T* sluit, als *zitten*, *hoeten*, *laten*, gelijk dat van zelf spreekt. De overigen echter kunnen ook op deze wijs opgelost worden, en alsdan verdwijnt de schijnbare onregelmatigheid der ongelijkvloeiende praeterita, die dikwijls een sloen des aanstoots voor de taalmeesters was. Want de latere inrigting dazer praeterita gaf hun denzelfden uitgang als aan het praesens, slechts niet veranderden worteltoon.

Tot verdere ontwikkeling en staving van het boven in den tekst voorgestelde, geven wij eenige stalen op, die onze meening duidelijk zullen maken.

Weten, in den onvolmaakt verledenen tijd *ik wist*, van het oude *wisfen*, waarvan bij ons nog *gewis*,
ge-

gewise, (conscientia) *vergewisfen*; (*) in het Duitsch is deze vorm in gebruik gebleven en men heeft alleen het verbum *wisfen*, in het Deensch *vide*, in imperfecto *jeg. vidste*; in het Zweedsch heeft men weder onzen vorm *att veta*, maar kent ook den anderen. Dit Deensche imperfectum wordt nu terstond de afskapping der *E* bij ons, want de *D* wordt bij hen weinig of niet gehoord.

Zoeken; bij ons in het praeteritum *ik zocht*, door de vermeniging of liever verwisseling der klanken *Ō*, *OE*, (de Duitse *U*) *Ö*, en het Engelsche *OU*; het Duitsch heeft *suchen*, *ich suchte*; het Engelsch *to search*, (dat het Fransche *chercher* is) *to sought*; het Deensch *at søge*, *jeg. søgte*.

Denken, geeft *ik dacht*, van het thema *denken*, dat de eerste en oorspronkelijke vorm is, evenals van *van* of *fahen*, (het Gothische *fahan*) ons *wougen* en het Duitse *fangen* afkoom; want oudtijds bekleedde de enkele *H* meestal de plaats van de latere *CH*, dit ziet men nog bij de Zwabische minnezangers: *angefiht*, *fuh*, *wauht* enz. en nog meer in het Moeso-Gothisch. Dit oude werkwoord *dahan* dan maakte het imperfectum *ik dachste*, dat men in het Duitse *ich dachte* herkent. Van den lateren vorm *denken* is daarentegen het Deensche *jeg. tænkte* overgebleven.

Willen, in imperfecto *ik wilde*, dat regelmatig, of zoo men wil, gelijkloijend, *ik wou*, dat van vreem-

(*) Het Friesch heeft *witten*.

zweenden oorsprong is, namelijk van den zwaarde-
ren tongval *wollen*; het is gelijkvloeiend, maar heeft
den uitgang *de* verloren, gelijk blijkt uit het Duit-
sche *ich wollte* en het Engelsche *I would*; bij onze
oude schrijvers vindt men veelvuldig *ik woude*, en
even zoo is het met *ik zou*.

Listen, in den verledenen tijd *ik liet*; deze lichtere
tongval is in het Engelsch bewaard, intmids daar
vinden wij het verbum *to let*.

Staan, in imperfecto *ik stond*, oudtijds *ik stœd*; zie
de Verhandeling blad. 99.

Houden, waarvan *ik hield*, van den infinitivus
hullen of *hilden*, die nog zeldzaam bij oude schrijvers
en in staatsstukken, in het Geldersch gesteld, voorkomt.

Doen (oorspronkelijk *do-en*) geeft *ik deed*,
verbasterd van *ik daed*, a verbo *da-en* of *da-
den*, (*) dat nog in het oude *dadigen* en *verda-
digen* bewaard wordt, bij vóórzel te vinden:

En tegens alle magt der vijanden verdadigt.

Ook het Duitsch heeft *ich that*; maar het Engelsch
I did, met den toon kort. Dit oude praeteritum
daed is mijns oordeels ontstaan door de volksuit-
spraak der *A*, die, onzeker zijnde, van sommigen
door de letter *O*, van anderen weder door de *A*
werd aangeduid.

Over het algemeen kan men niet te dikwijls doen
opmerken, welk eenen grooten invloed de onder-
schei-

(*) Ook het Friesch heeft *dwarn*.

scheidene talen en tongvallen op elkanderen gehad hebben, en dat nergens en nimmer één dialect alleen en onvermengd gesproken werd. Het Engelsch en het Deensch onder anderen, hebben veel meer op onze taal gewerkt, dan men gewoonlijk meent, zoo als wij later zullen opgeven; wij merken bij deze gelegenheid nog slechts aan, hoe de Deensche *D* bij ons in oneindig vele woorden ingevoegd is, waar zij er eigenlijk niet behoorde, hetgeen men door eene vergelijking met het Zweedsch, dat even als met het Schotsch, (zie COXE'S reizen) ook met het Nederduitsch vele overeenkomst heeft, bespeuren kan. Zoo is de *D* in ons *vinden*, *ander*, *branden*, waarschijnlijk van dien oorsprong, tenzij men aanneme, dat dit alles uit een' of anderen oud Duitschen dialect herkomte, maar niet hooger dan tot in Denemarken zij doorgedrongen.

Het is zeer belangrijk waar te nemen, hoe veel meer het Zweedsch met onze taal overeenkomt, dan het Deensch, en hoe vele woordvormen deze eerste met ons gemeen heeft. Zoo vind ik daar b. v. *att weta*, (weten) *sprak*, (spraak) *nam*, (naam) *hög*, (hoog) *att ropa*, (roepen) *blomma*, (bloem) *köpmän*, (koopman) waar het Deensch *hoi*, *at vide*, *sprog*, *navn*, *at kalde*, *blomst*, *kiöbmand* heeft. Dit alles met de opmerkingen van den geleerden COXE overaengebragt, geven te meer grond aan het gevoelen van sommigen, dat ons oudste Hollandsch weinig van het oud Engelsch of Schotsch, dat een verouderde tongval is, verschiide.

(19) De hier voorgestelde regel geeft mij aanleiding om op te merken hoe verkeerdelijk eenige taalkundigen geleerd hebben, dat de *SCH* aan het einde eens woords even als de zuivere *S* behoorde uitgesproken te worden, terwijl zij aan het begin geplaatst, de *CH* tevens met de *S* hooren doet. Deze *CH* toch is altijd, gelijk ik al vroeger aanwies, de verzachting der *K*, en staat tuschen deze letter en de *G* in. Skandinavie heeft de eerste gekozen als beter voor de ruwe hemelstreek pasfend, wij hebben de uitspraak zachter, en de Brit heeft deze onzuiver maar nog weeker, te weten *SH*, (als het Franche *CH*) en in Duitschland is dit mede zoo, schoon de spelling aan de onze gelijk is; een voorbeeld geeft het Grieksche *σκαφος*, bij ons *schip*, Duitsch *schiff*, Engelsch *ship*, Deensch *skib*, Zweedsch en Ijslandsch *skip*, en dat het aan het einde eens woords even zoo is, leeren ons de adjectiva met dien uitgang, b. v. *Engelsch*, *Englisch*, *English*, *Engelsk*. Het Russisch heeft *ski*. Het Grieksch en Latijn den meer algemeenen uitgang *nos*, *icus*, waar wij dan eens *sijk*, dan eens *sch* bezigen. Dit verschijnsel is vooral opmerkelijk, dewijl de Nederduitsche taal in den huidige tijd van zwaarderem tongslag dan de Deersche, schoon zachter dan de Zweedsche is, zoodat men in het Noorden pleegt te zeggen, dat het Zweedsch de taal der helden, het Deensch die der liefde is, maar ons Nederduitsch was ook eenmaal eene door eenvoud bevallige maagd, voor dat de kunst ze in een stijf keurslijf mocht rijgen.

Ik

Ik heb deswegens ook altijd bejammerd, dat men voor de zachte mimepoëzij zich nimmer van den bevalligen Gelderschen tongval bediend heeft, welke door eenen HOORT of NIEUWLAND gehanteerd, gewisfelijk geheel onbekende fchoonheden zou aan het licht brengen. Enkelen, zoo als PRUTERS, hebben dit beproefd, maar zonder verder gevolg voor de fetterkunde. Wat de taal van den Drosfaard aangaat, deze is zeker zacht en welluidend, maar hij heeft deze zachtheid uit eene vreemde bron geput, in ftede van volksdichter te zijn, is hij in een Italiaansch gewaad opgetreden, en de fchijnfchoonheid van MANNI ftraalt zelfs overal in zijne liederen door; desniettegenftaande zullen dezen altijd eene aanzienlijke plaats onder de Nederduitfche minneliederen bekleeden. In lateren tijd gaf NIEUWLAND, die uit de bloemen der Griekfche dichtkunst den reinften honig gezogen had, eenen anderen gloed aan deze ftukjes, maar daarom nog niet altijd eenen Hollandfchen; van BELLAMY en WIRTH zwijg ik, de eerfte was zeer zeldzaam, de laafte in het geheel geen volkszanger, maar enkele vonken van inheemfchen dichterlijken minnegloed vindt men nog hier en daar in de oude *mopsyjes* en dergelijke, nu meestal vergetene verzamelingen, want men zie niet over het hoofd, dat men tegenwoordig deze foort van poëzij uit een geheel ander oogpunt befchouwt en beoordeelt dan te voren in den goeden ouden tijd. Van dien kant befchouwd, is GIJSBERT JAPIX boven anderen klasfiek, hij fchildert getrouw de zeden zijns tijds, eenvoudig maar hartelijk zijn zijne min-

minneliederen, en nimmer verheft zich zijn tafereel tot een nooit bereikt ideaal, zoo als bij de dichters uit latere tijden, en juist daarom is hij geheel Hollandsch dichter, want de zeden van zijnen tijd deden den Hollander van den Fries niet geheel verschillen, ten minste niet hierin.

(20) Laat ons het hier voorgestelde eenigzins ophelderen; de *A* klinkt nog heden ten dage in den mond des volks als de Deensche *AA*, dat is naar de *O* trekkende; zoo wordt *staan* als *stbn* uitgesproken, *gaan* als *gbn*, en deze uitspraak is in Zweden en Denemarken gewentigd, zelfs heeft eerstgenoemde taal die in de schrijfwijze uitgedrukt, door meestal de *O* boven de *A* te plaatsen: *nad*, (genade) *stral* (straal) enz. Soms merkt men zelfs woorden, met de enkele *O* geschreven, waar eigenlijk de gemengde klank gehoord moest worden en bij ons de zuivere *A* luidt. Dit nu heeft mijns erachtens in het praeteritum ik *stod* of *stoad* plaats gegrepen, zoodat het oorspronkelijk zou moeten zijn: ik *stade*, maar hiervan de *E* verloren gegaan, en de schrijftaal nog niet geregeld zijnde, heeft men, zonder op den regelmatigigen vorm te letten, de *O* gebruikt, waardoor het later onder de ongelijkvloeiende praeterita werd gerangschikt. Ook blijkt dit nog duidelijk in ons *gaan*, dat bij de Engelschen *to go* geworden is, maar in den ouderwetschen Schotschen tongval nog *to gae*, gespeld wordt, dat in imperfecto *I, gaed* is. Bij deze gelegenheid mag ik niet nalaten te doen gevoelen, hoezeer het Engelsch op de

de uitspraak bij ons invloed gehad heeft. Daarom werd in lateren tijd de *OE* altoos als één klank uitgesproken, terwijl die *E* oudtijds niets anders was dan de toonlooze *E*, tot verlenging gebezigd; het Engelsch drukte den klank der zacht lange *O* in de monosyllaba door *OA* uit: *board*, *road*; behield overigens de spelling bij, die bij onze oudste Schrijvers ook gebruikt werd, waardoor de zachte *E* achteraan kwam, en het woord dus eene lettergreep meer verkreeg, *hope*, *before*, en gaf der verdubbelde *O* den klank van *OE* (de Duitsehe *U*). Er zijn nogtans uitzonderingen op dien regel, daar 't Engelsch de spelling meer naar de uitspraak geregeld heeft, dan wij Noord-Nederlanders. Zoo is, om die door nog andere voorbeelden aan te wijzen, het oud Duitsehe *god* (*bonus*) later bij ons *goed* geworden, op het voetspoor der Engelschen, die hun *good* aldus uitspraken; zoo ook *fed*, *voet*, *foot*; *do-en*, *doen*, *to do*; *moder*, *moeder* enz. Daarom kwam van *do-en*, ik *do-ede*, *do-ed*, *daad*, *daad*, en eindelijk *deed*, hoewel men het even goed van *da-en* mag afleiden. Denzelfden invloed herkennen wij ook in andere worteltooncn, vooral in de *I*, die later door den Hollandschen tongval tot *IJ* verhard is, terwijl het Geldersch de oude uitspraak bijbehield, b. v. *bliven*, *knive*, *wive*, *live*, *driven*, *sine*, *pino*, nu veranderd in *blijven*, *knijf*, *wijf* enz. In 't Engelsch ook *a knive*, *wife*, *to drive*, *wine*. Ook het Duitsch, dat van oorsprong tot eenen zwaarderem tongslag behoort, heeft *EI*, maar het Neder- of plat Duitsch

we-

weder 7, en dit is ook de Scandinavische taaltakken eigen gebleven; een dier merkrekenen, waaruit men den oorsprong der stammen gissen kan.

(21) Het is waar, men vindt in onze taal slechts weinige sporen van die oud Noordse invallen, maar dit zal minder verwondering baren, indien men bedenkt, dat hunne taal en de onze oorspronkelijk tot denzelfden stam behoorden en zij dus minder geheel bijzondere woorden bezaten. Enkele stalen kunnen wij mischien nog aanwijzen. Zoo heeft men nog hier en daar bij ons landvolk de woorden *foer* (het Noordse *for*) en *ont* (het Noordse *onda*); de oude Kronijkschrijvers gebruiken soms het woord *mechel* of *mekel*, dat IJslandsch is, (*mikill*) en groot beteekent; even zoo is ons *knog* uit deze bron afkomstig, en beduidt eenen hoek; van daar een bier- of wijnknog, dat is een hoek, waar men bier of wijn tapt; in of bij Groningen heeft men nog eene plaats *Munsikhelm*, en zelfs zou ons *ginwegappen*, volgens sommigen van het Noordse *Ginnunga-gap* gesproken zijn, schoon ik hier voor niet wil instaan. Het eiland *Marken* in de Zuiderzee is zijnen naam aan zijne gesteldheid verschuldigd, als zijnde een veld, van het Noordse *mark*, *marken*. VONDEL beschrijft het in dezer voege:

*Wanneer men uit den stroom en Pampus raekt voorbij,
Ziet het ter sincker kant in zee zich op wat weiltant;
Dat Marken heet van outs, een laegh en vischers eilant.*

Des

Desgelijks is ons *boer* (rusticus) het Noordfche *bo-er*, (bewoner) van het verbum *at boe*, en synonym van *bouwer*, en het Deensche *bonde*, dat is bewonende; en van hetzelfde thema is het Duitsche *nachbar*, ons *nábuur*, dat is nevenwoner. *Hamburg* is waarschijnlijk niet anders dan *havenburg*, en van daar ons *inham*; *nachtsegaal* is het Noordfche *nattergal* of *naktergal*, dat is nachtzanger, van het oude werkwoord *ad gala*; *louwmaand* herinnert aan het Noordfche *lov* of *lag*, (wet) van welk *lag* ook ons *drinkgelag* afftamt; *grenen'thout* komt van het Noordfche *gran*, (denneboom) *schoof* van *skov*, (een bosch) en daarom spelle men ook een *sakkenbosch* en niet *takkebos*, even als of dit *bos* een ander woord ware. Het Duitsche *haff*, b. v. *das Frische Haff*, is ook Noordsch en be- duidt de zee; (*hav*) de verwaarloozing van het augment in de participia praeterita bij MAERLANT en anderen, wijst daarheen; wij gebruiken dagelijks de woorden *haan* en *hoen* of *hen*, (galli gallinacei) maar weinigen zal het bekend wezen, dat deze bena- mingen niet anders zijn, dan het Skandinavische pro- nomen personale *hij* en *zij*; (*han* en *hun*) vandaar evenwel komt het, dat men ze ook bij andere vo- gelen voegt, en naar den regel bij alle leven- de schepselen voegen kon, even als in het Engelsch.

Meeders voorbeelden vindt men in de boven aan- gehaalde schriften van BILDERDYK; doch ik durf niet verzekeren, of alle deze woorden enkel en alleen door den invloed der hier stroopende Noormannen in

in onze taal zijn gekomen, dan wel of er sommigen niet uit het oud Friesch of Engelsch tot ons zijn overgebracht.

Wij spraken ook over den invloed van het Latijn, Duitsch, Fransch en Spaansch, en het zal velen zeker verwonderen, zoo weinig voorbeelden van den invloed dezer laatste taal in de onze aan te treffen; doch velen dier overgenomene woorden zijn later weder buiten gebruik geraakt en vergeten; zoo had men b. v. bij de rederijkers *referijnen*, van het Spaansche *refranos*, *armade* (vloot) - van het Spaansche *armada*, *goochelaar* van het Spaansche *juglar*, hoewel al vroeger in gebruik, zoo had men de spreekwijs *zich fanten*, blijkbaar van het Spaansche *santiguarse* en meer anderen, zoo als ik wel eens gelegenheid zal hebben uitvoeriger aan te toonen. Het Latijn, dat oudtijds de algemeene schrijftaal en ook de spraak der meer beschaafden was, heeft onder ons diepere wortels geschoten dan eenige andere, zoo als ieder een al dadelijk in het oog zal vallen; maar dit heeft aan oppervlakkige taalmeesters, vooral in vorigen tijd, aanleiding gegeven tot de ongerijmdste afleidingen en zonderlingste stellingen. Zoo plag men b. v. ons oog als van het Latijnsche *oculus* regstreeks overgenomen te beschouwen, terwijl integendeel *oculus* het diminutivum is van *ocus*, dat, zoo men het den Latijnschen staart *us* ontnemt, blootelijk ons oog (*oeh*, *oc*, *oge*) blijft, tot welk eene taal men het grondwoord dan ook moge brengen. De Romeinen hebben dit *ocus* (dat
ter

ter loops gezegd *rondte* beteekent) verloren en er het diminutivum voor gebruikt, terwijl zij van dit laatste weder een telg trokken *ocellus*. Dergelijke misstellingen vindt men er honderden. Deze taalverbastering was nog erger in het Vlaamsch, want bij ons was zij door eenige der beroemdste Rederijkers uit de Amsterdamsche Kamer in *Liefd' bloeiende*, met name HENDRIK SPIEGHEL, GIDEON FALLET en ROEMER VISSCHER met kracht tegengegaan. Evenwel merkt BREDEROO nog op, in eenen brief aan deze Kamer: „'t Is doch een geckelicke saek van eenige opgeblasen verwaende sotten, die haer redeneeringh soecken te vercierien met Latijnsche, Fransche, Spaansche oft Italiaansche tarmen, recht oft eenige bevaligheid inbrachte, het welke bij de Rechtsinnige voor anders verstaen wert. Lust yemant sijn wetenschap te bewijfen, die toont 'et in een ongevalschte suyvere tael.” Deze zelfde dichter, die, hoe ijverig voorstander ook van zijne vaderlandsche letterkunde, meermalen uit het Spaansch vertaalde, (gelijk zijn *Spaanschen Brabander Jerolimo* uit den Roman: *La vida de Lazarillo de Tormes* van HURTADO DE MENDOZA, wien hij soms letterlijk overbrengt) en dikwijls bastaardwoorden gebruikte, laat in ditzelfde blijfspel iemand van de Vlaamsche taal zeggen:

Ghylyuy hebt de Fransche, de Spanjers en d'Italienen vry wat of ekeken,

De Brabanders slachten d' Engelsehe of Spreeuwen, sy kennen van elcks wat.

M

Ver-

Vergelijk ook het aangehaalde werk van WILLEMS, D. II. bladz. 351, ook vooral bladz. 199 en 251.

(22) Het vraagstuk is gewis een der splinterigste in zijne soort, en mischien nooit tot onbetwistbare zekerheid te brengen; één grondbeginsel moeten wij nooit uit het oog verliezen, te weten, dat de onbepaalde wijs der verba activa enkel het bestaan eener handeling uitdrukt, dit zelfde geldt ook van de gelijkvloeiende participia praeterita in *N*, en daarom moet een hulpwerkwoord er bijkomen om ze lijdelijk te maken: *geslagen zijnde* of *wordende*; moet het participium terstond de handeling aanduiden, handelend worden, het is waar, er komt *desgelijks* een hulpwoord te pas: *geslagen hebbende*, maar het participium op zichzelf zonder bijvoegsel, drukt het bestaan der handeling uit en behoort als zoodanig tot den activen vorm; ziedaar de uitlegging van het in den tekst voorgestelde, dat anders ligt verkeerd verstaan zou worden.

Wat aangaat het augment *GE* voor de verleden deelwoorden, deszelfs kracht is ten minste twijfelachtig; want waarom is het aan alle participia praeterita eigen, terwijl slechts weinige werkwoorden het kennen? het komt mij voor, ik herhaal het, eene eenvoudige aanblazing te zijn, maar eene aanblazing die niet ijdel is en zekere duiding geeft, niet uit haren aard, maar naar de latere taalvorming; deze verklaring, vergeleken met hetgeen wij vroeger, ook noemens de Moefo-Gothische praeterita, vermaand hebben, schijnt de eenige uitweg uit dien ouden doolhof

hof te zijn. Een ander gevoelen ontmoeten wij bij MURRAY; deze Engelschman wil, dat die aanvoegsel **GE** uit het werkwoord *gaan* ontloken zij, en daardoor de duiding van het verledene in zich begripe, D. I. bladz. 91. Doch deze afleiding, gelijk het grootste gedeelte van zijn systema, strijdt tegen den aard en den oorsprong der Duitfche talen, met hoe veel geleerdheid de Schrijver het overigenis heeft ontwikkeld. Het is hier geenszins de plaats om hem te wederleggen, maar ik wil in weinige woorden trachten aan te wijzen, hoe de geschiedkundige gang van dit augment is. Het oudste overblijffel der vroegere Duitfche taaltakken, de bijbelvertaling van ULPHILAS, heeft *ga*; Matth. 7. 25. *unte gasulith was an staina.* (Want het was op steen gegrond.) Even zoo in de door KNITTEL ontdekte fragmenten des Nieuwen Testaments, Rom. 12. 3. *Sint sint Gotij gabailtha mistath galaubemath.* (Zoo hem God toedaect de maat van geloof.) Doch de *A*, in de oudste tongvallen overal klinkende, en zelfs voor de Schewa gebruikt, werd allengs verzacht; in het Duitfch der zevende eeuw vindt men *rji* / in dat der achte *re* of *ri*: *bhar rthiguedan unard Got rthsalbat*; — *ih gehorta thar seggen*; — *her fragen gistount*. In de Boxhornfche glossen uit den tijd van KARL den Grooten, vinden wij *Calwahsenen* / *gewaschenen*, (volwasenen,) *Bifamanunga*. In de lijst van LIPSIVS, *galko* / (dadelijk, sogleich) *geunyt* / *gistatobum* enz. Zie *Yrey Geschied. der Nederl. tale*, bl. 224, 226 en 231, en LIPSIVS *Epist. Select.*

pag. 778. Men ziet uit deze voorbeelden, hoezeer de verschillende dialekten vermengd waren, en dat men onverschillig de *A*, *E* en *I* in deze stomme lettergrepen gebruikte. Zoo had men ook *far*, *fer*, *for*, waar wij *ver* gebruiken, als in *verhalen*. Het oudste Angel-Saxisch ons bekend, is van ligteren tongslag, het heeft doorgaans de *E*. In CAEDMONS paraphrasis van Genesis (van sommigen tot het jaar 660, van anderen met veel waarschijnlijkheid, tot de negende eeuw gebragt) lezen wij, b. v.

And thig rune

Tand gefathelode.

En in de Angel-Saxische vertaling van het Nieuwe Testament, denkelyk uit de zevende eeuw, lezen wij *sathlice mað gemortep*; hoewel het mij voorkomt, dat de tekst door de afschrijvers hier en daar verjongd is. En dit is de taal, welke in die dagen met eenig dialekt verschil de onze was.

Men ontwaart uit dit alles, dat de oudste tongvallen ons augment het hardst en zwaarst met den gutturalen medeklinker uitspraken, doch dat de toenemende verzachting der zeden deze aanblazing ook zachter heeft gemaakt, vooral in België en vroeger reeds in Engeland. Ik geef aan de deskundigen in bedenking, of de eerste oorsprong van dit augment niet uit de algemeene zucht der ruwe volken tot harde aanblazingen, af te leiden is, en verzoek hun desaangaande QUINTILIANUS na te slaan *De I. O.*
L.

L. 1. C. 4 *sqq.* eene voor de geschiedenis van het Latijn allerbelangrijkste plaats. Trouwens het is onberekenbaar, welk eenen invloed de verschillende aanbazingen op de taal hadden, daar zij veelal den wortel of de kiem des woords eene geheel andere gedaante geven, en daarom niet zelden in lateren tijd verkeerd begrepen en geduid zijn geworden. In vele zelfstandige naamwoorden is dit vrij duidelijk; zoo is van het thema *an* ons hand, en het Latijnsche *manus*, zoo van *her* het Grieksche *χρησ* en ons *schaar* of *scheer* gevormd, dat hoewel in den grond hetzelfde, nu in beide talen eene verschillende beduiding heeft: ik zou hier uitvoerig over kunnen uitweiden, doch vermits dit punt tot de eerste ontwikkeling van taal, tot de grammatica universalis behoort, laat ik het hierbij berusten.

(23) Men zou kunnen twisten over de vraag, of de uitgang in *N*, dan wel die in *D* ouder zij, doch zonder veel vrucht; ik laat het daar en merk blootelijk op, dat de laatste uitgang (in *T*) ook in het Latijn gevonden wordt. BILDERDYK heeft er gens de Latijnsche participia praesentia met de onzen vergeleken, en hunnen Duitschen oorsprong aange toond, en hetzelfde laat zich met grond van de praeterita zeggen, mits men op de verfinelingen en afkappingen acht geve; *facio*, b. v. heeft in het later Latijn, *feci*, *factum*, maar in den eersten tijd *faxi* of *facsi*, (dat nog bij PLAUTUS en andere voorkomt) *facitum*; deze *I* nochtans kort van natuur zijnde, werd allengs verminderd tot Scheva en

verdween eindelijk geheel, even als bij vele andere deelwoorden: *doctum*, *lectum*, *dictum*. Men ziet uit dit een en ander, dat de Romein reeds eene genoegzaam gevormde taal had, voordat het Grieksch zijnen invloed deed gelden, en ik zou om deze en andere redenen sterk twifelen aan de echtheid der oude Romeinſche wetten, welke aan hunne eerste Koningen worden toegeschreven, ten minste wat den tekst zelven betreft, die ſtellig van lateren tijd wezen moet. Vergelijkt MURRAY'S *Europ. Sprachenbau übersetzt von WAGNER*, maar men oordeele zelf.

(24) Ik heb vroeger de oorzaken opgegeven, waarom de romantische geest der middeleeuwen, welke zich bijna over geheel Europa uitgebreid had, en de steun was van ridder- en kloosterwezen, hier te Lande zoo weinig hechten kon en al ras geheel verdween. De Nederlandſche geſchiedenis is dan ook arm aan bijzondere twisten tusſchen enkele ridders, aan vedēn en kampſtrijden, die in Duitschland en elders zoo ruime ſtof geven aan romanschrijvers en dichters. In de geſchiedenis van den moord van Graaf FLORIS V, ziet men reeds den middelſtand eene gewigtige rol ſpelen, en de jammerlijke gevolgen, die dit feit voor de zamengezworenen had, zijn grootendeels aan de magt der ſteden toe te ſchrijven. Ook herinnere men zich, dat bene der eerste oorzaken tot den haat, waarin de Graaf bij velen van de ridderſchap verkeerde, de minachting was, welke hij voor den ouden adel koesterde. — Het ſchijnt dat de Nederlandſche ridderſchap

ſchap zich minder buitenlands ophield, en zelden aan vreemde oorlogen deel nam, ten einde, even als de naburige, roem en minnefold te vergaderen, en avonturen te zoeken, en dit lost de vraag op, waarom men hier te Lande (ik ſpreek alleen van de Noordelijke gewesten) weinige of geene minnezangers of troubadours had, ja de oude Romance: *Het daget uit den oosten*, ſchijnt zelve van vreemde afkomst te wezen, hoewel BREDEZOO ze miſſchien in den vorm gevat heeft, waarin wij ze nu bezitten.

Het kan ſommigen verwonderen, dat wij, bij zoo weinigen aanleg voor den riddergeest, echter nog zoo vele indrukfelen er van in onze taal behouden hebben; ons antwoord is eenvoudig; deze ſporen hebben wij aan de oude dichters of liever aan de vertalers van Franſche en Duitſche ridderdichten te danken, want van hare vroegſte kindscheit, van CLAIS VAN BRECHTEN en DIRK VAN ASSEVEDE af aan, heeft onze letterwereld eene zucht tot navolging gehad, en Frankrijk genoot meestal de eer tot voorbeeld genomen te worden. Het zou ons te lang ophouden dit met voorbeelden te ſtaven, welke aan de deskundigen bovendien genoeg bekend zullen zijn; nogtans kan ik niet nalaten op te teekenen, dat men waarſchijnlijk uit deze bron de wapenkreten moet afleiden, waarvan men bij onze oude dichters gewag gemaakt vindt, die hierin ook dikwerf verkeerd verſtaan zijn. Daartoe behooren onder anderen deze plaatſen uit VAN VELTHEMS *Spiegel Hist.*:

*Maer doen si den Bisscop sagen gevaen,
Crieerdense alle vreesfelike:
Hi ia, Berge rome-rike.*

B. 3 Cap. 12.

Vlaendren ende Leu es onse gecri.

B. 4. C. 27.

En deze merkwaardige plaats.

*Van Brabant oec die grote Heren
Begonden haer gecri verkeren,
Si consten wel der Vlamingen tongen....
Vlaendren ende Leu! des waren si vroet
Dat tie Vlaminge also riepen....
Ende om 't ont dragen daer haer leven....
Si ne hadden el niet in den mont
Dan Vlaendren ende Leu enz.*

B. 4. C. 37.

Op dit pas merke men op, hoe van ouds het Walsch in België sterk gezocht werd, zoodat het volk het Vlaamsch schier vergat; doch, om bij ons onderwerp te blijven. Deze wapenkreten (in het Fransch *cri de guerre*) werden gewoonlijk bij het ridder worden aangenomen, en daaraan kende men hen, want het visier belette aan anderen hun gelaat te zien. Zoo lezen wij, dat LODERWIJK II. VAN BOURBON, bijgenaamd *le bon Duc*, bij de belegering van *Vertueil* in de mijnen een tweegevecht hield met den

den bevelhebber der stad, den Schildknaap RENAULD DE MONTFERRAND, tot dat een van 's Vorsten knapen overluid diens wapenkreet hooren deed: *Bourbon! Bourbon! Notre Dame!* hetgeen ten gevolge had, dat zijne tegenpartij de wapens nederlegde en de stad overgaf. Een dergelijk voorbeeld vindt men in de oude berijmde Geschiedenis van Frankrijk door PHILIPPE DE MOUSKES: (de plaats is vrij bedorven).

*La fu il Cevâliers non Clers,
Ains as armas tos feurs et fers
En au refiert, et crie Valence,
Dél Branc lor carge grief penence.*

Doch genoeg uitgeweid!

(25) Dit blijkt overtuigend, wanneer wij den vorm onzer oudste rijmwerken vergeelijken met die der Franschen, welke in den trant der Provençalen geschreven werden; overal vinden wij genoegzaam dezelfde maat, dezelfde manier van uitdrukken, dezelfde gedachten. Over den oorsprong dezer dichtmanier is veel geschreven; eenige geleerden hebben die uit het Arabisch afgeleid, anderen beweren, dat men reeds bij de Romeinen, ten tijde van CAESAR, sporen van zulke poëzij vindt, ons door Suetonius bewaard. Maar hier zoeke men zoo ver niet; de oorsprong dezer dichtsoort is in het land zelf te vinden; de aard dezer voortbrengselen maakte genen vorm noodzakelijk; de kinderlijke, eenvoudige geaardheid dier volken, ademde eene eenvoudige, meer

keuvelende dan galmende poëzij, en daarom zijn ook de oudste stukken van deze soort vrij van dat valsche vernuft, dat de lateren voor ons zoo onverdragelijk doet wezen. Het komt mij voor, dat deze feilen voornamelijk te wijten zijn aan de oude ridderromans, vooral *Amadis de Gaule*, (een der oudsten) *Florismarte de Hircania* en dergelijken, ofschoon de toenmalige spraak zelve vele zoodanige snorren beminde, welke smaak door de kruistogten gevoed was. Dikwerf zag men uitdrukkingen verschijnen, die met wortel en tak uit het Oosten waren overgeplant, en als vreemde bloemen zonderling bij de overige westersche spruiten, afstaken. Onze oudste rijmschrijvers zijn nogtans tamelijk vrijgebleven van die gezwollenheid; eenvoudig en trouwhartig vertellen zij het gebeurde, deelen den lezer vaak hun gevoel of hun oordeel mede, zonder zich door eene drift om sierlijk te spreken, te laten weghepen; men ziet er de eenvoudigheid onzer voorvaderen in, en zoo schrijven zij ook meestal in dezelfde maat.

(26.) Zoo heeft men de *Romans van Soudan Saladyn*, van *Gueryn van Montglavie*, van *Floris en Blanchevoer*, van *Seghelyn van Jerusalem*, van *Karel en Elegast*, van de vier *Heemskinderen*, (*Almons Kinderen*) van *Valentijn en Ourson*, van *Paris en de schoone Helena*, van den *Ridder van de Zon* en meer anderen; allen echter uitheemsche geschiedenissen behelzende, terwijl men uit de spelling van sommige namen, als *Blanchevoer* (*Blanchefleur*) en *Ourson* (*Urfino*) reeds dadelijk den vreemden

oor-

oorsprong kan opmaken. Velen dezer riddersromans in proza zwerven nog heden in den ouden vorm, en in eene half verjongde taal onder het volk rond. Zoo vinden wij b. v. in de *Historie van de vier vroomen Amyns kinderen* gedurig de woorden *geesten* of *yeesten* (res gestae) moeten voor *mogen*, *verbijten* (bijten), *solaes*, (vreugd, van *solatium*), *batalie*, (slagorde) *avontuuren*, (wagen) *dingen*, (oordeelen) *papen ende klerken*. Zoo wordt ook *Heer Huygen van Dordoen* (dordogne) beschreven, als *een schoon man met geel hair*, enz.

(27) Het Italiaansch had nogtans grooten invloed op onze koopmans en kunst-taal, waarvan ik wel geene bewijzen zal behoeven bij te brengen. Om deze en andere redenen komt het mij dus opmerkelijk voor, dat de Italiaansche letterkunde bij ons zoo weinig beoefend wordt. Men kent DANTE, PETRARCA, TASSO, ARIOSTO en eenige anderen bij naam, maar hoe weinigen hebben ze in het oorspronkelijke gelezen, en hoe zeldzaam is het, dat een werk uit deze taal in de onze wordt overgebracht! BUNDO, METASTASIO, CHIABRERA, ROLLI, FORTINGHERA zijn geheel onbekend. Zouden onze schrijvers niet laster en welluidender in taal en stijl worden door een nadere kennismaking met deze spraak?

(28) Dit wordt breedvoerig aangetoond door den geleerden YPER in zijne *Geschiedenis der Nederlandsche tale*, bladz. 595, en in zijne *Konkelijke Geschiedenis der achttiende eeuw*, VIII. bladz. 171. De school van FRYTAMA, schoon zij de zuiverheid onzer taal

taal voorstond, werkte echter ten nadeele van onze letterkunde, en dien ten gevolge van de spraak zelve. Had men in dien tijd de kunst en den fijnen smaak der Fransche schrijvers met de losheid der Grieken en Italianen weten te paren, de stijl zou er oneindig bij gewonnen hebben, maar onzen deftige voorvaders was de vrije aard van LUCIANUS, ARISTOPHANES en ARIOSTO een doorn in het oog, en de fijne scherts, de vlugtigheid der Fransche *pieces fugitives* ontglipte hun, of werd in lompe vertalingen aan boeijen geklonken. Men had hun mogen herinneren; hetgeen de oordeelkundige CERVANTES ergens zegt: „*todos aquellos que los libros de verso quisieren bolver en otra lengua, por mucho cuydado que pongan, y habilidad que muestren, jamas llegaran al punto que ellos tienen en su primer nacimiento.*” („Hoe groote zorg en bekwaamheid men ook aanwenden mag om dichtwerken te vertalen, men zal ze nimmer tot den graad van volmaaktheid kunnen brengen, dien zij in hunne eerste oorspronkelijke geboorte bezitten.”) Doch het was gemakkelijker een Fransch stuk in het Nederduitsch te berijmen, dan plan en dichttrant en alles uit zichzelf te putten. Onze LANGENDYK heeft dit zeer aardig en belangrijk behandeld in zijnen *Spiegel der Vaderlandsche Kooplieden*, een echt Nederlandsch Tooneelspel.

In België was in die tijden de Fransche taal nog meer in aanzien dan bij ons, maar de letterkunde was er niet zóó sterk mede besmet, als men wel denken zou; POIRTERS, HARDUIN, MALLANTS, DE

MEY-

MEYER en vele anderen, bewaarden de taal in hare oprechte zuiverheid en schreven rein Vlaamsch.

Ik wil deze gelegenheid niet verzuimen mijne lezers op de Belgische of liever Vlaamsche letterkunde oplettend te maken; in de door mij meermalen genoemde Verhandeling van den Heer J. F. WILLEMS zal men stukken vinden, onze beste dichters waardig, en grooten lof verdient deze schrijver, dat hij, schoon vruchteloos, gepoogd heeft het slaafsche België eenen vaderlandlievenden geest en waar gevoel van eigenwaarde in te prenten, — het was de stem eens roependen in de woestijn!

II. INHOUD

DE VERHAALING VAN DEN HEER J. F. WILLEMS

— . . . . .

III. INHOUD

— . . . . .

IV. INHOUD

— . . . . .

V. INHOUD

— . . . . .

VI. INHOUD

— . . . . .

IN-

INHOUD.

INLEIDING. . . . . Bl. 1.

HOOFDDEEL I.

EENIGE OVER DE GEGACHTEN DER ZELF-
STANDIGE NAAMWOORDEN. . . . . 14.

HOOFDDEEL II.

EENIGE KORTE OPMERKINGEN OMTRENT DE
BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN. . . . . — 27.

HOOFDDEEL III.

EENIGE DENKBEELDEN OVER DE LID-
WOORDEN. . . . . — 34.

HOOFDDEEL IV.

EENIGE OPMERKINGEN OMTRENT DE VOOR-
NAAMWOORDEN. . . . . — 42.

HOOFDDEEL V.

GEDACHTEN OMTRENT DE VOORZETSELS. . — 52.

HOOFDDEEL VI.

KORTE BESCHOUWING DER VOEGWOORDEN. — 59.

HOOFD-

HOOFDDEEL VII.

OVER DE WERKWOORDEN. . . . . Bl. 65.

§. 1. *Aard en beduiding der Werkwoorden.* . . . . . — —

§. 2. *Vorming der Werkwoorden.* . . . . . — 68.

§. 3. *Verschiellende toonen, gelijk- en ongelijkvloeiende Werkwoorden.* — 74.

§. 4. *Over de vorming der verledene Deelwoorden.* . . . . . — 103.

HOOFDDEEL VIII.

OVER DEN VOLKSGEEST DER NEDERLANDERS, MERKBAAR IN TAALEN EN WIJZE VAN SPREKEN. . . . . — 115.

§. 1. *Eenige opmerkingen over den geest des volks, getrokken uit de spreekwijzen.* . . . . . — —

§. 2. *Over den volksgeest, blijkbaar in de vorming en wijziging der taal.* . . . . . — 123.

HOOFDDEEL IX.

BESCHOUWING DER TUSCHENWERPELS, ALS DE OVERGANG TUSCHEN GELUID EN SPRAAK. (*Vox inarticulata et articulata*). . . . . — 132.

AANMERKINGEN. . . . . — 143.

ERRATA.

- Bl. 10 *staat* is geweest, *lees*: was.
— 22 — Wamb of Wombman enz. *lees*: **Wamb**
of **Wombman**.
— 23 — TATIAAN: *lees*: de gewaande TATIAAN:
— 86 regel 1 moet ingevoegd worden (†) en deze
aanmerking:

Oudtijds werd *du* in den gemeenzamen omgang, *ghi*
tegen meerderen gebozigd, gelijk blijkt uit deze plaats
VAN MAERLANTS *Wapene Martijn*:

Nu seyt men tot den dorper si
Ganc weg! God oneere di,
Du biste der werelt scame!
Die Edel hevet al 't gecri,
Men seijt, willecome ghi!
Dat doet dat ic vergrame
Want het dunct mi ontame.

- 124 *staat* Hertog JAN, *lees*: Hertog JAN I.

De veelvuldige verwisfeling der ij en y verbeterde
de gunstige lezer zelf, gelijk ook de min beduiden-
de drukfouten.

